

ANALYSE

Wapenexportcontrole in België

Gelijkenissen en verschillen

Gregory Gourdin
Diederik Cops
Nils Duquet

vlaams
vredesinstituut

Colofon

Auteurs: Gregory Gourdin, Diederik Cops & Nils Duquet

Coverfoto : Jimmy Kets

Eindredactie : Els Roger

Verantwoordelijk uitgever: Tomas Baum, Leuvenseweg 86, 1000 Brussel

Brussel, 11 mei 2017 (*tweede, licht aangepaste versie*)

ISBN 9789078864844

Disclaimer

Hoewel het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid heeft betracht bij de redactie van dit document, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke vergissingen of onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit document maakt.

INHOUD

Inleiding	5
1 Defensiegerelateerde producten: industrie en uitvoer	9
1.1 De Belgische defensiegerelateerde industrie: een duale structuur	9
1.2 De uitvoer van defensiegerelateerde producten (2005–2015)	11
2 De evolutie van de wapenexportcontrole in België	19
2.1 De eerste stappen naar de wapenexportcontrole in België (1962–1968)	19
2.2 Een volwaardig regulerend instrument (1987–1991)	21
2.3 De regionalisering van de wapenexportcontrole in België (1991–2003)	22
2.4 Gewestelijke regelgevingen (2012–2013)	25
2.5 De europeanisering van de wapenexportcontrole in België	26
3 Wapenexportcontrole in België: een vergelijking	29
3.1 Administratieve inbedding van de vergunningsaanvraag	29
3.2 Materieel toepassingsgebied	38
3.3 Vergunningen	43
3.4 Controle op eindgebruik	52
4 Transparantie en parlementaire controle	69
4.1 Publieke rapportage over wapenuitvoer	69
4.2 Parlementaire en democratische controle	72
5 Conclusie	77

Lijst Tabellen

Tabel 1: Overzicht interviews	6
Tabel 2: Vergunde waarde van de uitvoer en overbrenging van defensiegerelateerde goederen vanuit België, per gewest (2005 – 2015)	13
Tabel 3: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Brussel (2011–2015)	15
Tabel 4: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Vlaanderen (2011–2015)	16
Tabel 5: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Wallonië (2011–2015)	16
Tabel 6: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, federale overheid (2011–2015)	17
Tabel 7: Inhoud ML categorieën	39
Tabel 8: De vrijgestelde transacties	42
Tabel 9: Totaal aantal verleende vergunningen, per gewest (2013 – 2015)	47
Tabel 10: Basisdefinities en -concepten (Eindgebruik)	54
Tabel 12: Vereiste documenten, Vlaanderen en Brussel	55
Tabel 13: Vereiste documenten, Wallonië en federale overheid	55
Tabel 14: Aanvullende criteria voor de beoordeling van vergunningsaanvragen	57
Tabel 15: Formulering weigeringscriteria, per stelsel	58
Tabel 16: Formulering bijkomende weigeringsgronden	60
Tabel 17: Weigerings- en overwegingscriteria, per stelsel	61
Tabel 18: Aantal weigeringen, per stelsel (2010 – 2015)	62
Tabel 19: Geweigerde bestemmingen, per stelsel (2010 – 2015)	63
Tabel 20: Algemene organisatie (weder)uitvoerbeperkingen	64
Tabel 21: Organisatie (weder)uitvoerbeperkingen voor componenten	66
Tabel 22: Vormelijke aspecten rapportage gegunde (en geweigerde) uitvoer van militair materieel	70
Tabel 23: Inhoudelijke aspecten van publieke transparantie over gegunde (en geweigerde) uitvoer van militair materieel door de drie gewesten en de federale overheid	71
Tabel 24: Overzicht parlementaire vragen over buitenlandse wapenhandel in de vier bevoegde Belgische parlementen in de periode 2009–maart 2017.	73

Lijst Figuren

Figuur 1: Indeling vergunningsaanvragen in het Waals Gewest (2009 – 2015)	32
Figuur 2: Vergunningsprocedure, Brussels Hoofdstedelijk Gewest	34
Figuur 3: Vergunningsprocedure, federale overheid	35
Figuur 4: Vergunningsprocedure, Waals Gewest	36
Figuur 5: Vergunningsprocedure, Vlaams Gewest	37

Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van een onderzoek dat het Vlaams Vredesinstituut in 2017 in opdracht van het Vlaams Parlement uitvoerde. De vraag kadert binnen het proces om het Vlaams Wapenhandeldecreet te optimaliseren. Het Vlaams Parlement wil daartoe beschikken over een vergelijking van de systemen die de diverse overheden in België opzetten om de uitvoer van conventionele defensiegerelateerde producten te controleren.

Die controle is sinds de Bijzondere wet van 12 augustus 2003 geregionaliseerd. Door de wijziging in de Belgische institutionele structuur zijn de drie gewesten bevoegd voor de controle op de in-, uit- en doorvoer van strategische goederen vanuit en naar hun grondgebied. Dat betekent niet dat de federale overheid op dit vlak geen rol meer te spelen heeft. Zij behoudt de controle op specifieke restbevoegdheden.¹ Die institutionele bevoegdheidsverdeling is een uitgangspunt voor ons onderzoek, dat zich dus toespitst op de federale en regionale exportcontroles op strategische goederen. De federale en gewestelijke kaders kennen echter ook een sterke beïnvloeding door internationale – vooral Europese – ontwikkelingen. De Europese Unie heeft de voorbije decennia haar bevoegdheden op dat vlak aanzienlijk uitgebreid.²

Vanuit die vaststelling bakenen we dit onderzoek af. Een eerste punt betreft het type transacties. Hoewel we vier types kunnen onderscheiden (uitvoer, invoer, doorvoer en tussenhandel) richt dit onderzoek zich specifiek op de regulering van de **uitvoer** van defensiegerelateerde producten.

Dit onderzoek gaat enkel in op de federale, gewestelijke en Europese regelgevingen. Het gaat niet in op de rol van het Internationaal Wapenhandelverdrag (ATT) voor de wapenexportcontrole.

Vervolgens bakenen we verder af op basis van het type gecontroleerde goederen. Het concept ‘strategische goederen’ omvat namelijk meerdere types producten. Hier gaan we in op een ervan, de conventionele defensie-strategische goederen. Het onderzoek behandelt dan ook enkel **militaire goederen**. Hoewel de controle op de internationale

handel in civiele vuurwapens en in goederen voor tweeërlei gebruik^I ook onder de bevoegdheid van de gewesten vallen, liggen ze dus buiten de scope van dit onderzoek.

Bijgevolg staat in dit onderzoek de volgende onderzoeksvraag centraal: *welke gelijkenissen en verschillen zijn er bij de gewestelijke en federale vergunningsstelsels in de controle op de uitvoer van conventionele defensiegerelateerde producten?*

Het onderzoek hanteert hierbij twee soorten bronnen.

De *primaire bronnen* omvatten alle **documenten** die rechtstreeks verband houden met de werking van de wapenexportcontrole (bijvoorbeeld wetgevende teksten) en die uit de werking ervan voortvloeien (bijvoorbeeld jaarrapporten).

Daarnaast hebben we **interviews** afgenomen bij de volgende diensten:

- de vergunningsdienst van het Vlaams Gewest^{II};
- de vergunningsdienst van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- de FOD Economie;
- de FOD Buitenlandse Zaken^{III};
- Wallonie-Bruxelles International;^{IV}
- de vergunningsdienst van het Waals Gewest.

Tabel 1: Overzicht interviews

	Dienst
8 februari 2017	Cel Vergunningen (Brussel)
24 februari 2017	FOD Economie
6 maart 2017	FOD Economie & FOD Buitenlandse Zaken
27 maart 2017	Wallonie-Bruxelles International
11 april 2017	Vergunningsdienst (Wallonië)

Als *secundaire bronnen* gebruiken we gepubliceerde bronnen over het hier behandelde thema. Daartoe hoort ook de studie van wapenexportcontrole in het Waalse Gewest^V die in opdracht van het Vlaams Vredesinstituut uitgevoerd door Lia Caponetti onder de supervisie van Prof. dr. Quentin Michel, beiden van de Université de Liège.^{VI}

^I Goederen voor tweeërlei gebruik (of *dual use*) zijn in beginsel voor civiel gebruik bestemd, maar kunnen eveneens een militaire toepassing hebben.

^{II} De Vlaamse vergunningsdienst werd reeds bevraagd in het kader van een vorig onderzoek. De gegevens van dat interview zijn waar nodig verwerkt in het huidige onderzoek.

^{III} We hebben op federaal niveau twee interviews afgenomen. Het eerste met de FOD Economie, het tweede was een dubbelinterview met vertegenwoordigers van de FOD Economie en de FOD Buitenlandse Zaken.

^{IV} Deze dienst staat in voor de buitenlandse betrekkingen van het Waals Gewest, de Franstalige Gemeenschap en de (Brusselse) Commission communautaire française (COCOF, Franse Gemeenschapscommissie).

^V Doorheen dit rapport worden de termen 'Wallonië' en 'Waals Gewest', 'Vlaanderen' en 'Vlaams Gewest' en 'Brussel en Brussels Gewest' omwille van de leesbaarheid door elkaar gebruikt.

^{VI} Deze onderzoekers werden op basis van hun expertise geselecteerd. In deze studie maken ze een diepgaande en gecontextualiseerde analyse van de wetgeving en het beleid inzake wapenexportcontrole in het Waals Gewest. Beide onderzoekers vulden daarbij een door het Vlaams Vredesinstituut aangereikte matrix aan.

De verzamelde gegevens hebben we onderling **vergeleken op vijf domeinen**:

- 1 administratieve inbedding;
- 2 materieel toepassingsgebied;
- 3 vergunningen;
- 4 controle op eindgebruik;
- 5 parlementaire controle en transparantie.

Die opdeling stemt overeen met de grote domeinen van de wapenexportcontrole. De vergelijking stelt ons in staat om de gelijkenissen en de verschillen tussen de stelsels te vatten.

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd.

- 1 Het eerste hoofdstuk schetst **een beeld van de uitvoer** van conventionele defensiegerelateerde producten vanuit de federale overheid en de gewesten. We gaan ook in op **de historische evolutie** van de defensiegerelateerde industrie in België.
- 2 In hoofdstuk twee gaan we in op **de evolutie van de wettelijke omkadering** van de wapenexportcontrole. We beschrijven de geschiedenis ervan in België. Dat stelt ons in staat om de redenen van de regionalisering van de wapenexportcontrole aan te kaarten. Eveneens komen aan bod: de oprichting van de gewestelijke wetgevingen, en de Europeanisering van de wapenexportcontrole.
- 3 De kern van ons onderzoek, **de vergelijking tussen de stelsels**, komt aan bod in hoofdstuk drie.
- 4 Het vierde hoofdstuk bespreekt **de parlementaire controle** op de verschillende bevoegde overheden.
- 5 Ten slotte presenteren we de **conclusie**: de antwoorden op onze onderzoeksvraag.

1

Defensiegerelateerde producten: industrie en uitvoer

In dit eerste hoofdstuk geven we aan wat de termen ‘Belgische defensiegerelateerde industrie’ en ‘uitvoer van defensiegerelateerde goederen’ concreet betekenen. We geven een historisch overzicht van de Belgische defensiegerelateerde industriesector, en beschrijven de huidige defensiegerelateerde industrie op gewestelijk niveau.

Vervolgens maken we de uitvoer van defensiegerelateerde producten tastbaar door een beeld te geven van de vergunde waarde van de uitvoer, de voornaamste uitgevoerde producten en de bestemmingslanden.

1.1 De Belgische defensiegerelateerde industrie: een duale structuur

De productie van vuurwapens en munitie in België kent een lange voorgeschiedenis die teruggaat tot de middeleeuwen. De industrialisering van die activiteiten vangt aan in Luik, in de late negentiende en vroege twintigste eeuw. Het symbool bij uitstek van die evolutie is de oprichting in 1889 van de Fabrique Nationale d’Armes de Guerre de Herstal (FN Herstal).³

Hoewel zich sinds de negentiende eeuw in Wallonië een significante wapenindustrie ontwikkelt, die zich voornamelijk toespitst op de productie van vuurwapens en munitie, is het pas sinds de jaren 1960 en (vooral) 1970 dat de defensiegerelateerde industrie zich in België ten volle ontplooit. Twee elementen spelen daarbij een rol. Vooreerst is er de (cruciale) rol van de bestellingen door het Belgische leger. Dat zoekt in de betrokken periode naar nieuwe wapensystemen, ter vervanging van de Amerikaanse die het ontving na Wereldoorlog II. Daardoor ontstaat een interne afzetmarkt voor Belgische bedrijven. Dat biedt opportuniteiten voor bedrijven actief in de productie van voertuigen, de luchtvaartsector en in de productie van mechanische componenten. Daarnaast intensifieert zich in die periode de Koude Oorlog, en lopen de spanningen in het Midden-Oosten hoog op. Dat heeft een wereldwijde verhoging van de defensiebudgetten tot gevolg. Belgische bedrijven – en FN Herstal in het bijzonder – profiteren van die hausse.⁴

Het gros van de productie bestaat in die periode uit vuurwapens en lichte en zware munitie. Andere belangrijke sectoren op dat moment zijn de voertuigen en vliegtuigen. De defensiegerelateerde industrie ligt tijdens die periode voornamelijk in het zuiden van het land. Ongeveer tweederde tot driekwart van de ermee verbonden werkgelegenheid is in Wallonië te situeren – vooral in de bekkens van Charleroi en Luik. Vlaamse bedrijven zijn in die periode geografisch meer verspreid, en vertegenwoordigen 20 à 25% van de werkgelegenheid. In Brussel zijn weinig bedrijven actief op het vlak van defensie.

Het is in diezelfde periode dat de uitvoer een piek bereikt. Vuurwapens en munitie vormen de hoofdmoot van de export. Andere belangrijke exportgoederen zijn onderdelen voor voertuigen en vliegtuigen.⁵

Na die periode gaat het echter bergaf met de Belgische defensiegerelateerde industrie. De bestellingen door het Belgisch leger drogen op, en de wapenexport neemt af door de krimpende defensiebudgetten en de toegenomen concurrentie op de internationale markt. Dat vertaalt zich in een forse daling van de omzet van de betrokken bedrijven en in een dalende werkgelegenheid. Van 60 à 70.000 (directe en indirecte) jobs in de jaren 1970 zijn er in 1986 nog 30 à 35.000 over.⁶

De situatie wordt nijpender met het einde van de Koude Oorlog en de daaraan verbonden wereldwijde daling van de defensiebudgetten. Belgische bedrijven kunnen in een dergelijke context niet overleven op basis van de (kleine) Belgische afzetmarkt. Die situatie resulteert in zware herstructureringen van sommige bedrijven en in het faillissement van andere. Ook gaan bedrijven streven naar een verminderde afhankelijkheid van de militaire markt, door civiele productielijnen te ontwikkelen. FN Herstal, geconfronteerd met mislukkingen bij de reconversie en de diversificatie van de eigen productie, kiest in de tweede helft van de jaren 1980 echter voor een tegengestelde optie. Voortaan richt het zich exclusief op de eigen kernactiviteit: de productie van civiele en militaire vuurwapens. Het gevolg van al die veranderingen in de sector is een verdere daling van de werkgelegenheid. In 2000 zijn dan ook nog slechts 6900 personen werkzaam in de defensiegerelateerde industrie.⁷

Binnen de veranderende context treden eveneens belangrijke veranderingen op in het eigenaarschap van de betrokken bedrijven. De industrie is van oudsher vrijwel volledig in privéhanden. In de jaren 1960 vindt een eerste golf van (buitenlandse) overnames plaats. Een tweede golf komt er in de jaren 1990. Aanleiding is de verkoop door de Société Générale de Belgique / Generale Maatschappij van België¹ van haar participaties in verlieslatende defensiebedrijven, waaronder FN Herstal.⁸ Geconfronteerd met de moeilijkheden die de (Franse) overnemer van FN Herstal ondervindt, neemt het Waals Gewest in 1997 FN Herstal volledig over om het bedrijf te redden. Die overheidsinmenging typeert de wijzigingen in het beleid. Daarin komen de defensienoden op de achtergrond te staan, terwijl het behoud van de werkgelegenheid een (politieke) hoofdbezorgdheid wordt.⁹

¹ Midden jaren 1980 heeft de Société Générale direct of indirect een aandeel in de helft van de Belgische defensiebedrijven.

De verminderde defensiebudgetten en de demonstratie van de technologische slagkracht van het Amerikaanse leger tijdens de Eerste Golfoorlog leiden tot nieuwe eisen voor de legers. Die worden voortaan geacht kleiner en mobieler te zijn, en worden onderworpen aan hoge technologische eisen. Dat heeft tot gevolg dat bedrijven gespecialiseerd in de productie van elektronica en communicatie hun aandeel op de defensiemarkt zien toenemen, ten nadele van de klassieke defensiegerelateerde bedrijven. De eerste groep bedrijven is voornamelijk in Vlaanderen gevestigd. Hierdoor ontstaat een meer gediversifieerde defensiegerelateerde industrie in België, met een duale structuur. Enerzijds is er de klassieke defensiegerelateerde industrie wapens, munitie en machines produceert. Anderzijds de bedrijven die actief zijn op het vlak van de elektronica en de luchtvaart (en/of ruimtevaart). Die verschillende activiteiten zijn echter niet op dezelfde wijze verdeeld over de verschillende gewesten.

Meer dan de helft van de huidige defensiegerelateerde industrie is gevestigd in het Waals Gewest. Die Waalse bedrijven zijn vooral actief in drie domeinen: (1) vuurwapens, munitie en explosieven, (2) lucht-, ruimtevaart en elektronica, en (3) mechanica voor vaar- en voertuigen. In Vlaanderen is de meerderheid van de betrokken bedrijven actief in de aeronautica-, elektronica- en ruimtevaartsector. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ten slotte, huisvest slechts een handvol bedrijven actief in de defensiegerelateerde industrie. De meeste zijn actief in de aeronautica-, elektronica- en ruimtevaartsector.¹⁰

Op socio-economisch vlak zijn duidelijke gewestelijke verschillen zichtbaar. Zowel op het vlak van de bruto toegevoegde waarde¹ als van de werkgelegenheid is Wallonië duidelijk koploper. Daarbij is duidelijk dat de klassieke defensiegerelateerde bedrijven de hoofdmoot van die Waalse bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid vertegenwoordigen.¹¹

1.2 De uitvoer van defensiegerelateerde producten (2005-2015)

In dit onderdeel beschrijven we de federale en gewestelijke uitvoer van defensiegerelateerde producten in de periode 2005-2015. Die uitvoer is van essentieel belang voor de overlevingscapaciteit van de defensiegerelateerde bedrijven.¹² Dezelfde cijfers geven tegelijk een duidelijk beeld van het belang van exportcontrolemechanismes. In de Belgische context valt immers een groot aantal producten binnen het toepassingsgebied van de exportcontrolemechanismes.

¹ De bruto toegevoegde waarde is het verschil tussen de verkoopwaarde van de productie van een onderneming en de sommen die de onderneming betaald heeft aan andere producenten voor de levering van grondstoffen, halffabricaten en diensten, nodig voor de productie.

Die uitvoer geven we weer aan de hand van de door de overheden gepubliceerde gegevens (zie 4.1). Komen achtereenvolgens aan bod:

- de totale vergunde waarde^I;
- de voornaamste exportproducten;
- de belangrijkste afzetmarkten voor deze producten.

Als we de cijfers over de vergunde uitvoer doornemen, is het belangrijk om enkele zaken voor ogen te houden.

- 1 Alle cijfers over de werking van het federale stelsel hebben betrekking op verzendingen door het Belgisch leger.^{II}
- 2 De daling van de Vlaamse cijfers na 2012 duidt niet zozeer op een dalende export vanuit Vlaanderen, dan wel op wijzigingen in het vergunningsstelsel. Het Wapenhandeldecreet vult de catch-all-clausule namelijk beperkter in.^{III} Het gevolg is dat na 2013 geen enkele vergunning meer wordt uitgereikt op basis van die catch-all-bepaling, en dat bijna de helft van de vroegere Vlaamse uitvoer niet meer onder de vergunningsplicht valt.¹³ De omvang van de handelsstromen is niet noodzakelijk afgenomen, wel de vergunningsplichtige uitvoer.¹⁴
- 3 De spectaculaire toename van de Waalse export in 2014 is toe te schrijven aan één vergunning ter waarde van 3,2 miljard euro.^{IV}

Het overzicht in tabel 2 wijst op een duidelijk schaalverschil tussen Wallonië en de andere stelsels. We kunnen stellen dat de Waalse (vergunde) handel gemiddeld meer dan 1,1 miljard euro bedraagt. Dat is een heel stuk meer dan die van de andere stelsels: Vlaanderen (€ 199 miljoen), de federale overheid (€ 137 miljoen), en Brussel (€ 88 miljoen).

Het schaalverschil is eveneens zichtbaar in het relatieve aandeel van de verschillende stelsels in de totale vergunde uitvoer vanuit België. We zien dat de uitvoer vanuit Wallonië voor de betrokken periode gemiddeld meer dan driekwart bedraagt van de totale vergunde uitvoer vanuit België. Vlaanderen is met een aandeel van 15% een verre tweede. Figuur 1 geeft een grafische voorstelling van die verschillen.

^I Het gaat hier dus niet om de effectieve waarde van de verzonden goederen.

^{II} In de data hebben we geen gegevens gevonden over overbrengingen of exporten van wapens door de Belgische politiediensten.

^{III} Deze bepaling stelt de overheid in staat om vrij verhandelbare producten op ad-hocwijze onder controle te brengen.

^{IV} Het betreft hier de uitvoer van onderdelen naar Canada, waarna de geïntegreerde goederen bestemd zijn voor Saudi-Arabië.

Tabel 2: Vergunde waarde van de uitvoer en overbrenging van defensiegerelateerde goederen vanuit België, per gewest (2005 - 2015)

	Federale overheid	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Totaal (jaar)
2005	36.748.663,00	10.203.248,00	155.500.000,00	446.021.598,00	648.473.509,00
2006	27.528.343,00	25.834.428,00	199.600.000,00	760.407.610,00	1.013.370.381,00
2007	99.780.078,00	8.914.877,00	270.300.000,00	620.994.293,00	999.989.248,00
2008	264.512.687,00	1.377.890,00	240.000.000,00	688.584.244,00	1.194.474.821,00
2009	150.283.044,00	5.335.748,00	282.200.000,00	805.223.709,00	1.243.042.501,00
2010	50.101.850,00	35.244.262,00	320.500.000,00	685.433.549,00	1.091.279.661,00
2011	33.290.760,00	12.635.987,00	200.900.000,00	644.073.788,00	890.900.535,00
2012	23.390.815,00	25.285.350,69	285.200.000,00	756.150.923,00	1.090.027.088,69
2013	70.622.776,00	1.697.354,10	121.300.000,00	459.236.787,00	652.856.917,10
2014	126.433.206,00	17.951.394,47	29.719.000,00	4.306.299.198,00	4.480.402.798,47
2015	86.874.892,00	6.647.413,24	87.780.000,00	955.178.205,00	1.136.480.510,24
Totaal (gewest)	969.567.114	151.127.952,50	2.192.999.000	11.127.603.904	14.441.297.970,50

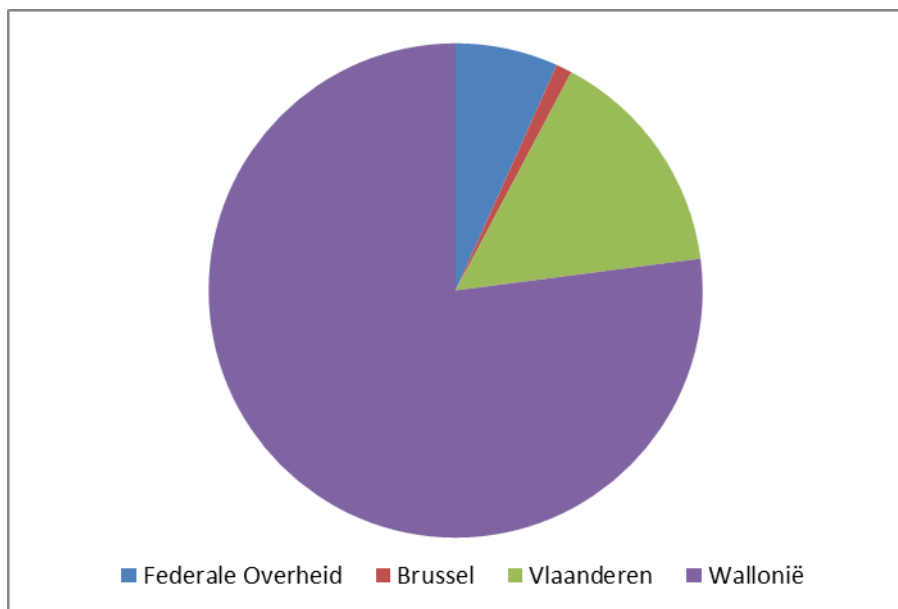
Bron: Jaarverslagen federale en gewestelijke overheden.

De cijfers vermeld in bovenstaande tabel hanteren enkel de *vergunde* waarde. Voor de effectieve waarde van de werkelijk gerealiseerde wapenuitvoer in een jaar zijn er helaas weinig cijfers voorhanden.¹ Enkel de Waalse overheid rapporteert hierover, zij het op geaggregeerd niveau (gebundeld op niveau van het land van bestemming). Die cijfers tonen dat de gemiddelde effectieve waarde 46% van de vergunde waarde bedraagt.¹⁵ Op federaal niveau kunnen we uit gesprekken met de FOD Economie opmaken dat de effectieve uitvoer door het Belgisch leger afhangt van een geografisch criterium. Naar de landen van de EU, NAVO en daarmee gelijkgestelde landen (Japan, Australië, Nieuw-

¹ Sinds 2013 gebeurt een deel van handel met de lidstaten van de Europese Unie via algemene en globale vergunningen. Vlaanderen rapporteert over de effectieve handel via deze vergunningen. Aangezien de gepubliceerde cijfers slechts een deel van de Vlaamse handel betreffen, nemen we ze hier niet op.

Zeeland en Zwitserland) is er vrij weinig effectieve uitvoer, naar andere landen is daarentegen sprake van een hogere effectieve uitvoer.¹⁶

Figuur 1: Vergunde uitvoer van defensiegerelateerde producten, per gewest (2005-2015)

Bron: Rapporten federale en gewestelijke overheden.

Wallonië verschilt eveneens van de andere gewesten op het vlak van de aard van de uitgevoerde defensiegerelateerde producten. De Waalse uitvoer bestaat voornamelijk uit (afgewerkte) vuurwapens, munitie, onderdelen van pantservoertuigen en vliegtuigonderdelen. Vlaanderen en Brussel daarentegen voeren vooral componenten uit.¹⁷ Voor Brussel gaat het vooral om onderdelen voor vuurwapens en vliegtuigen.¹⁸ Vlaanderen om visualisatieschermen, radar- en communicatieapparatuur, vuurgeleidingssystemen, elektronica voor voertuigen en vliegtuigen, enzovoort.¹⁹ De federale verzendingen betreffen overvloedig militair materieel, uitgevoerd door het Belgische leger. Bijna de helft ervan bestaat uit munitie. In mindere mate worden er bommen, torpedo's, raketten en vuurwapens uitgevoerd.²⁰ De hoge cijfers in 2008 en 2009 komen van de verkoop van overvloedige grote wapensystemen: fregatten aan Bulgarije in 2008, en F-16's aan Jordanië in 2009.

Tot slot bekijken we de bestemmingen van de defensiegerelateerde producten die vanuit de gewesten en de federale overheid verzonden worden. De gegevens wijzen op een verschil tussen Wallonië²¹ enerzijds en de federale overheid²², Brussel²³ en Vlaanderen²⁴ anderzijds, op het vlak van hun voornaamste afzetmarkten. Voor Wallonië is het Midden-Oosten, en vooral Saudi-Arabië, meer dan voor de andere gewesten een belangrijke afzetmarkt, naast de uitvoer naar de Europese en westerse landen. Er is zelfs een grote afhankelijkheid van de Waalse export van Saudi-Arabië. Sinds de

regionalisering in 2003 staat Saudi-Arabië namelijk in voor de ontvangst van 25% à 50% van alle Waalse wapenexport.²⁵

De hoofdmoot van de uitvoer van de andere stelsels in België¹ is bestemd voor landen die lid zijn van de NAVO en/of Europese Unie. De gegevens over Vlaanderen moeten we echter met enige reserve benaderen. Een significant deel van het eindgebruik blijft daarin namelijk onbekend.²⁶

Tabellen 3 tot en met 6 geven een overzicht van de vergunde waarde van de wapenexport bij de verschillende overheden, per afzetmarkt.¹¹

Tabel 3: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Brussel (2011-2015)

Afzetmarkt	Totale waarde vergunde uitvoer (in miljoen €)
Verenigd Koninkrijk	28
Frankrijk	12
Turkije	9
Verenigde Staten	4
Israël	2.4
Japan	2.1
Marokko	1.1
Algerije	0.9
Polen	0.09

Bron: Halfjaarlijkse rapporten Brusselse Regering.

¹ De Vlaamse handel betreft voornamelijk onderdelen die na hun integratie (in een eerste land) opnieuw verhandeld en uitgevoerd worden. Om hiermee rekening te houden hebben we bij de analyse van de Vlaamse afzetmarkten gebruik gemaakt van cijfers die zowel de rechtstreekse als onrechtstreekse uitvoer omvatten.

¹¹ Aangezien de Waalse vergunning van 3,2 miljard euro Saudi-Arabië als eindgebruiker aangeeft, zijn deze cijfers niet bij Canada maar wel bij Saudi-Arabië opgeteld.

Tabel 4: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Vlaanderen (2011-2015)

Afzetmarkt	Totale waarde vergunde uitvoer (in miljoen €)
Verenigde Staten	264
Duitsland	188
Verenigd Koninkrijk	56
Italië	35
Frankrijk	32
Brazilië	19
Verenigde Arabische Emiraten	18
Singapore	18

Bron: Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2015, Brussel: Vlaams Vredesinstituut.

Tabel 5: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, Wallonië (2011-2015)

Afzetmarkt	Totale waarde vergunde uitvoer (in miljoen €)
Saudi-Arabië	4.825
Verenigd Staten	460
Frankrijk	203
Verenigde Arabische Emiraten	178
Pakistan	155
Oman	141
Duitsland	130
Australië	73

Bron: Jaarrapporten Waalse Regering.

Tabel 6: Totale waarde vergunde wapenuitvoer, federale overheid (2011-2015)

Afzetmarkt	Totale waarde vergunde uitvoer (in miljoen €)
Duitsland	231
Verenigd Koninkrijk	30
Noorwegen	27
Frankrijk	20
Zwitserland	13
Verenigde Staten	12
Italië	8
Spanje	6

Bron: Halfjaarlijkse Rapporten Federale Regering.

Samenvatting – Industrie en uitvoer

De defensiegerelateerde industrie in België wordt gekenmerkt door een duale structuur. Enerzijds is er de klassieke defensiegerelateerde industrie die wapens, munitie en machines produceert. Anderzijds zijn er de bedrijven die actief zijn op het vlak van de elektronica en de luchtvaart (of ruimtevaart).

Om historische redenen bevindt het eerste type industrie zich voornamelijk in het Waals Gewest, en de andere activiteiten hoofdzakelijk in Vlaanderen en Brussel.

Bij de uitvoer zien we eveneens deze dualiteit opduiken. Enerzijds voeren Wallonië en de federale overheid hoofdzakelijk afgewerkte defensiegerelateerde producten uit, anderzijds voeren Brussel en Vlaanderen voornamelijk componenten uit.

Wallonië heeft het grootste aandeel in de uitvoer: gemiddeld 75% van de waarde van de Belgische uitvoer van defensiegerelateerde producten verlaat het Waals Gewest.

Wallonië onderscheidt zich van de andere stelsels ook op het vlak van de afzetmarkten. Hoewel het defensiegerelateerde producten uitvoert naar de lidstaten van de Europese Unie en de NAVO, valt in de Waalse uitvoer ook het grote gewicht van het Midden-Oosten op.

2

De evolutie van de wapenexportcontrole in België

In dit hoofdstuk behandelen we de invoering en evolutie van de wetgevende kaders voor wapenexportcontrole in België. We zien de relevante wetgeving ontstaan op nationaal vlak, maar ook de regionalisering van de bevoegdheid over wapenexportcontrole.

2.1 De eerste stappen naar de wapenexportcontrole in België (1962–1968)

Een eerste wettelijk instrument om de wapenuitvoer te controleren ziet in België het licht in 1930. De *Wet van 30 juni 1930 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen* (gewijzigd bij de wet van 30 juli 1934) machtigt namelijk de Koning om in “*buitengewone en abnormale omstandigheden*” per Koninklijk Besluit speciale maatregelen te treffen voor de invoer, uitvoer of doorvoer van producten. Bovendien waakt het parlement over de strikte interpretatie van die wetgeving om de principes van de vrije handel te garanderen. Die eerste wet biedt dus een houvast om de wapenhandel te controleren, maar de vrijheid van handel blijft de norm. De overheid moet iedere inbreuk op het principe van vrije handel motiveren.²⁷

De tijdelijke controlemaatregelen waarin de wet van 1930 voorziet, worden echter in de jaren erna overvleugeld door een toenemende interventie van de overheid. In 1962 wordt dan ook besloten om de wetgeving aan te passen en ze in lijn te brengen met die nieuwe realiteit!²⁸ Men heeft bovendien vastgesteld dat de controle op de Belgische uitvoer ontoereikend is. In 1959 blijkt namelijk dat er Belgische wapens in handen zijn van de Algerijnse onafhankelijkheidsstrijders, die op dat moment met geweld de Franse overheid bekampen.²⁹

¹ Internationale verplichtingen van België spelen eveneens een rol in deze vernieuwing van de wetgeving. Bijvoorbeeld, omwille van het Benelux-samenwerkingsakkoord ontstaat de noodzaak om de vergunningsstelsels van Nederland, België en het Groothertogdom Luxemburg te harmoniseren.

Het is in die context dat we de uitvaardiging van de *Wet betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie van 11 september 1962* moeten zien. Deze wet bekrachtigt echter nog steeds het principe van de vrije handel. Dat principe blijft de norm, de inperking ervan de uitzondering. De wet verleent namelijk aan de Belgische regering de *mogelijkheid* om een vergunningsstelsel op te stellen. Met andere woorden, ze schept een kader om de vrijheid van handel te beperken. Die mogelijkheid is echter begrensd tot drie in artikel 2 van de wet omschreven gevallen:

- 1 de bescherming van de Belgische economische belangen;
- 2 het verzekeren van binnenlandse en buitenlandse veiligheid van België;
- 3 het nakomen van internationale verplichtingen op vlak van economie en veiligheid, en van beslissingen en aanbevelingen van internationale of supranationale organisaties.¹

De wet verleent niettemin in artikel 7 aan de bevoegde minister ook de *mogelijkheid* om in “*bijzondere omstandigheden*” een lopende vergunning op te schorten of in te trekken.³⁰

De wet van 11 september 1962 bevat verder geen specifieke regeling voor de internationale wapenhandel. Ze regelt de in-, uit- en doorvoer van goederen in het algemeen.³¹ Je kunt ze opvatten als een compromis tussen de vrijwaring van de vrije handel en de wil om de overheid de instrumenten te geven om in naam van het nationaal belang op te treden.

In 1968 worden beschouwingen over mensenrechten aan de wet toegevoegd.³² Aanleiding is de onthulling van Belgische wapenleveringen aan Nigeria. Die blijkt pijnlijk voor de toenmalige regering. Twee dagen voor de onthulling van de wapenlevering heeft de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken namelijk verklaard dat er gezien de Biafra-oorlog³³ geen Belgische wapenleveringen aan Nigeria meer plaatsvinden. In reactie op dat schandaal keurt het parlement in allerijl een wetswijziging goed. Die introduceert een vierde beperkingsgrond in de wet van 1962: “om bij te dragen tot de naleving van de algemene beginselen van het recht en van de menselijke samenleving die door de beschaafde naties wordt erkend.”³³ Dit vierde beperkingsgrond blijkt echter onbruikbaar. De formulering hanteert een juridisch (*de algemene beginselen van het recht*) en moreel (*de algemene beginselen van de menselijke samenleving*) begrip. Het eerste is onbruikbaar op het terrein, het tweede vaag en subjectief.³⁴

¹ De in de wet omschreven gevallen zijn dus geen criteria waaraan men een vergunningsaanvraag moet toetsen.

³³ Ook de Nigeriaanse Burgeroorlog genoemd, waarin de Nigeriaanse centrale regering op gewelddadige wijze de secessie van Biafra bestreed. De grote media-aandacht voor de uitgemergelde burgers – het gevolg van de door Nigeria opgelegde blokkade – leidde tot grote verontwaardiging in de publieke opinie wereldwijd.

2.2 Een volwaardig regulerend instrument (1987–1991)

Hierboven is gebleken dat schandalen over Belgische wapenleveringen een rol spelen in de totstandkoming en wijziging van de wet van 11 september 1962. Dat is eveneens het geval bij de genese van de eerste volwaardige wet op de in-, uit- en doorvoer van wapens en munitie.

In de nasleep van een schandaal over Belgische wapenleveringen aan landen betrokken in oorlogen of aan embargolanden ziet in 1987 een parlementaire commissie het licht die een belangrijk aandeel heeft in de totstandkoming van de verdere wetgeving.³⁵ Uit het rapport van de onderzoekscommissie leidt het parlement namelijk af dat de controle op de wapenhandel zware mankementen vertoont: een adequaat wettelijk kader ontbreekt, het vergunningsbeleid faalt, en de systemen van fysieke controle op de defensiegerelateerde producten voldoen niet. Het eindrapport beveelt aan een coherent exportbeleid op te stellen, en het evaluatieproces van de exportaanvragen en de controle op het eindgebruik te versterken.³⁶

Na een lange weg mondt het werk van de parlementaire onderzoekscommissie uit in de **Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal dienstig materiaal en daaraan verbonden technologie**. Die wet introduceert belangrijke veranderingen in het domein van de wapenexportcontrole:³⁷

- 1 beginselen die voorheen louter politieke beslissingen waren krijgen voortaan wettelijke waarde;
- 2 iedere aanvraag moet ook een administratieve toelating krijgen;
- 3 er worden evaluatiecriteria ingevoerd;
- 4 de wet bevestigt de coördinatie tussen diverse diensten;
- 5 ze versterkt de strafrechtelijke sancties;
- 6 ze verleent mogelijkheid om administratieve sancties op te leggen.

In de jaren en decennia na de goedkeuring van deze wet wordt ze nog aangepast. Het *Koninklijk Besluit van 8 maart 1993* preciseert verder het vergunningsstelsel, en introduceert een lijst met verboden goederen en een lijst met vergunningsplichtige goederen

Eveneens wijst de onderzoekscommissie van 1987 op de complexiteit van de controle op de wapenhandel, en op de daaruit voortvloeiende noodzaak om verschillende overheidsdiensten in het gehele proces te betrekken. Daarop richt de regering in 1991 een interkabinetaire werkgroep op, belast met de beoordeling van de wapenexportvergunningen. In die werkgroep zitten naast de vertegenwoordigers van de ministers van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel, die van Economische Zaken, Financiën, Defensie, Justitie en Ontwikkelingssamenwerking.³⁸

De rol van de parlementaire onderzoekscommissie in de geschiedenis van de Belgische wapenexportcontrole mag niet onderschat worden. De morele en politieke dimensies komen aangescherpt uit die periode. Bovendien komt er in de beoordeling van vergunningsaanvragen – voorheen een administratieve gelegenheid onder de

bevoegdheid van de minister van Buitenlandse Zaken – meer ruimte voor een politisering van concrete exportdossiers. Die evoluties beïnvloeden later niet alleen de invoering van de wet van 5 augustus 1991, maar ook de verdere evolutie van de wapenexportcontrole in België.³⁹

2.3 De regionalisering van de wapenexportcontrole in België (1991–2003)

2.3.1 De impliciete regionalisering (1991–1992)

Hoewel de totstandkoming van de *Wet van 5 augustus 1991* een belangrijke stap is in de uitbouw van een volwaardig Belgisch wapenexportcontrolesysteem, legt ze ook tegenstellingen bloot die zullen leiden tot de uiteindelijke regionalisering van deze materie in 2003.

Bij haar aantreden in 1988 verklaart de regering Martens VIII werk te zullen maken van een duidelijk wetgevend kader voor de in-, uit- en doorvoer van wapens. Een door de regering goedgekeurd wetsontwerp wordt in 1991 echter niet ter stemming aan het parlement voorgelegd, waarop de regeringspartij Volksunie tijdens een persconferentie in maart 1991 eist dat het voor het zomerreces goedgekeurd wordt.⁴⁰

De spanning neemt toe wanneer de voorzitters van de Volksunie en, vanuit de oppositie, de Socialistische Partij zich kritisch uitlaten over een door de regering goedgekeurde wapenlevering aan Saudi-Arabië. Het gaat om de levering van vuurwapens geproduceerd door de FN Herstal. De Luikse defensiegerelateerde industrie kampt op dat moment met zware problemen (zie 1.1). De vrees bestaat dat een intrekking van de vergunning – en het signaal dat dat zou geven aan andere (potentiële) klanten in deze regio – het einde van deze industrie betekent.⁴¹ De oppositie van de twee Vlaamse partijen wordt door de Waalse politici dan ook als een daad van agressie ervaren.⁴² Uiteindelijk wordt de goedkeuring van een verstrengde wet gekoppeld aan de goedkeuring van de vergunningsaanvraag.⁴³

De spanningen lopen echter kort erna weer hoog op wanneer de Volksunie en de Socialistische Partij zich verzetten tegen de uitvoer naar Saudi-Arabië van granaten, geproduceerd door het Waals bedrijf Mecar. De regeringspartijen kunnen geen onderlinge oplossing vinden, en beslissen om het dossier te koppelen aan een versnelde uitvoering van de derde staatshervorming. Kortom, de oplossing bestaat in een impliciete regionalisering van de wapenexportcontrole. Daartoe richt de regering – waarvan de Volksunie ondertussen niet langer deel uitmaakt – in het najaar van 1991 drie regionale ministercomités op die de vergunningsaanvragen evalueren.⁴⁴

In maart 1992 worden de drie regionale ministeriële comités echter weer afgevoerd. Voortaan zal de toekenning van exportvergunningen de bevoegdheid zijn van twee ministers van de Belgische regering: een voor de Nederlandstalige aanvragen uit Brussel en die uit Vlaanderen, een voor de Franstalige aanvragen uit Brussel en die uit Wallonië.

De twee ‘Saudische crisissen’ hebben dus twee belangrijke gevolgen voor de evolutie van de Belgische wapenexportcontrole. Vooreerst versnellen ze de invoering van een volwaardig wettelijk kader voor de wapenexportcontrole. Ten tweede leiden ze tot een eerste regionalisering van deze bevoegdheid, weliswaar binnen de Belgische regering.

2.3.2 De formele regionalisering (2003)

Net als de eerste impliciete regionalisering is ook de formele regionalisering het gevolg van spanningen rond een concreet wapenhandeldossier. Aanleiding is deze keer de controverse over de levering van FN-wapens aan Nepal in 2002 en 2003.

Twee elementen spelen in die controverse een rol. Ten eerste: Nepal bevindt zich in 2002 in een burgeroorlog tussen maoïstische rebellen en het regeringsleger. De vraag rijst daarbij of België wapens kan leveren aan een in een burgeroorlog verwikkeld land. Ten tweede: België miskent de Europese afspraken op vlak van wapenuitvoer, die een gelijkaardige behandeling van alle Europese bedrijven nastreven. Duitsland weigerde reeds een gelijkaardige vergunning voor Nepal, en tegen de afspraken in consulteerde België de Duitse overheid niet over de opportuniteit van een mogelijke uitvoer vanuit België.⁴⁵

Voor veel parlementsleden is het duidelijk dat de Europese regels en afspraken meer impact op het Belgisch beleid moeten hebben. Om die reden besluit het parlement om de wet van 5 augustus 1991 te wijzigen. De kern van die wetshervorming is de bestrijding van de illegale wapenhandel, de versterking van de beoordelingscriteria voor vergunningsaanvragen conform de Europese bepalingen (zie 2.5), en het transparanter maken van het beleid. De laatste twee elementen vormen de kern van de *wet van 26 maart 2003*.⁴⁶

Tijdens de federale regeringsvorming in 2003 willen de onderhandelaars niet langer geconfronteerd worden met het Nepalese dossier. Er zijn op dat moment immers nog wapenleveringen in het vooruitzicht. De eerste ministerraad van de regering Verhofstadt II kiest ervoor om de wapenexportcontrole via een bijzondere wet formeel over te dragen aan de drie gewesten. Zo wil men op federaal niveau politieke onenigheid vermijden. Uiteindelijk verleent de **Bijzondere wet van 12 augustus 2003** de gewesten de bevoegdheid over de controle op de in-, uit- en doorvoer van wapens.¹ De federale regering blijft nog bevoegd voor de controle op de handel door het Belgische leger en politiek, de bestrijding van de illegale wapenhandel, de controle op financiële diensten en verzekeringsdiensten, en de controle op de tussenhandel.⁴⁷

2.3.3 Samenwerking en coördinatie

De regionalisering van de wapenexportcontrole plaatst de betrokken partijen voor het vraagstuk van de coördinatie van de verschillende stelsels. De mogelijkheid bestaat dat

¹ Eveneens verkrijgen de gewesten de controle op de in-, uit- en doorvoer van goederen voor tweëerlei gebruik. Deze categorie goederen vallen echter buiten de scope van het onderzoek.

het exportbeleid van de gewesten en het Belgisch buitenlands beleid gaan uiteenlopen. Eveneens bestaat op het moment van de overdracht van de bevoegdheid de vrees dat één gewest zich soepeler zal opstellen dan de andere bij de beoordeling van een vergunningsaanvraag. Dat kan uiteindelijk de industrie en het controleregime in de andere gewesten ondermijnen.

Er worden verschillende instrumenten gecreëerd om de coördinatie te garanderen en ondermijningen te voorkomen.

- 1 Er komt een gemeenschappelijk kader voor de evaluatie van vergunningsaanvragen. De **Bijzondere wet van 9 augustus 2003** bepaalt uitdrukkelijk dat alle bevoegde overheden zich moeten houden aan de Europese criteria vervat in de Gedragscode (zie 2.5). Door die criteria wettelijk te verankeren gaat de Belgische wetgever verder dan de Europese bepalingen. De Gedragscode is inderdaad louter een politiek bindend akkoord tussen lidstaten, en geen juridisch bindend akkoord. België verleent dus een juridische waarde aan die criteria, en verplicht de gewesten om ze als een minimumstandaard te hanteren bij de evaluatie van een vergunningsaanvraag.
- 2 Met het oog op de organisatie van de samenwerking tussen de verschillende diensten sluiten de federale regering en de gewesten in 2007 het *‘Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik’*. Dat akkoord richt zich op de samenwerking tussen de FOD Buitenlandse Zaken en de gewestelijke vergunningsdiensten, en tussen die diensten onderling. Concreet worden volgende samenwerkingen voorzien:
 - de overhandiging één keer per semester of op specifiek verzoek van een gewest van de laatste versie van de landenfiches¹ opgemaakt door de FOD Buitenlandse Zaken aan de gewestelijke contactpunten;
 - de coördinatie door het federale niveau van de doorstroom van informatie van en naar de Europese Unie of andere internationale controleregimes²;
 - de toekenning en weigering van vergunningen (cfr. infra);
 - de FOD Buitenlandse Zaken verleent aan de gewesten hulp in het kader van de authenticatie en legalisering van de eindgebruikerscertificaten. De gewesten beschikken over de mogelijkheid om beroep te doen aan de FOD Buitenlandse Zaken teneinde bijkomende informatie over de bestemmingen te bekomen, bijvoorbeeld op vraag van een gewest gaat de FOD Buitenlandse Zaken na of een bepaald bedrijf in de werkelijkheid bestaat. Eveneens worden de diplomatieke posten gemobiliseerd om de certificaten van eindbestemming te legaliseren. Deze dienstverlening door de FOD Buitenlandse Zaken opereert in parallel met

¹ Landenfiches bevatten alle door Buitenlandse Zaken verzamelde informatie over een specifiek land. Van belang voor dit onderzoek is het feit dat dergelijke landenfiches een apart hoofdstuk Mensenrechten bevatten.

² De FOD Buitenlandse Zaken is verantwoordelijk voor het meedelen aan de Europese Unie van vergunningsweigeringen. Eveneens licht de FOD Buitenlandse Zaken de gewestelijke diensten in over gevallen van vergunde of geweigerde uitvoer, in uitvoering van het Gemeenschappelijk Standpunt of andere internationale controleregimes.

de structuren voor economische belangenbehartiging die de gewesten in het buitenland hebben opgezet;

- de organisatie van informatiebijeenkomsten over een bepaalde regio of land ^I door de FOD Buitenlandse Zaken die voortvloeien uit een verzoek van een gewest of de FOD Buitenlandse Zaken zelf.
- het organiseren van coördinatievergaderingen in voorbereiding van en voor de implementatie van de internationale (VN of EU) sanctieregimes (embargo's); ⁴⁸
- de maandelijkse bijeenkomsten ter voorbereiding van de bijeenkomsten op Europees niveau van de *Working Party on Conventional Arms Exports* (COARM)^{II} waarbij de diverse diensten een gezamenlijk standpunt afspreken op basis van de agenda van de COARM-vergadering

Het Samenwerkingsakkoord is van belang om voor afstemming tussen de gewesten en de federale overheid. Daarom legt het akkoord op dat welbepaalde informatie over de toekenning en weigering van vergunningen gedeeld moet worden. Vóór een gewest een vergunning toekent voor een transactie die gelijk is aan een transactie die door een ander gewest in de loop van de drie voorbije jaren is geweigerd, moet het dat laatste gewest raadplegen. Als het gewest na consultatie toch beslist om een vergunning toe te kennen voor een dergelijke transactie, moet het de twee andere gewesten en de federale minister van Buitenlandse Zaken informeren en de genomen beslissing beargumenteren.⁴⁹

2.4 Gewestelijke regelgevingen (2012–2013)

In de eerste jaren van de regionalisering keuren de drie gewesten geen eigen regelgevingen goed. Ze blijven gebruik maken van de wet van 5 augustus 1991. Pas in 2012 (Vlaanderen^{III} en Wallonië^{IV}) en 2013 (Brussel^V) zien gewestelijke regelgevingen over de in-, uit- en doorvoer van wapens het licht. De aanleiding voor die gelijktijdige totstandkoming moet men zoeken op Europees niveau. De verplichting om Europese bepalingen, meer bepaald Richtlijn 2009/43 (zie 2.5), op te nemen in de eigen wetgevingen is daarbij de katalysator.

Brussel en Vlaanderen (met een nagenoeg identieke wetgeving) kiezen daarbij voor een breuk met het verleden. De aansluiting bij de Europese bepalingen vormt de rode draad bij de actualisering en herstructurering van de wettelijke regulering. Dat betekent dat de wapenexportcontrole zowel wordt versoepeld als verstrengd. Enerzijds wordt voorzien

^I De gewesten komen hier niet met een specifiek dossier. De FOD Buitenlandse Zaken heeft dus geen kennis van de aanleiding van de vraag vanuit de gewesten. De aanvullende informatie vanwege de FOD Buitenlandse Zaken houdt geen enkele aansprakelijkheid van de Federale staat in voor de toekenning of weigering van een vergunning, hetgeen de exclusieve gewestelijke bevoegdheid blijft.

^{II} Binnen de Europese Unie behandelt de COARM het vraagstuk van de conventionele wapenexportcontrole. Het ageert eveneens als een forum waar de lidstaten communiceren en informatie uitwisselen met betrekking tot hun exportbeleid ten aanzien van niet-lidstaten, en over weigeringen van uitvoervergunningen naar niet-lidstaten.

^{III} Op 6 juni 2012 keurt het Vlaams Parlement het Vlaams Wapenhandeldecreet goed.

^{IV} Het Waals Wapenhandeldecreet wordt op 21 juni 2012 door het Waals Parlement aangenomen.

^V De Brusselse Wapenhandelordonnantie wordt op 31 mei 2013 door het Brussels Parlement goedgekeurd.

in een versoepeling van de vergunningsprocedure, een wijziging van de catch-all-bepaling, en een verlichting van de administratieve lasten voor de bedrijven. Anderzijds worden de toetsingscriteria uit het Gemeenschappelijk Standpunt (zie 2.5) uitgebreid en verstrengd.⁵⁰

De Waalse wetgever daarentegen opteert voor continuïteit. Hij wil een wettelijke basis verlenen aan reeds bestaande praktijken. Ook hier zorgt de omzetting van de Europese bepalingen voor een versoepeling van de vergunningsprocedure voor de intracommunautaire handel. Hoewel het vraagstuk van de wapenexport in Wallonië voor minder politiek-ideologische beroering zorgt dan in Vlaanderen, wordt het debat over het Waalse Wapenhandeldecreet overschaduwd door de controverse over een wapenlevering door FN Herstal aan het Libië van Khadafi in 2009. Het resultaat van die controverse is de aanpassing van de vergunningsprocedure. Daardoor zijn de bedrijven verplicht om in een aantal specifieke gevallen (zie 3.3.1) de Waalse overheid te informeren vooraleer een contract ondertekend wordt. Bovendien verbiedt de Waalse wetgeving voor die specifieke gevallen de opstart van iedere productie voor de vergunning uitgereikt is (of voor een bepaalde termijn verstreken is).⁵¹

2.5 De europeanisering van de wapenexportcontrole in België

De noodzaak om Europese bepalingen over wapenexportcontrole op te nemen in nationale wetgeving is zoals we zagen een katalysator geweest in de totstandkoming van volwaardige gewestelijke wetgevende kaders. Sinds begin jaren 1990 besteedt de Europese Unie steeds meer aandacht aan het domein van de internationale wapenhandel. We gaan hier in dit rapport niet verder in.¹ Wel bespreken we twee regelgevende initiatieven die van belang zijn voor de wapenexportcontrole in België:

- het *Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB*, dat tot doel heeft de ontwikkeling en toepassing van geharmoniseerde toetsingscriteria voor de uitvoer van militair materieel vanuit de EU naar niet-EU lidstaten te stimuleren;
- *Richtlijn 2009/43/EG*, die tot doel heeft tot een gemeenschappelijke vrijgemaakte Europese markt voor de handel in militair materieel te komen.

Deze instrumenten streven met andere woorden naar een Europese harmonisering van respectievelijk de intra- en extra-communautaire handel in defensiegerelateerde producten.

Het *Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944* is de voortzetting van de in 1998 aangenomen *Europese Gedragscode*. Het verschil is dat het Gemeenschappelijk Standpunt juridisch bindend is. De Gedragscode is daarentegen een louter politieke verbintenis.

¹ Voor meer informatie hierover, zie Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). *Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.

Door toedoen van het Gemeenschappelijk Standpunt engageren de lidstaten zich ertoe de criteria uit de Gedragscode te gebruiken bij de evaluatie van vergunningsaanvragen voor de uitvoer van defensiegerelateerde producten. Die criteria zijn:

- 1 Eerbiediging van internationale verplichtingen en verbintenissen van de lidstaten
- 2 Respect voor de mensenrechten in het uiteindelijke land van bestemming
- 3 Interne situatie in het uiteindelijke land van bestemming, in samenhang met interne spanningen of interne gewapende conflicten
- 4 Behoud van regionale vrede, veiligheid en stabiliteit
- 5 Nationale veiligheid van lidstaten en van bondgenoten en bevriende landen
- 6 Gedrag van de ontvanger ten aanzien van de internationale gemeenschap, tegenover terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en eerbiediging van het internationaal recht
- 7 Risico op interne afleiding of de ongewenste wederuitvoer van de militaire goederen
- 8 Compatibiliteit van de uitgevoerde goederen met de technische en economische capaciteit van het ontvangende land¹

De eerste vier criteria zijn weigeringsgronden. Een schending ervan betekent een weigering van de vergunningsaanvraag.

De overige criteria gelden als overwegingsgronden. Een schending ervan betekent niet automatisch een weigering van de vergunning.

Een tweede document waarmee de EU het domein van de buitenlandse wapenhandel wil reguleren, is Richtlijn 2009/43 “betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap”. Richtlijn 2009/43 is in eerste instantie bedoeld voor *handel in militaire goederen binnen de grenzen van de Europese Unie*.

Deze Richtlijn wordt aangenomen om de administratieve regels voor de handel in defensieproducten binnen de grenzen van de Europese Unie te vereenvoudigen en samenwerking tussen de lidstaten te versterken. Met de Richtlijn wil de EU een vereenvoudigd, versoepeld en meer geharmoniseerd controlesysteem voor de handel in defensiegerelateerde producten binnen de EU opzetten. De handel in defensiegerelateerde producten wordt op die manier deel van de vrijgemaakte interne markt. Bij intra-EU-handel in die producten wordt dan ook niet meer van uitvoer (of invoer) gesproken, maar van overbrenging.

¹ Dit achtste criterium wordt tijdens de Europese Raad van Lissabon in 1992 toegevoegd aan de oorspronkelijke zeven die tijdens de Europese Raad van Luxemburg in 1991 zijn geformuleerd.

Om die doelstelling van vereenvoudiging te bereiken voorziet Richtlijn 2009/43 in:

- een harmonisering van het materieel toepassingsgebied via de EU Gemeenschappelijke Militaire Lijst;
- een vrijstellingsmogelijkheid voor bepaalde vormen van handel in defensiegerelateerde producten;
- bijkomende (en meer flexibele) vergunningstypes: naast individuele vergunningen moeten de lidstaten voor intra-Europese handel ook in globale en algemene vergunningen voorzien;
- afbouw van de controle op het eindgebruik van de vergunde producten, met een specifieke aandacht voor handel in onderdelen.

Samenvatting – Wetgevende kaders

Op wettelijk vlak hebben de verschillende vergunningsstelsels in België duidelijk een gemeenschappelijk verleden. Allemaal vinden ze hun oorsprong in de wet van 5 augustus 1991 (aangevuld met de wet van 26 maart 2003).

Met de impliciete (1992) en de formele (2003) regionalisering van de wapenexportcontrole wordt gestreefd naar communautaire pacificatie. De spanning tussen de behartiging van economische en commerciële belangen en uiteenlopende visies op het internationale veiligheid wordt zo verminderd.

Twee instrumenten moeten garanderen dat de verschillende stelsels gecoördineerd functioneren en elkaar niet ondermijnen. Vooreerst fungeren de Europese toetsingscriteria als minimum voor alle stelsels. Daarnaast bestaat er een Samenwerkingsakkoord tussen de gewesten en de federale overheid.

3

Wapenexportcontrole in België: een vergelijking

3.1 Administratieve inbedding van de vergunningsaanvraag

Controle op de uitvoer van defensiegerelateerde producten wordt in ieder stelsel op een specifieke wijze administratief ingebed. Dat betekent vooreerst dat de controle aan een specifieke dienst binnen de overheidsadministratie wordt toegewezen. Die dienst is gemachtigd om vergunningen uit te vaardigen en het gebruik ervan te controleren. Bij de behandeling van een aanvraagdossier moet de bevoegde dienst een welbepaald stamien volgen.

In dit onderdeel gaan we daarop in. We bekijken eerst welke overheidsdienst instaat voor de controle op de uitvoer van defensiegerelateerde producten. Daarbij hebben we ook aandacht voor het beleidsdomein waartoe de vergunningsdienst behoort. Vervolgens gaan we in op de organisatie van de behandeling van een aanvraagdossier. Welke weg volgt de aanvraag nadat ze bij de bevoegde dienst ingediend is? Is er daarin een rol voor andere diensten weggelegd? Wie is bevoegd om de vergunning toe te kennen of te weigeren?

3.1.1 Vergunningsdienst & beleidsdomein

Eerder onderzoek geeft aan dat wapenexportcontrole binnen drie beleidsdomeinen te situeren is: economie, buitenlands beleid, en defensie.⁵² **In België vallen de vergunningsdiensten onder twee beleidsdomeinen: buitenlands beleid en economie.** In Brussel en Vlaanderen gaat het om Buitenlands beleid, in Wallonië en bij de federale overheid is Economie bevoegd.

Tabel 6: Overzicht beleidsdomeinen en bevoegde diensten

	Vergunnende dienst	Beleidsdomein
<i>Federale overheid</i>	Dienst vergunningen	Economie
<i>Brussel</i>	Cel vergunningen 'wapens en goederen voor tweërlei gebruik'	Buitenlands beleid
<i>Vlaanderen</i>	Dienst Controle Strategische Goederen (dCSG)	Buitenlands beleid
<i>Wallonië</i>	Direction des licences d'Armes	Economie

3.1.2 Organisatie van de procedure

Inzake de organisatie van de procedure gaan we in op twee elementen.

Vooreerst is er de vraag hoe de analyse van de vergunningsaanvraag georganiseerd wordt. Er zijn namelijk twee soorten analysetaken te onderscheiden: de administratief – technische analyse, en de politieke analyse. Het gaat respectievelijk om:

- de analyse van de administratieve volledigheid van de aanvraag en de controle op de classificatie en mogelijke aanwending van de goederen;
- en de controle op de eindgebruiker en diens betrouwbaarheid, en het aftoetsen van de aanvraag aan de beoordelingscriteria (van het Gemeenschappelijk Standpunt).

In dit deel bekijken we eveneens de organisatie van de tekenbevoegdheid: wie beschikt over de bevoegdheid om vergunningen toe te kennen of te weigeren?

Organisatie van de analyse

In *Vlaanderen* staat de dienst Controle op Strategische Goederen (dCSG^I) in voor de beide hierboven aangehaalde analyses. De dienst maakt wel een onderscheid volgens een **geografisch criterium**. Bij een **intracommunautaire overbrenging** wordt het aanvraagdossier enkel administratief afgetoetst. Een politieke analyse ervan gebeurt enkel bij een **extra-communautaire uitvoer**.⁵³ Een nuance daarbij is dat er wel een politieke analyse wordt uitgevoerd wanneer bij een intracommunautaire overbrenging vooraf geweten is dat het eindgebruik buiten de Europese Unie ligt.^{II} Hoewel de dCSG daarbij een beroep kan doen op de diensten van de FOD Buitenlandse Zaken⁵⁴, zijn andere diensten of beleidsdomeinen niet betrokken in de vergunningsprocedure.⁵⁵

In *Brussel* geldt een vrij gelijkaardige situatie. De Brusselse vergunningsdienst^{III} staat – zoals in Vlaanderen – in voor de administratieve, technische en politieke analyses. Brussel wijkt af wel van Vlaanderen doordat het de taakverdeling bepaalt op basis van een **geografisch en materieel criterium**. Voor risicovolle aanvragen voor **extra-communautaire uitvoer** ligt de politieke analyse niet langer bij de Brusselse

^I De dienst Controle Strategische Goederen telt (in 2015) 14 medewerkers. Zie Jaarverslag Wapenhandel 2015, p.12.

^{II} Het Ontwerp van Decreet bepaalt dat de politieke analyse eveneens op intracommunautaire handel van toepassing wordt.

^{III} De bevoegde dienst telt 2 medewerkers.

vergunningsdienst. Die dient daarvoor een adviescommissie raadplegen.^I De risico-inschatting vloeit voort uit de status van het land van eindbestemming of eindgebruik^{II}, de status van de bestemming^{III}, of uit kennis over een vroegere Europese weigering^{IV}.⁵⁶ In praktijk echter is deze adviescommissie nog nooit samengekomen. De voorziene gevallen zijn namelijk niet voorgekomen. Dit betekent dat in de praktijk alle aanvragen voor een extra-communautaire uitvoer door de vergunningsdienst behandeld worden. Als het om de overbrenging of uitvoer van **vuurwapens of componenten ervan** gaat, vraagt de Cel Vergunningen ten slotte systematisch het advies van de Vuurproefbank in Luik.⁵⁷ Ten slotte worden de overige dossiers, deze betreffende de intracommunautaire uitvoer, de intra- of extra-communautaire uitvoer van defensiegerelateerde producten – andere dan vuurwapens of onderdelen ervan, rechtstreeks door de bevoegde dienst behandeld.

Op *federaal vlak* worden vergunningsaanvragen van de federale politie en het Belgische leger bij de FOD Economie ingediend. Sinds de regionalisering heeft het Belgisch leger in de praktijk enkel vergunningsaanvragen bij de FOD Economie ingediend.^V De taakverdeling is hier gebaseerd op een **geografisch criterium**. Voor aanvragen voor overbrenging of uitvoer door het leger naar EU, NAVO en daarmee gelijkgestelde landen (Japan, Nieuw-Zeeland, Australië, Zwitserland) gebeurt er enkel een administratieve screening van de aanvraag door de FOD Economie. Voor uitvoer naar andere landen (i.e. het niet-Westen) wordt de aanvraag echter overgemaakt aan de FOD Buitenlandse Zaken, die het dossier analyseert op basis van de bijhorende documenten voor de uitvoer, en met respect voor de politieke en juridische parameters (elementen en criteria van de EU Common Position 2008/944, relevante internationale kaders, enz.). Het gaat dus om een consultatie, maar het advies van FOD Buitenlandse Zaken aan de FOD Economie is bindend.⁵⁸

Wallonië^{VI} hanteert een taakverdeling gebaseerd op de **gevoeligheid van de aanvraag**. Dossiers worden daarbij ingedeeld als *eenvoudig*, *gevoelig*, en *zeer gevoelig*. Die indeling gebeurt aan de hand van een evaluatieschema, opgesteld door de minister-president in samenspraak met de vergunningsdienst. Dat schema is een dynamisch instrument dat op elk moment gewijzigd kan worden op basis van de noden en prioriteiten van de Waalse regering. Uitvoer naar landen van de Europese Unie en de leden van de NAVO

^I De bevoegde dienst stelt een lijst van instellingen en organismen op die over relevante expertise beschikken over 1) internationaal publiekrecht, 2) mensenrechten, 3) vredesopbouw, 4) politieke wetenschappen en/of internationale betrekkingen

^{II} Het land van eindbestemming of eindgebruik werd onderworpen aan een embargo dat minder dan 5 jaar voor de aanvraag werd beëindigd; het land van eindbestemming of eindgebruik kende een staatsgreep tijdens de twee jaren voorafgaand aan de aanvraag; het land van eindgebruik of eindgebruik neemt niet deel aan non-proliferatieverdrag van de nucleaire wapens, het Verdrag biologische en toxicologische wapens en het Verdrag chemische wapens.

^{III} De aanvraag betreft een bepaalde bestemming, en de Brusselse regering heeft aan dezelfde onderneming een uitvoervergunning naar dezelfde bestemming geweigerd tijdens de drie jaar voorafgaand aan de aanvraag;

^{IV} Gedurende de drie laatste jaren heeft een lid van de Europese Unie een uitvoer naar hetzelfde land van eindbestemming of eindgebruik voor gelijkaardige producten geweigerd.

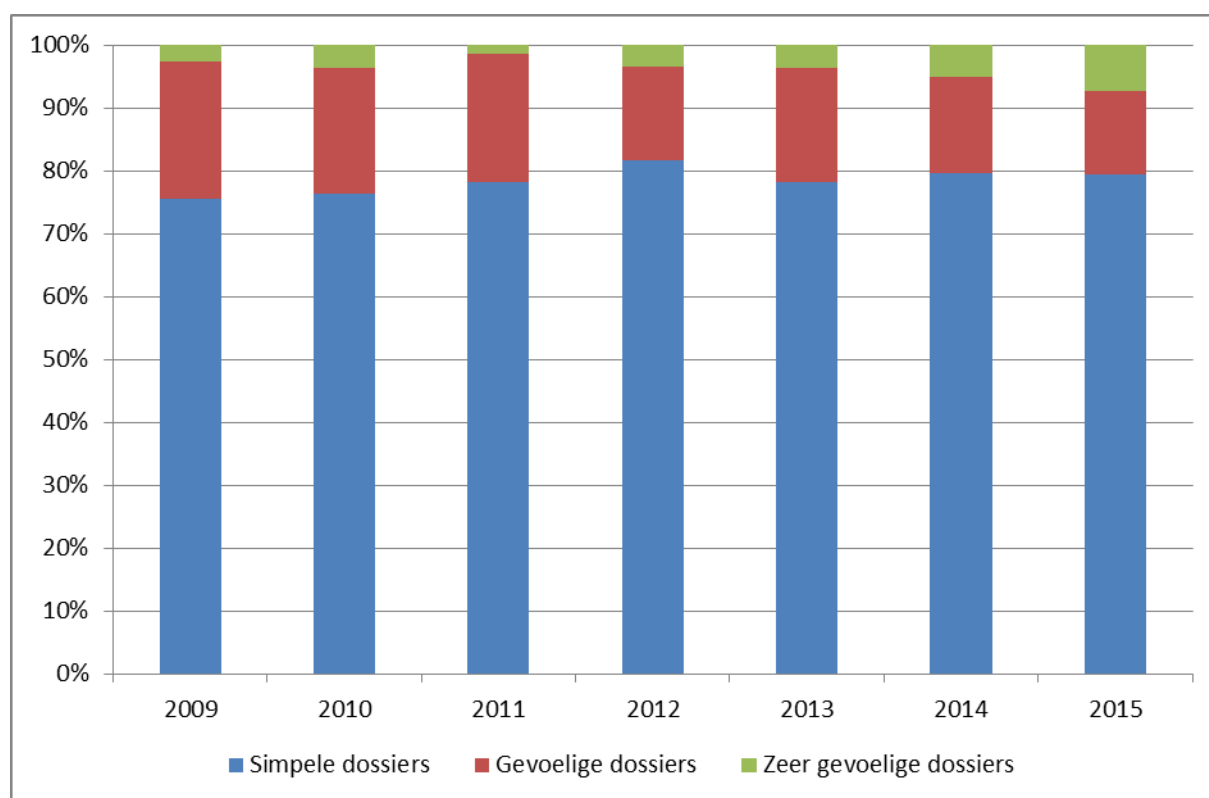
^V De federale politie handelt via tussenpersonen, bijvoorbeeld een commerciële firma die onder de gewestelijke reguleringen valt.

^{VI} De Waalse vergunningsdienst telt momenteel 7 medewerkers. Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.6.

behoort tot de categorie *eenvoudige dossiers*. *Gevoelige dossiers* hebben doorgaans betrekking op aanvragen voor uitvoer naar **niet-westerse landen** (dus buiten de Europese Unie of de NAVO¹). De categorisering van aanvragen als *zeer gevoelig* steunt op drie elementen (in combinatie of afzonderlijk): een gevoelige bestemming, specifieke defensiegerelateerde producten (die als gevoelig opgevat worden), en de beleidskeuzes van de minister-president. Ten slotte, kan een dossier op vraag van een lid van de adviescommissie (cfr. infra) als zeer gevoelig gecategoriseerd worden.⁵⁹

De Waalse jaarrapporten (zie 4.1) tonen aan dat voor de periode 2009 – 2015 het aandeel *eenvoudige* dossiers min of meer stabiel blijft, en gemiddeld 75% van de aanvragen betreft. Het gemiddeld aandeel *gevoelige* dossiers bedraagt in diezelfde periode 20,5%. De *zeer gevoelige* dossiers vertegenwoordigen gemiddeld 4,5% van het totaal aantal behandelde dossiers.⁶⁰ Indien we de evolutie van de indeling over de betrokken periode beschouwen zien we een interessante ontwikkeling (Figuur 1). Het aandeel gevoelige dossiers neemt af, terwijl het aandeel van zowel de simpele dossiers als de zeer gevoelige dossiers toeneemt.

Figuur 1: Indeling vergunningsaanvragen in het Waals Gewest (2009 - 2015)

Bron: Jaarrapporten Waalse Regering.

¹ Met uitzondering van Turkije.

Dit onderscheid op basis van de gevoeligheid van het dossier beïnvloedt het verloop van de vergunningsprocedure. Aanvragen die als *eenvoudig* zijn bestempeld, behandelt de vergunningsdienst rechtstreeks. Daarbij voert ze vooral een administratieve controle uit, geen politieke analyse.

Die laatste gebeurt enkel voor de *gevoelige* en *zeer gevoelige* dossiers. De procedure en betrokken diensten zijn echter verschillend. De (politieke) evaluatie van *gevoelige* dossiers ligt in handen van de dienst *Wallonie-Bruxelles International* (WBI^I). *Ze*er gevoelige dossiers gaan voor (politieke) evaluatie naar de *Commission d'avis sur les licences d'exportation d'armes*. Die commissie bestaat uit de voorzitter van de WBI, de vertegenwoordiger van de WBI-dienst 'Licentiecontrole, analyse buitenlands beleid, mensenrechten', de Hoge Vertegenwoordiger^{II} voor de Fundamentele Rechten, Informatiesamenleving en digitale economie, en de voorzitter van de Waalse vergunningsdienst. Heeft de bevoegde minister na het advies van de commissie nog twijfels, dan kan die het advies van externe experts^{III} inroepen. Die optie bestaat niet voor de *gevoelige* dossiers. Voor gevoelige en *zeer gevoelige* dossiers kan de bevoegde minister vooraleer een finale beslissing te nemen de federale regering raadplegen, via de FOD Buitenlandse Zaken.

Organisatie van de tekenbevoegdheid

Een analyse van de organisatie van de tekenbevoegdheid verschaft twee belangrijke bevindingen. Ten eerste, **Brussel onderscheidt zich van de andere stelsels doordat de toekenning er een collegiaal karakter heeft**. Dat betekent dat de Brusselse regering collegiaal beslist over de toekenning/weigering van de vergunning. In de andere gewesten ligt die bevoegdheid in handen van één minister.

Ten tweede, **alle stelsels behalve het Waals Gewest⁶¹ delegeren het tekenrecht aan een hoge ambtenaar**. Die delegatie heeft altijd betrekking op de uitvoer van defensiegerelateerde producten waarvan het **eindgebruik in westerse landen** (inclusief de Europese Unie) ligt.⁶²

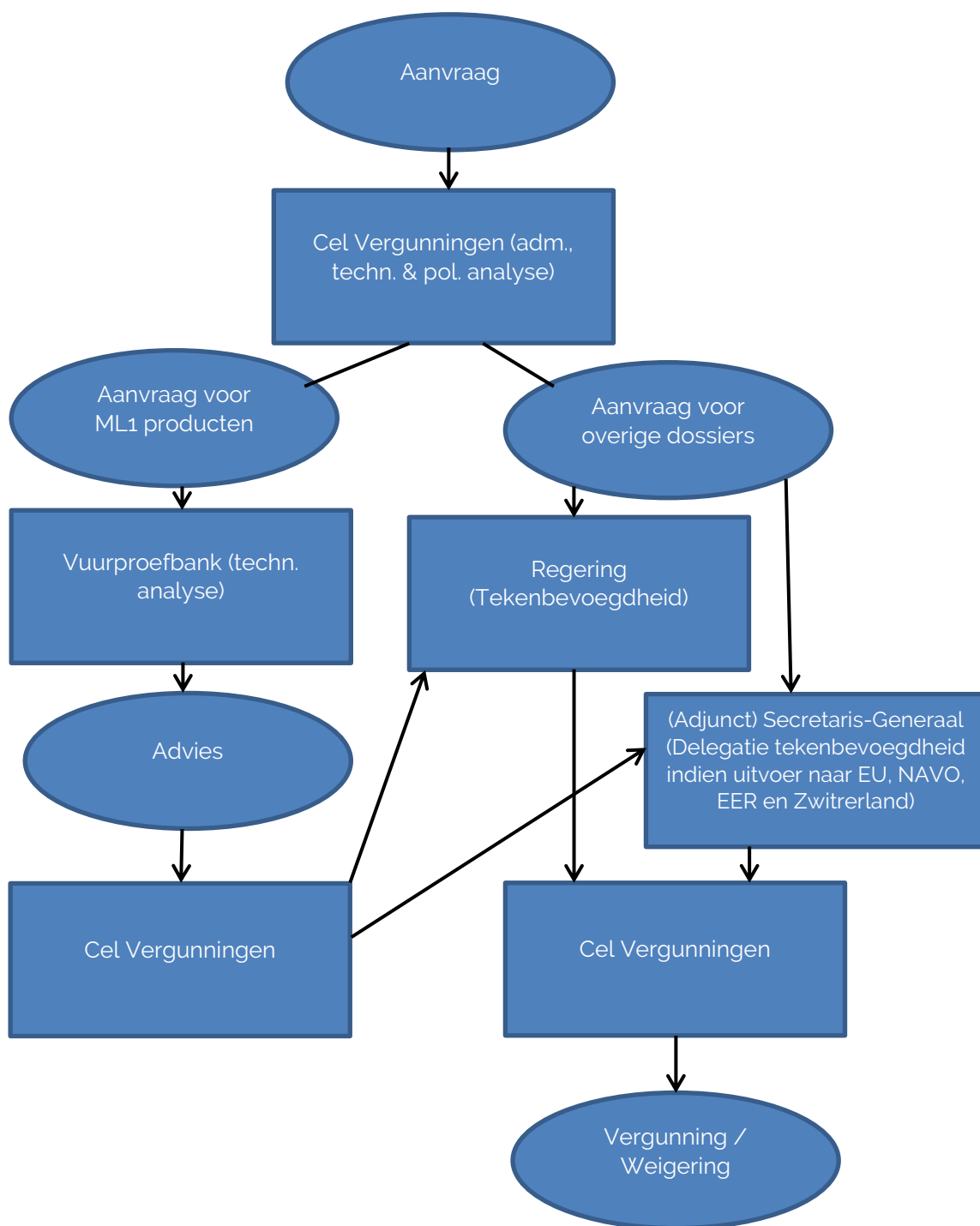
Figuren 2 tot 5 geven in schematische vorm voor de vier onderzochte stelsels de procedure weer.

^I Deze dienst staat in voor de buitenlandse betrekkingen van het Waals Gewest, de Franstalige Gemeenschap en de (Brusselse) Commission communautaire française (Franse Gemeenschapscommissie).

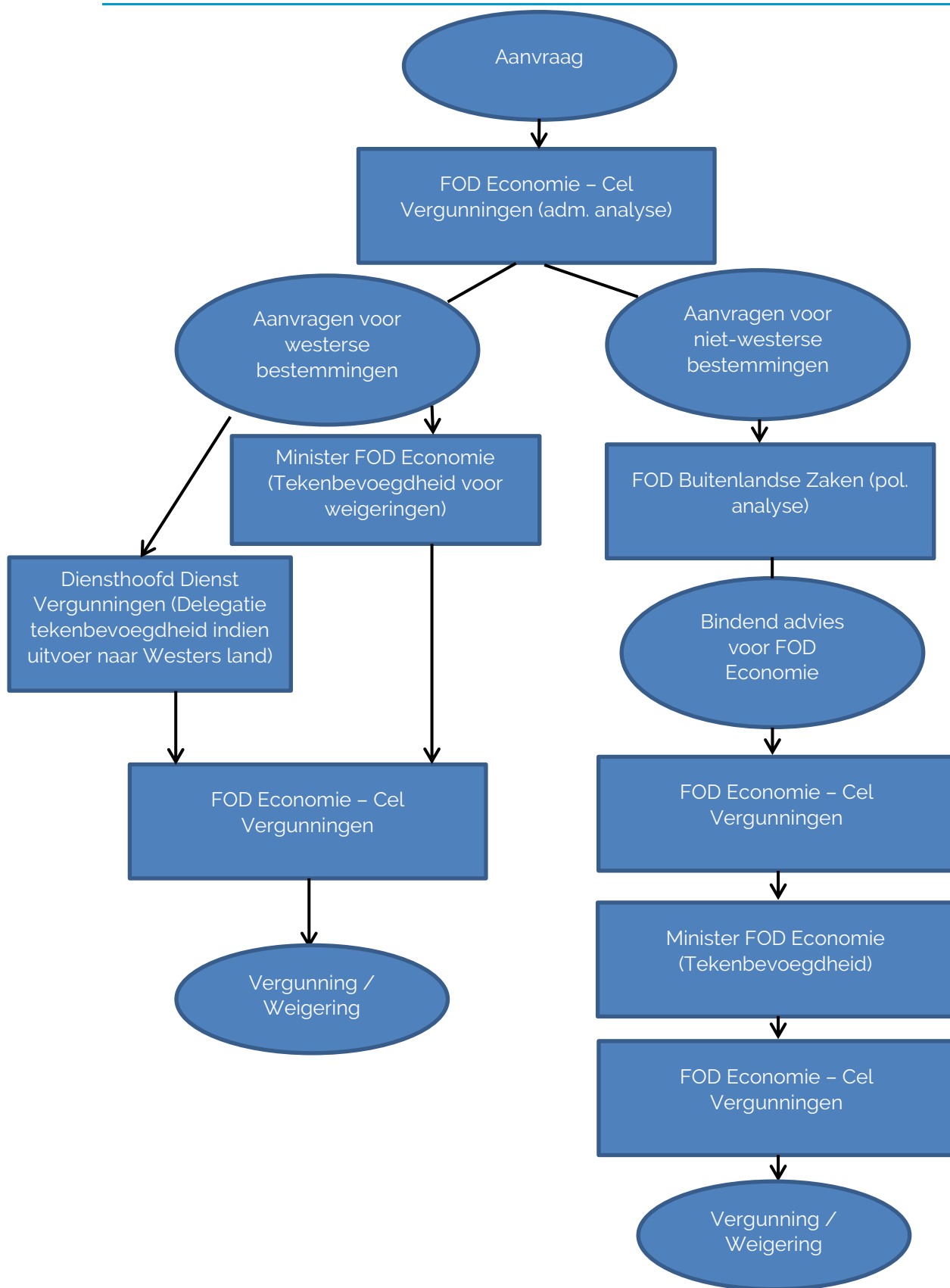
^{II} Deze leidt de *Délégation Wallonie-Bruxelles* in Genève, en beschikt over een mandaat betreffende de mensenrechten en de digitale governance.

^{III} Onder andere via de Groupement de recherche et d'information sur la paix et la sécurité (GRIP).

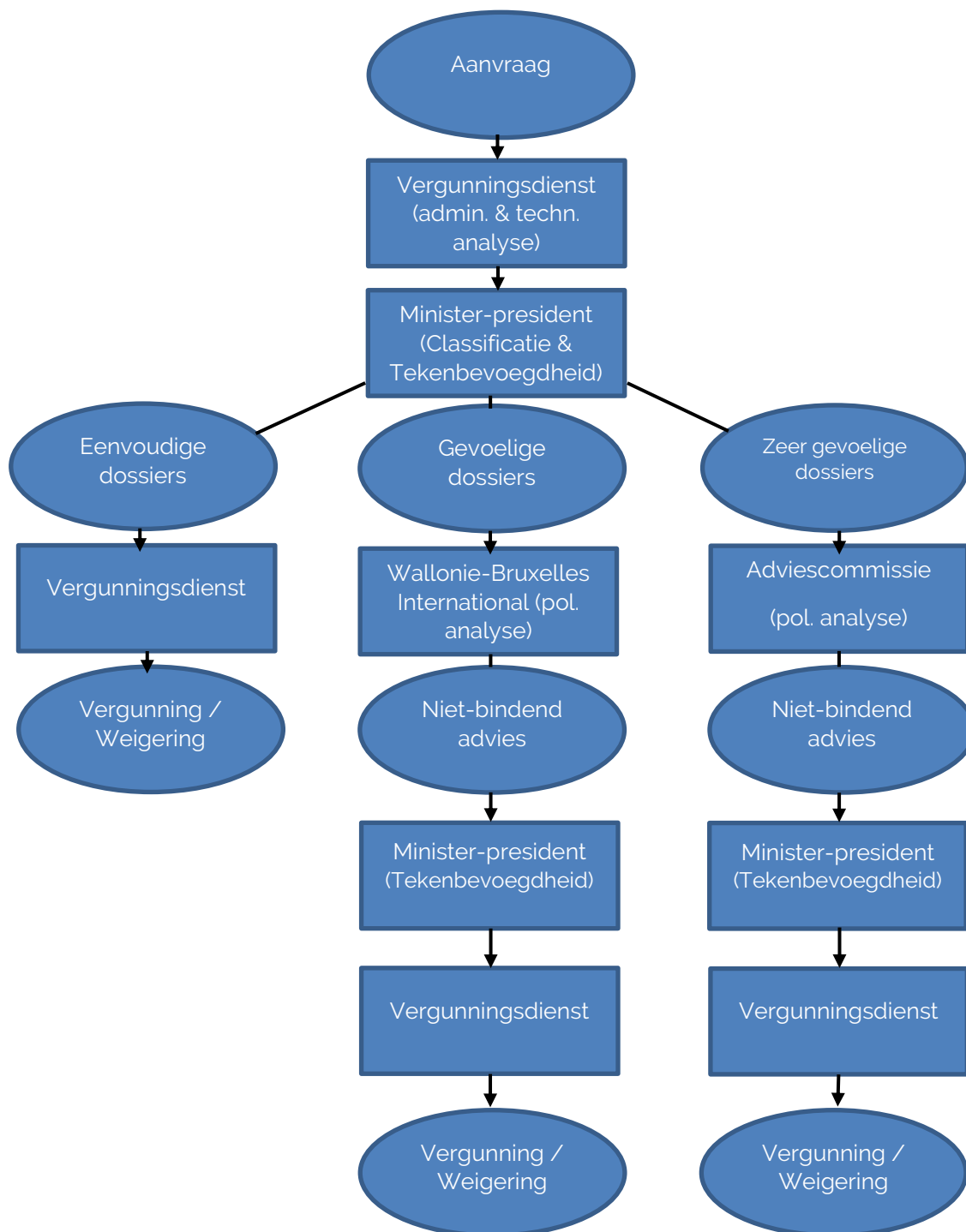
Figuur 2: Vergunningsprocedure, Brussels Hoofdstedelijk Gewest

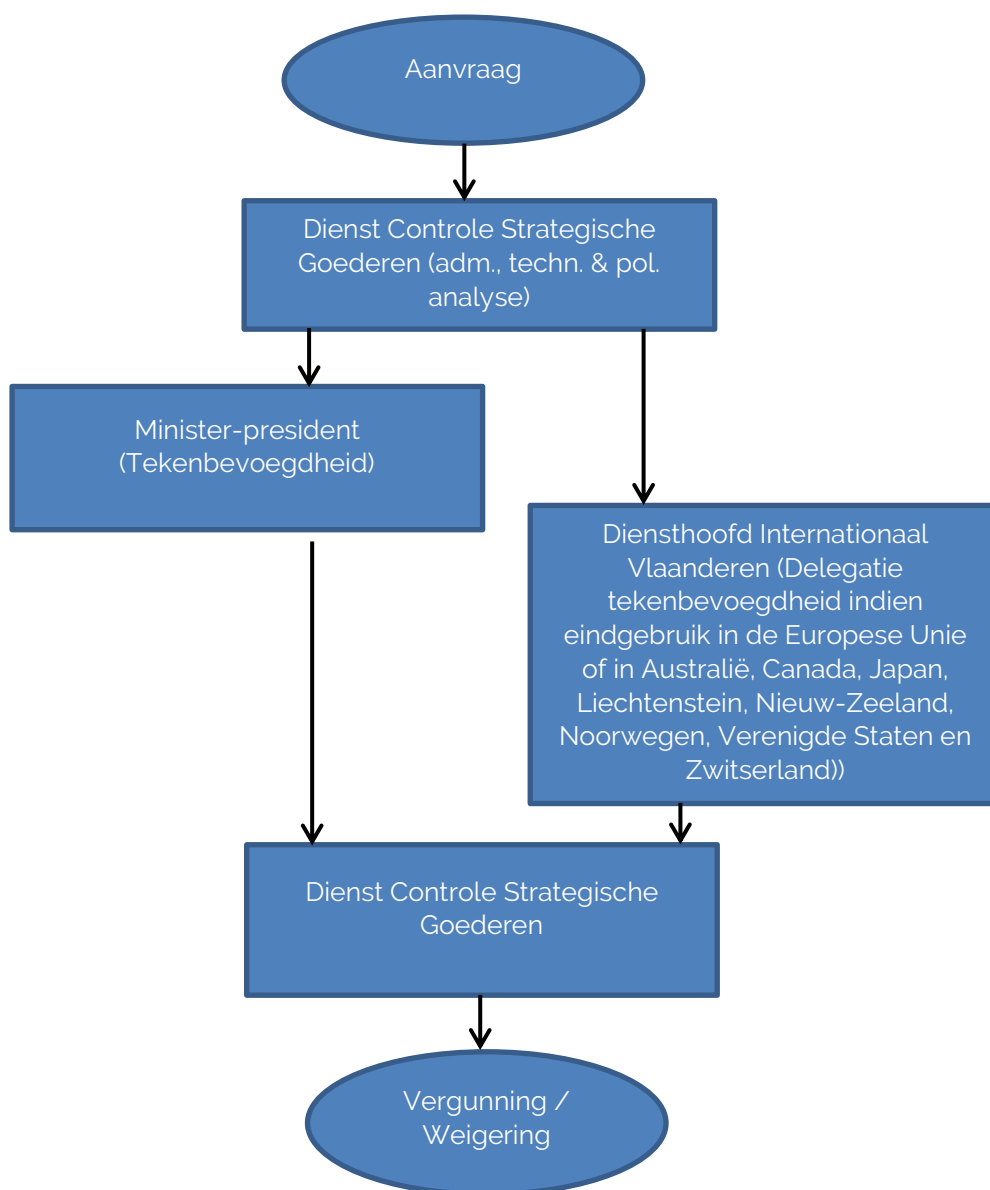
Figuur 3: Vergunningsprocedure, federale overheid

Figuur 4: Vergunningsprocedure, Waals Gewest

Figuur 5: Vergunningsprocedure, Vlaams Gewest

Samenvatting – Administratieve inbedding

Binnen België behoren de vergunningsdiensten tot verschillende beleidsdomeinen, met name Economie en Buitenlandse betrekkingen.

De vergunningsdiensten organiseren de procedure op basis van verschillende criteria. Zowel geografische aspecten van de transactie als de eigenschappen van het product spelen een rol bij het bepalen van de procedure die wordt gevolgd.

Vlaanderen onderscheidt zich doordat het formeel geen plaats geeft aan andere diensten in de vergunningsprocedure.

Een politieke analyse gebeurt enkel voor de uitvoer buiten de Europese Unie (Vlaanderen en Brussel) of naar niet-westerse landen (federale overheid en Wallonië).

Drie stelsels kennen ten slotte een delegatie van de toekenningsbevoegdheid aan een hoge ambtenaar. Die delegatie geldt voor dossiers die betrekking hebben op verzendingen naar westerse landen.

3.2 Materieel toepassingsgebied

In dit hoofdstuk behandelen we het materieel toepassingsgebied van de wapenexportcontrole: welke producten en transacties vallen eronder?

Om dat te bepalen hanteren overheden een systematisch instrument, de zogenaamde militaire lijsten. Producten die daarop voorkomen worden beschouwd als militair, en zijn dus vergunningsplichtig.

Het is echter ook mogelijk om niet-opgelijste producten onder controle te brengen. Zo'n ad-hoc-aanpak zien we bij de zogenaamde catch-all-clausule. Het basisidee daarachter is dat bepaalde producten een veiligheidsrisico kunnen inhouden: producten waarvan de technische eigenschappen net buiten de definities en technische specificaties van de militaire lijst vallen, of producten die bepaalde eigenschappen hebben waardoor ze van strategisch belang zijn.⁶³

Tevens is het de vraag of de wet uitzonderingen en variaties mogelijk maakt. Is het mogelijk om de vergunningsplicht op te heffen? Onderscheidt de overheid de producten op basis van hun gevoeligheid, en welke impact heeft dat op de exportcontrole?

Voor we de resultaten van het onderzoek presenteren, is het aangewezen de Europese bepalingen hierover toe te lichten.

3.2.1 Europees kader

De Europese Unie heeft initiatieven genomen die rechtstreeks betrekking hebben op de constructie van het materieel toepassingsgebied van de wapenexportcontrole. Meer bepaald gaat het om het *Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944* en *Richtlijn 2009/43*.

Sinds de uitvaardiging in 1998 van de Europese Gedragscode – de voorloper van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 – beschikt de Europese Unie over een **Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen**. Die Europese lijst vervangt de nationale lijsten van militaire producten en technologie niet, maar fungeert wel als referentie voor die nationale lijsten.⁶⁴

De Gemeenschappelijke Militaire lijst bestaat uit 22 categorieën (de zogenaamde ML-categorieën). Die omvatten zowel defensiegerelateerde producten (bijvoorbeeld mortieren, bommen of oorlogsschepen, vuurgeleidingssystemen of gerichte-energiewapensystemen) als de technologie die nodig is om deze producten te ontwikkelen, produceren of gebruiken, en de apparatuur voor de productie ervan.

Tabel 7 geeft een overzicht van de 22 categorieën en hun inhoud

Tabel 7: Inhoud ML categorieën

ML categorie	Beschrijving
ML1	Vuurwapens met klein kaliber, incl. toebehoren en onderdelen
ML2	Vuurwapens met groot kaliber, incl. toebehoren en onderdelen
ML3	Munitie en ontstekingsinstellingsinrichtingen, incl. toebehoren en onderdelen
ML4	Ontploffingsmechanismen (vb. bommen, torpedo's, raketten) , incl. toebehoren en onderdelen
ML5	Vuurgeleidingssystemen en apparatuur voor tegenmaatregelen, incl. toebehoren en onderdelen
ML6	Voertuigen, incl. onderdelen
ML7	Chemisch en biologisch toxisch en radioactief materiaal, incl. onderdelen
ML8	Energetische materialen en aanverwante substanties
ML9	Vaartuigen, incl. toebehoren en onderdelen
ML10	Vliegtuigen en aanverwante uitrustingsstukken, incl. onderdelen
ML11	Elektronische apparatuur, incl. onderdelen
ML12	Hoge kinetische energiewapensystemen, incl. onderdelen
ML13	Gepantserde of beschermende uitrusting en constructies, incl. onderdelen
ML14	Oefenmaterieel en simulatoren, incl. toebehoren en onderdelen
ML15	Beeldvormingsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen, incl. toebehoren en onderdelen
ML16	Halfabricaten voor ML1-ML4, ML6, ML9, ML10, ML12 of ML19
ML17	Militaire uitrustingsstukken, materialen en 'bibliotheekprogramma's, incl. onderdelen
ML18	Productieapparatuur voor ML-goederen, incl. onderdelen
ML19	Gerichte-energiewapensystemen, incl. onderdelen
ML20	Cryogene en supergeleidende apparatuur, incl. toebehoren en onderdelen
ML21	Programmatuur voor ML-goederen
ML22	Technologie voor ontwikkeling, productie of gebruik van ML-goederen

De Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire producten vormt het materiële toepassingsgebied van **Richtlijn 2009/43** voor de overbrenging van defensiegerelateerde producten *binnen de EU*. Meer in het bijzonder bepaalt de Richtlijn dat voor de

overbrenging naar een andere EU-lidstaat enkel een vergunningsplicht kan worden ingesteld voor de producten in de Gemeenschappelijke EU-lijst.

Voor hun *extra-communautaire* wapenexport kunnen lidstaten eigen nationale lijsten hanteren om een vergunningsplicht in te roepen. Door bijkomende categorieën te bepalen bovenop de Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire producten kunnen de lidstaten volgens eigen overwegingen en prioriteiten de extra-communautaire export van bepaalde producten vergunningsplichtig maken.

Inzake vrijstellingen stelt Richtlijn 2009/43 expliciet dat overbrenging van defensiegerelateerde producten tussen lidstaten slechts toegestaan is na voorafgaande toestemming, maar ze voorziet in artikel 4 in de mogelijkheid voor lidstaten om daarvan af te wijken in een aantal welomschreven gevallen¹:

- de leverancier of de afnemer is een overheidsorgaan of een onderdeel van de strijdkrachten;
- de aanvraag gebeurt door de Europese Unie, de NAVO, de IAEA of andere intergouvernementele organisaties in het kader van de uitvoering van hun taken;
- de overbrenging is noodzakelijk voor de uitvoering van een samenwerkingsprogramma inzake bewapening tussen lidstaten;
- de overbrenging is gekoppeld aan humanitaire hulp bij een ramp of maakt deel uit van een schenking in een noodgeval;
- de overdracht is noodzakelijk voor of na een herstelling, onderhoud, expositie of demonstratie.

3.2.2 Een grote gelijkenis

Alle overheden maken voor hun intracommunautaire overbrengingen gebruik van de Europese Militaire Lijst.⁶⁵ Voor de extra-communautaire uitvoer maakt enkel Wallonië geen gebruik van deze Europese Militaire Lijst, maar hanteert het de Militaire Lijst uit het Koninklijk Besluit van 8 maart 1993. Het verklaart die keuze door te stellen dat de Belgische lijst breder is dan de Europese lijst, waardoor producten die niet onder de vergunningsplicht van de Europese lijst vallen toch onder controle kunnen worden geplaatst.⁶⁶

Onze analyse toont verder aan dat **zowel de federale⁶⁷ als gewestelijke⁶⁸ overheden** gebruik maken van de mogelijkheid om (voor hun extra-communautaire handel) een **additionele categorie** aan de militaire lijst toe te voegen, namelijk **ordehandhavingsmateriaal**. In de vier stelsels heeft die bijkomende categorie betrekking op producten met een paramilitair gebruik of op producten die voor interne repressie of mensenrechtenschendingen kunnen dienen. Dat is een gevolg van het gemeenschappelijk verleden van de verschillende stelsels. Het Koninklijk Besluit van 2 april 2003 nam die categorie goederen op in de lijst van vergunningsplichtige producten.

¹ Ook de doorvoer tussen de lidstaten is met de aanname van Richtlijn niet langer vergunningsplichtig. Omdat dat onderwerp geen deel uitmaakt van dit onderzoek, gaan we hier niet verder op in.

De gewesten namen die bepaling over na de regionalisering van de wapenexportcontrole.

De drie gewesten⁶⁹ en de federale overheid⁷⁰ hebben in hun wetgevingen een **militaire catch-all-bepaling** opgenomen voor de extra-communautaire handel. Ook die gelijkenis wijst op het gemeenschappelijk verleden van de diverse stelsels. De militaire catch-all-clausule was immers een onderdeel van de vroegere nationale wetgeving. De gewestelijke stelsels hebben die bepaling na de regionalisering in hun regelgeving overgenomen. Vlaanderen en Brussel geven een andere invulling aan de catch-all-bepaling dan Wallonië en de federale overheid. De Vlaamse en Brusselse catch-all-clausule benadrukt de effectieve impact van het product. De focus in de Waalse en federale catch-all ligt op de aard van de eindgebruiker. Het moet wel opgemerkt de catch-all-clausule **in de praktijk zeer weinig** (Vlaanderen⁷¹) **tot nooit** (federale overheid⁷² en Brussel⁷³) **toegepast** wordt. Enkel in Wallonië is de catch-all nog van toepassing in de praktijk.⁷⁴ De bevoegde dienst brengt systematisch niet-vergunningsplichtige producten onder controle (wegens de aard van de eindgebruiker). Hoewel hun producten niet op de Militaire Lijst voorkomen, stellen de betrokken bedrijven vast dat ze wel systematisch een vergunning moeten aanvragen.⁷⁵

In alle stelsels treffen we vrijstellingen aan. Gemeenschappelijk bij alle overheden is de Benelux-vrijstelling: defensiegerelateerde producten bestemd voor Nederland en het Groothertogdom Luxemburg worden van vergunningsplicht vrijgesteld. Die Benelux-vrijstelling is de enige vrijstelling die op federaal vlak voorkomt.⁷⁶

De gewesten integreren eveneens bepaalde vrijstellingen uit Richtlijn 2009/43. **Geen van de gewesten neemt de vrijstellingen uit Richtlijn 2009/43 echter integraal over** (zie Tabel 4).

Vlaanderen en Brussel hanteren dezelfde vrijstellingen, en verschillen op dat vlak van Wallonië. Enkel de vrijstelling voor overbrengingen naar intergouvernementele organisaties komt voor in alle gewestelijke stelsels.

De mogelijkheid om de extra-communautaire uitvoer vrij te stellen is onbestaande (Vlaanderen⁷⁷) of strikt beperkt (Brussel⁷⁸ en Wallonië⁷⁹). Brussel voorziet slechts in één vrijstelling voor de extra-communautaire uitvoer, wanneer de eindgebruiker een overheidsorgaan of strijdkracht van een NAVO-lidstaat is. In Wallonië zijn de vrijstellingen eveneens van toepassing voor de uitvoer naar landen van de EER.¹

Tabel 8 geeft een overzicht van de diverse vrijstellingen.

¹ Het Ontwerp van Decreet geeft aan dat Vlaanderen van plan is om de vrijstellingen uit te breiden naar de landen van de EER.

Tabel 8. De vrijgestelde transacties

	Benelux-vrijstelling	Overheids-orgaan/ onderdeel strijdkrachten	Inter-gouvernementele organisaties	Samenwerkings- programma's tussen lidstaten	Humanitaire hulp/schen- king bij noodgeval	Herstelling, onderhoud, expositie of demonstratie
Brussel	Ja	Ja	Ja	Nee	Ja	Nee
Federale overheid	Ja	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Vlaanderen	Ja	Ja	Ja	Nee	Ja	Nee
Wallonië	Ja	Nee	Ja	Ja	Nee	Ja

Enkel het Vlaamse⁸⁰ en Brusselse⁸¹ Gewest maken een onderscheid op basis van de gevoeligheid van de goederen. Meer bepaald onderscheiden ze de vergunningsplichtige producten op basis van een inschatting van hun status als wapen. Concreet gaat het over de defensiegerelateerde producten opgenomen in het VN-register voor conventionele wapens als vervat in Resoluties 43/46L en 58/54 van de Algemene Vergadering van de VN. Die 'Gevoelige Goederen' worden aan strengere regels onderworpen. Ze kunnen niet via bepaalde algemene vergunningen worden overgebracht, en bij een uitvoer zijn ze onderworpen aan strengere voorwaarden voor het eindgebruik. Voor Brussel is het onderscheid echter niet relevant. De betrokken producten worden er in de praktijk niet geproduceerd of verhandeld.⁸²

Samenvatting – Materieel toepassingsgebied

Alle stelsels hanteren **de Europese Gemeenschappelijke Militaire Lijst** handel om te bepalen welke producten onder de vergunningsplicht vallen. In Wallonië, echter, wordt de Belgische Militaire Lijst nog steeds gebruikt voor de extra-communautaire uitvoer.

Verder beschikken alle stelsels over **eenzelfde additionele categorie ordehandhavingsmateriaal** en een **militaire catch-all-clausule**. Deze clausule wordt echter in de praktijk weinig (Vlaanderen) tot nooit (Brussel en federale overheid) gebruikt. Enkel in Wallonië is sprake van een regelmatig gebruik van deze bepaling.

Alle Belgische stelsels voorzien in een vrijstelling voor transacties in de **Benelux**.

Enkel de **gewesten** voorzien in welbepaalde vrijstellingen voor de **intracommunautaire handel**.

De mogelijkheid om de extra-communautaire handel vrij te stellen is uiterst beperkt (in Wallonië en Brussel) of onbestaand (in Vlaanderen en bij de federale overheid).

Enkel Vlaanderen en Brussel maken een onderscheid op basis van de gevoeligheid van de defensiegerelateerde producten.

3.3 Vergunningen

Vergunningen vormen een belangrijk instrument voor wapenexportcontrole. De handel in defensiegerelateerde producten is namelijk niet vrij, maar onderworpen aan een vergunningsplicht. Alle producten die onder het materieel toepassingsgebied van de wetgeving vallen, kunnen dan ook enkel via een vergunning verhandeld worden. De uitvoerder moet daartoe een aanvraag indienen bij de bevoegde overheidsdienst. Die verplichting stelt de overheid in staat een effectief controlesysteem op te zetten voor de buitenlandse handel in militair materieel.

Hierna bekijken we elementen van de vergunningen en van de aanvraag. We bespreken de stappen die aanvragers moeten zetten voor ze een vergunning voor de overbrenging of uitvoer van defensiegerelateerde goederen kunnen krijgen. Daarna bekijken we de types vergunningen, met aandacht voor het materiële en geografische toepassingsgebied. Daarbij komen de algemene en de globale vergunningen aan bod. We gaan niet in op de individuele vergunningen: nationale exportcontrolesystemen hanteren immers traditioneel dat type vergunning, en de kenmerken zijn overal identiek. Tot slot behandelen we de informatievereisten voor de ondernemingen.

3.3.1 Voorafgaande stappen

Vóór de formele vergunningsaanvraag voor de uitvoer of overbrenging van defensiegerelateerde producten voorzien diverse stelsels in bijkomende voorafgaande bepalingen en procedures. Die kunnen zowel formeel als informeel zijn. In het eerste geval gaat het vaak om voorafgaande vergunningen die moeten worden aangevraagd, of om specifieke kennisgevingen. Informele procedures helpen daarnaast de legitimiteit van een eventuele toekomstige vergunningsaanvraag afoetsen.

Voorafgaande vergunningen en kennisgeving

Op Brussel na bevatten alle stelsels bepalingen over een voorafgaande vergunning of machtiging.⁸³

Op federaal niveau zijn de bepalingen in de praktijk echter niet meer van toepassing: de aanvragers van vergunningen zijn er voornamelijk overheidsorganen (het Belgische leger en de federale politie).⁸⁴

Vlaanderen en Wallonië hebben een vrij gelijkaardig systeem. Vlaanderen legt een ‘voorafgaande machtiging’ op. Die beoordeelt de betrouwbaarheid van de eventuele vergunningsaanvrager.⁸⁵ Erkende wapenhandelaars, gecertificeerde personen en intergouvernementele organisaties (EU, NAVO, VN, IAEA, ...) zijn in Vlaanderen wel vrijgesteld van die vereiste.⁸⁶ **In Wallonië moet ieder bedrijf en wapenhandelaar die een uitvoervergunning wenst te bekomen beschikken over een erkenning als wapenproducent.** Deze erkenning wordt verleend door de FOD Justitie op basis van artikel 10 van de wet van 5 augustus 1991, die de toegang tot de handelsactiviteiten betreffende wapens reguleert.⁸⁷

Wallonië bepaalt verder dat voor specifieke gevallen van extra-communautaire uitvoer de kandidaat-uitvoerder aan een kennisgevingsplicht moet voldoen (zie 2.4) voor hij een contract ondertekent. Daarbij is het verboden de productie op te starten voor de vergunning uitgereikt is (of voor een bepaalde termijn verstreken is). Dergelijke kennisgevingsplicht is van kracht als het *een eerste uitvoer* betreft:

- naar een land waarop voorheen (12 maanden voor de vergunningsaanvraag) een embargo rustte. Dat geldt echter niet als het land in kwestie lid wordt van de NAVO, het statuut van kandidaat-EU-lidstaat verkrijgt of deelneemt aan een stabilisatie- en associatieproces.
- voor een bepaalde categorie defensiegerelateerde producten naar een bepaalde bestemming in een land waarmee de EU geen stabilisatie- of associatieproces lopen heeft, dat geen lid is van de NAVO, noch van de EER, noch van de OESO, én waarvoor de totaalwaarde van de vergunningen over de laatste zes jaren niet meer dan 350.000 euro bedraagt.
- voor een bepaalde categorie defensiegerelateerde producten en bestemming, als de Waalse regering de laatste twee jaar een vergunning voor dezelfde aanvrager en bestemming geweigerd heeft.
- voor een bepaalde categorie defensiegerelateerde producten en bestemming naar een land dat de laatste twee jaar een staatsgreep kende.

Voor al die gevallen – die in de praktijk in zeer geringe mate voorkomen⁸⁸ – zijn de bedrijven verplicht om de Waalse regering binnen de 30 dagen voor het ondertekenen van het contract te informeren over het land van bestemming, het type bestemming, en de categorie van de betrokken goederen.⁸⁹

Voorafgaande toetsingsprocedures

Een andere mogelijkheid om vóór een effectieve vergunningsaanvraag de opportuniteit ervan in te schatten, zijn de **informele** toetsingsprocedures. Met dergelijke procedures kunnen aanvragers al vroeg in het onderhandelingsproces peilen bij de vergunnende overheid of een formele vergunningsaanvraag voor een bepaald product naar een bepaalde eindgebruiker positief of negatief beoordeeld zou kunnen worden.

Informele toetsingsprocedures vinden we in alle stelsels.⁹⁰ Enkel Vlaanderen beschikt over een **formele** procedure ('voorlopig advies').

3.3.2 Algemene vergunningen

De Europese Unie streeft naar een versoepeling van de handel in defensiegerelateerde producten tussen de verschillende lidstaten. Daarom voorziet Richtlijn 2009/43 in de invoering van algemene vergunningen voor de intracommunautaire handel. Het is belangrijk op te merken dat bepaalde lidstaten al voor de uitvaardiging van Richtlijn 2009/43 dergelijke algemene vergunningen hanteerden. Voor België was dat echter niet het geval.⁹¹

Europees kader

Richtlijn 2009/43 heeft tot doel de regels en procedures voor intracommunautaire handel in defensieproducten te vereenvoudigen om zo de Europese defensiemarkt en -industrie te stimuleren. Een belangrijk element is de introductie van **algemene en globale vergunningen voor het overbrengen van defensieproducten naar andere EU-lidstaten**.

Algemene vergunningen worden officieel gepubliceerd door de bevoegde overheid, en bevatten een vooraf bepaalde materiële en geografische reikwijdte. Dat betekent dat een algemene vergunning van toepassing is voor specifieke defensiegerelateerde producten en bestemmingen. Eenieder die aan de opgelegde gebruiksvoorwaarden voldoet, kan van die vergunning gebruik maken. Het grote verschil met globale en individuele vergunningen is dat bij algemene vergunningen **geen voorafgaande toestemming voor de overbrenging vereist** is.

Richtlijn 2009/43 schrijft voor dat de lidstaten minstens vier algemene vergunningen publiceren: twee voor specifieke bestemmingen; twee andere voor transacties van specifieke en tijdelijke aard.

Het gaat over deze vier soorten overbrenging van defensieproducten:

- De bestemmingen zijn strijdkrachten en overheden van de lidstaten.
- De bestemmingen zijn gecertificeerde bedrijven binnen een lidstaat. (Een certificering houdt in dat de afnemer betrouwbaar is: hij is in staat de uitvoerbeperkingen die aan de overbrenging verbonden zijn na te komen.)
- De overbrenging gebeurt in het kader van een demonstratie, evaluatie of expositie.
- De overbrenging gebeurt in het kader van een onderhoud en herstelling van de producten.

Daarnaast bepaalt de Richtlijn dat lidstaten ook algemene vergunningen mogen publiceren voor:

- de ontwikkeling, de productie en het gebruik van defensiegerelateerde producten in het kader van een intergouvernementeel samenwerkingsprogramma tussen lidstaten.⁹²

Voor de extra-communautaire uitvoer liggen de zaken anders. In het Gemeenschappelijk Standpunt staan geen bepalingen over het gebruik van algemene vergunningen. Voor de extra-communautaire export zijn de EU-lidstaten dus helemaal vrij om hun vergunningstype te kiezen.

Een gewestelijk verschijnsel

Algemene vergunningen worden enkel door de gewesten gepubliceerd. Op federaal niveau komen ze niet voor. **Vlaanderen⁹³ en Brussel⁹⁴ kennen alle vijf de door de Europese regelgeving voorziene algemene vergunningen toe, Wallonië⁹⁵ slechts twee:** intracommunautaire overbrengingen naar strijdkrachten, en naar een gecertificeerde afnemer.

In de materiële reikwijdte van de verschillende gewestelijke algemene vergunningen vallen de grote gelijkenissen op. Ten eerste geven alle stelsels **een homogene inhoud** aan hun algemene vergunningen. Dat betekent dat dezelfde types defensiegerelateerde producten via de verschillende algemene vergunningen uitgevoerd kunnen worden. Bovendien is die homogene inhoud **zeer breed en diep**. Niet alleen kunnen veel categorieën van de Gemeenschappelijke Militaire EU-lijst verhandeld worden, ook de inhoud van die categorieën wordt maximaal ingevuld.

Tegenover deze uitgebreide materiële reikwijdte staat een beperkte geografische reikwijdte. In tegenstelling tot wat we zien in andere Europese lidstaten (bijvoorbeeld Portugal en het Verenigd Koninkrijk)⁹⁶ **is het hier niet mogelijk om via de algemene vergunningen rechtstreeks defensiegerelateerde producten buiten Europa te verzenden.** Wallonië gaat wel iets verder dan Vlaanderen en Brussel. De Waalse algemene vergunningen gelden voor de uitvoer naar de landen van de Europese Unie én die van de Europees Economische Ruimte.⁹⁷ Vlaanderen^I en Brussel houden het op de landen van de Europese Unie.

Het is echter wel mogelijk om via een algemene vergunning op **onrechtstreekse wijze defensiegerelateerde producten buiten Europa te exporteren**,⁹⁸ namelijk wanneer bij de overbrenging naar een andere lidstaat al vaststaat dat de eindgebruiker zich buiten de Europese Unie (en EER voor Wallonië) bevindt. **De discretionaire bevoegdheid van de overheid om een onrechtstreekse uitvoer toe te staan verschilt wel in elk gewestelijk stelsel. In Vlaanderen en Brussel is ze strikt beperkt tot gevallen omschreven door de wetgever:**

- de uitvoer naar strijdkrachten van leden van de Europese Unie of van de NAVO;
- de uitvoer noodzakelijk voor intergouvernementele samenwerkingsprogramma tussen EU-lidstaten;
- de uitvoer naar een westers^{II} land.

Vlaanderen voegt er een vierde geval aan toe:

- de uitvoer van niet-essentiële onderdelen (zie 3.4.4) van niet-gevoelige goederen (zie 3.2.2) die in de betrokken lidstaat geïntegreerd zullen worden.

In Wallonië heeft de regering de mogelijkheid om op discretionaire wijze een onrechtstreekse uitvoer toe te staan. De noodzaak van een gouvernementele toestemming vervalt echter als het eindgebruik zich in Australië, Canada, de Verenigde Staten van Amerika, Japan, Nieuw-Zeeland, of Zwitserland bevindt, of als het gaat om de onrechtstreekse uitvoer van onderdelen voor vervangingen, herstellingen en onderhoud buiten de Europese grenzen.

^I Het Ontwerp van decreet voorziet in een gelijkschakeling tussen de Europese Unie en de Europees Economische Ruimte.

^{II} Vlaanderen verwijst naar de landen van de NAVO, de Wassenaar-overeenkomst of een bevriend land of bondgenoot. In de Brusselse wetgeving gaat het om de landen van de EER, de NAVO, de OESO, of een kandidaat-lidstaat van de EU.

3.3.3 Globale vergunningen

Naast de algemene vergunningen introduceert Richtlijn 2009/43 een tweede type vergunning, de globale vergunning.⁹⁹ Die wordt toegekend aan **individuele leveranciers**. Ze verlenen toestemming om **bepaalde (categorieën) defensiegerelateerde producten over te brengen naar bepaalde (categorieën) afnemers** in een of meerdere lidstaten.¹⁰⁰ De EU schuift globale vergunningen naar voren als voorkeursoptie wanneer een algemene vergunning niet mogelijk is. Een voorafgaande goedkeuring voor de overbrenging of uitvoer blijft daarbij wel vereist, maar deze vergunning is flexibeler dan een individuele vergunning omdat ze voor een reeks bestemmingslanden en een reeks bestemmingen geldt, en omdat ze geen concrete waarde hoeft te vermelden.

Lidstaten hebben de bevoegdheid om voor elke globale vergunning te bepalen welke productcategorieën eronder vallen en welke (categorie van) afnemers toegestaan is.¹⁰¹

Alle onderzochte stelsels voorzien in de mogelijkheid om een globale vergunning te gebruiken. Daarbij valt op dat er een volledige harmonisering is in geografische en materiële reikwijdte: de gewestelijke en federale globale vergunningen gelden enkel voor overbrengingen binnen de grenzen van de Europese Unie (met een uitbreiding naar de landen van de EER in het Waalse Gewest), en kunnen voor alle categorieën defensiegerelateerde producten op de Gemeenschappelijke EU Militaire Lijst worden gebruikt.

3.3.4 Algemene en globale vergunningen: gebruik

In het begin van dit rapport (zie 1.2) wierpen we al een blik op enkele belangrijke indicaties over het vergunningsbeleid van de verschillende stelsels. Meer bepaald zagen we duidelijke verschillen tussen de stelsels in de schaal van de vergunde uitvoer en de afzetmarkten. In dit onderdeel gaan we het gebruik van de verschillende types vergunningen nader bekijken.

We vergelijken eerst het totaal aantal verleende vergunningen. Ook hier vallen verder de schaalverschillen opnieuw op: Wallonië is verantwoordelijk voor de overgrote meerderheid van de verleende vergunningen (zie tabel 9).

Tabel 9: Totaal aantal verleende vergunningen, per gewest (2013 – 2015)

	2013	2014	2015
Brussel	33	22	29
Federale overheid ^I	34	18	16
Vlaanderen ^{II}	150	112	115
Wallonië ^{III}	1348	1251	1369

Bron: Federale en gewestelijke jaarrapporten.

^I Individuele en globale vergunningen.

^{II} Individuele en globale vergunningen.

^{III} Enkel de individuele vergunningen.

Indien we vervolgens het gebruik van de verschillende type vergunningen (algemeen, globaal en individueel) onder de loep nemen, valt een significante gelijkenis op. Het gebruik van algemene en globale vergunningen is eerder een uitzondering dan de norm. **In de vier stelsels is de individuele vergunning nog steeds de norm.**¹⁰²

3.3.5 Informatievereisten voor ondernemingen

Informatie is cruciaal voor de wapenexportcontrole. De bevoegde controle- en vergunningsdiensten zijn dankzij de aangeleverde informatie in staat om de regelmatigheid en legitimiteit van de uitvoer of overbrenging te controleren en om de potentiële risico's ervan te evalueren. De aanvraag en het gebruik van een vergunning zijn dan ook onderworpen aan wettelijke verplichtingen voor het verschaffen en bijhouden van de informatie die de wetgever als relevant omschrijft.

Hierna gaan we in op die verplichtingen. We bekijken de verplichtingen die gelden vóór het gebruik van de vergunning, die voor het gebruik van de vergunning, en de verplichting inzake het archiveren van relevante informatie.

Vereisten vóór het gebruik van de vergunning

Algemene vergunningen: melding van het eerste gebruik

Algemene vergunningen zijn – in tegenstelling tot globale en individuele vergunningen – niet onderworpen aan een voorafgaande aanvraagprocedure. Elke actor die aan de wettelijke verplichtingen voldoet, mag van die vergunningen gebruik maken om defensiegerelateerde producten over te brengen of uit te voeren, zonder daarvoor vooraf toestemming te moeten vragen.

Richtlijn 2009/43 bepaalt wel dat de leverancier de overheid moet informeren over de intentie om voor het eerst de algemene overbrengingsvergunning te gebruiken.¹⁰³ Die verplichting omschrijven we als de **meldingsplicht**.

Aangezien de federale overheid niet in de mogelijkheid voorziet om gebruik te maken van algemene vergunningen, komt daar geen bepaling over de meldingsplicht voor.

De drie gewestelijke stelsels voorzien elk in een verplichte melding van het eerste gebruik. Het enige verschil vinden we in de opgelegde termijn vóór het gebruik, dus het minimaal aantal dagen vooraf dat de gebruiker de dienst moet informeren over het gepland gebruik van de algemene vergunning. In Vlaanderen¹⁰⁴ gaat het over minimaal 20 werkdagen, in Brussel¹⁰⁵ en Wallonië¹⁰⁶ over 30 werkdagen.

Globale en individuele vergunningen: aanvraag

Globale en individuele vergunningen moeten bij de bevoegde administratie aangevraagd worden. Beide vergunningen worden dus onderworpen aan een voorafgaande controle. De indiening van een aanvraag om een dergelijke vergunning te verkrijgen is dan ook een belangrijk moment waarbij de verzender informatie moet overdragen aan de bevoegde overheidsdienst.

Artikel 5 van het Gemeenschappelijk Standpunt stelt dat de nationale overheid slechts vergunningen kan toekennen op basis van betrouwbare voorafgaande kennis over het eindgebruik van de verzonden goederen in het land van bestemming. Dat impliceert voor de aanvrager/gebruiker de verplichting om een eindgebruikerscertificaat (of aanverwante documentatie) en/of een door het importerende land verleende officiële machtiging te leveren.

Onze analyse van de door de bevoegde diensten opgevraagde informatie toont aan dat die in de onderzochte stelsels sterk gelijkloopt. De van de aanvrager vereiste informatie valt systematisch onder **de categorieën actoren, goederen, eindgebruik, transactie, en documentatie**:

- *Actoren*: informatie (naam en contactgegevens) die het mogelijk maakt om alle betrokken actoren (bijvoorbeeld de uitvoerder, de producent, de ontvanger, de eindgebruiker) te identificeren.
- *Goederen*: beschrijving van de goederen waarop de aangevraagde vergunning van toepassing is. De aanvrager moet alle informatie verschaffen over het militair materiaal in kwestie (bijvoorbeeld ML-categorie, technische benaming, technische informatie).
- *Eindgebruik*: beschrijving van de voorziene aanwending van de goederen.
- *Transactie*: alle informatie over de transactie als dusdanig (bijvoorbeeld aard van de transactie, de waarde van de betrokken goederen, en hun hoeveelheid).
- *Documenten*: de stukken die bij de aanvraag gevoegd moeten worden, bijvoorbeeld eindgebruikerscertificaten, voorafgaande vergunningen, andere bewijsstukken.

De praktijk geeft aan dat de vergunningsdiensten de aanvragers ertoe aanzetten zo veel mogelijk informatie te geven over het eindgebruik, als dat gekend is. Die informatie is cruciaal voor de evaluatie van de aanvraag. Als de eindgebruiker zich buiten de Europese Unie bevindt, gebeurt de beoordeling van de vergunningsaanvraag op basis van die buiten-Europese eindgebruiker.¹⁰⁷

Vereisten na gebruik: de rapporteringsplicht

Informatie verschaffen is niet alleen vereist vóór het gebruik van de vergunning. Gebruikers zijn ook wettelijk verplicht om hun overheid een gedetailleerd **overzicht te bieden van het gebruik van de vergunningen**. Die verplichting is de rapporteringsplicht.

Richtlijn 2009/43 somt de elementen op waarover gerapporteerd moet worden. De Europese bepalingen geven aan dat de gebruikers van de intracommunautaire overbrengingsvergunningen aan de bevoegde diensten minstens moeten rapporteren:

- een beschrijving van de goederen;
- de hoeveelheid en waarde;
- de data van de overbrenging;
- naam en adres van de leverancier en afnemer;
- het eindgebruik en de eindgebruiker indien gekend;
- het bewijs dat de afnemer geïnformeerd is over de aan de vergunning verbonden uitvoerbeperkingen¹⁰⁸.

Voor de extra-communautaire uitvoer zijn er op Europees niveau geen specifieke bepalingen over een rapporteringsplicht.

We bespreken hieronder hoe de door ons onderzochte stelsels de rapporteringsplicht organiseren, en welke concrete inhoud ze vereisen.

Algemene organisatie van de verplichte rapportering

In drie stelsels vinden we een rapporteringsplicht. Enkel in de federale wetgeving komt ze niet voor.

In **Vlaanderen**¹⁰⁹ en **Brussel**¹¹⁰ geldt de **rapporteringsplicht maximaal** voor alle overbrengings- en uitvoervergunningen. De periodiciteit van de rapportering varieert wel per type vergunning: halfjaarlijks (algemene vergunning), jaarlijks (globale vergunning), en na afloop (individuele vergunning).

In **Wallonië**¹¹¹ is de rapporteringsplicht formeel vastgelegd voor **intracommunautaire overbrengingen via algemene en globale vergunningen**. Wallonië hanteert daarbij een constante rapporteringsperiodiciteit: voor beide types vergunningen geldt eenzelfde halfjaarlijkse rapportering bij de vergunningsdienst. Uit de praktijk blijkt dat gebruikers van individuele (overbrengings- en uitvoer)vergunningen na afloop ervan over het gebruik rapporteren.¹¹²

Inhoud van de rapportering over het gebruik van de vergunningen

Voor de inhoud van de rapportering maken Brussel en Vlaanderen een **onderscheid tussen overbrenging^I (intracommunautair) en uitvoer^{II} (extra-communautair)**. Bij een intracommunautaire overbrenging moet er over het eindgebruik en de eindgebruiker gerapporteerd worden, bij een extra-communautaire uitvoer niet.

De **gevraagde informatie verschilt licht**. Brussel vraagt voor de intracommunautaire overbrenging geen bewijzen dat de afnemer geïnformeerd is over de aan de uitvoervergunning verbonden uitvoerbeperkingen, en dat aan alle gebruiksvoorwaarden is voldaan. Vlaanderen doet dat wel.

In **Wallonië is de inhoud van de rapportering verschillend voor een algemene^{III} dan wel een globale^I overbrengingsvergunning**. Rapportering over het eindgebruik en de eindgebruiker is er enkel verplicht voor gebruikers van algemene vergunningen.

^I Concreet moet de gebruiker van een overbrengingsvergunning rapporteren over de goederen (beschrijving, hoeveelheid en waarde), de contactgegevens van de leverancier en afnemer, de gegevens van de vergunning en contract, het tijdstip van de verzending, en het eindgebruik en de eindgebruiker. Eveneens moeten de bewijzen geleverd worden dat de afnemer geïnformeerd is over de aan de uitvoervergunning verbonden uitvoerbeperkingen, en dat aan alle gebruiksvoorwaarden is voldaan.

^{II} Voor een uitvoervergunning moet gerapporteerd worden over de goederen (hoeveelheid en waarde), het tijdstip van de uitvoer, en de bewijzen dat de afnemer geïnformeerd is over de aan de uitvoervergunning verbonden uitvoerbeperkingen, en dat aan alle gebruiksvoorwaarden is voldaan.

^{III} Gebruikers van de Waalse algemene vergunningen moeten rapporteren over de goederen (beschrijving, hoeveelheid en waarde), het tijdstip van de verzending, de eindgebruiker en het eindgebruik.

Archiveringsplicht na gebruik

Een laatste formele verplichting is die om gegevens over het gebruik van de vergunningen te archiveren. Om a-posterioriconroles bij verzenders mogelijk te maken zijn de gebruikers van vergunningen verplicht om gedurende een wettelijk vastgelegde periode bepaalde documenten bij te houden die betrekking hebben op het gebruik van de vergunningen.

Richtlijn 2009/43 verplicht lidstaten ertoe om de gebruikers van de intracommunautaire overbrengingsvergunningen een archiveringsplicht van ten minste drie jaar op te leggen voor dezelfde informatie als die waarvoor er een rapporteringsplicht is.¹¹³ Voor de extra-communautaire uitvoer zijn op dit vlak geen regels voorzien.

Ook voor de archiveringsplicht bespreken we achtereenvolgens de algemene organisatie en de inhoud.

Algemene organisatie van de archiveringsplicht

De vier stelsels voorzien in een archiveringsplicht.

In Vlaanderen¹¹⁴, Brussel¹¹⁵ en de federale overheid¹¹⁶ geldt er voor alle intracommunautaire overbrengingen en extra-communautaire uitvoer een archiveringsplicht. In het Waals Gewest¹¹⁷ is deze beperkt tot intracommunautaire handel. De drie gewestelijke stelsels hanteren een vrij lange verplichte bewaartermijn: 7 jaar in Vlaanderen en 10 jaar in Brussel en Wallonië. Het federaal stelsel kent geen wettelijk vastgelegde termijn. We gaan er vanuit dat de federale overheid zich dient te houden aan de door de Europese Unie opgelegde bewaartermijnen.¹¹⁸

Inhoud van de archiveringsplicht

Inzake de inhoud van de archiveringsplicht onderscheiden Brussel en Vlaanderen zich van Wallonië en de federale overheid. De laatste twee leggen inhoudelijk namelijk voor alle vergunningen dezelfde archiveringsverplichtingen op.

Brussel en Vlaanderen daarentegen maken wederom een geografisch onderscheid. De inhoud van de archiveringsplicht verschilt er naargelang het een intracommunautaire overbrenging of een extra-communautaire uitvoer betreft. Voor die laatste moet een minder uitgebreide inhoud gearhiveerd worden. Meer bepaald zijn er dan geen verplichtingen voor informatie over het eindgebruik en de eindgebruiker.

¹ Gebruikers van een Waalse globale vergunning moeten rapporteren over de goederen (beschrijving, hoeveelheid en waarde) en over het tijdstip van de verzending.

Samenvatting – Vergunningen

Alle bevoegde overheden hebben de Europese bepalingen gevolgd en algemene vergunningen ingevoerd, maar de gewestelijke stelsels verschillen wel in de types algemene vergunningen die ze uitvaardigen.

De gewestelijke algemene vergunningen zijn op het vlak van materieel toepassingsgebied homogeen en breed opgevat. Eveneens vertonen alle algemene vergunningen eenzelfde Europese scope. Ze kunnen enkel gebruikt worden voor overbrengingen naar lidstaten van de Europese Unie. Dat sluit niet uit dat het in alle stelsels mogelijk is dat defensiegerelateerde producten op onrechtstreekse wijze via algemene vergunningen nadien buiten de Europese grenzen belanden.

Op het vlak van de informatieverplichtingen voor ondernemingen zien we sterke gelijkenissen tussen de stelsels.

3.4 Controle op eindgebruik

Toezicht op het eindgebruik is het sleutelstuk van de controle op wapenexport. De verplichtingen in het kader van informatie over het vooropgestelde eindgebruik zijn voor overheden de instrumenten bij uitstek om de wenselijkheid en legitimiteit van de overbrenging en uitvoer van militaire producten te beoordelen.¹¹⁹

Dit impliceert dat ongekend eindgebruik als problematisch wordt ervaren. Deze problematiek leeft sterk in Vlaanderen, die geconfronteerd wordt met een onrechtstreekse uitvoer van Vlaamse componenten na hun integratie in wapensystemen buiten Vlaanderen. Er is een duidelijk onderscheid tussen bestemming en eindgebruiker. Hierbij laat de Vlaamse overheid toe om de industrie (i.c. de bestemming) als eindgebruiker aan te duiden. Het gevolg is dat een significant deel van het eindgebruik van Vlaamse defensiegerelateerde producten onder de radar blijft.¹²⁰ Wallonië laat eveneens toe om de industrie als eindgebruiker aan te duiden. Het verschilt echter met Vlaanderen doordat in Wallonië hoofdzakelijk sprake is van een rechtstreekse uitvoer van afgewerkte defensiegerelateerde producten. In vrijwel het geheel van deze dossiers zijn de bestemming en de eindgebruiker eenzelfde entiteit. Dit heeft tot gevolg dat een aanzienlijk deel van het Waals eindgebruik gekend is.¹²¹

In dit onderdeel gaan we in op de wijze waarop de diverse stelsels controle op eindgebruik organiseren. We staan stil bij de verschillende onderdelen van die controle: de gehanteerde definities, de documentvereisten voor het eindgebruik, de toetsingscriteria voor de politieke analyse, de opschorting en intrekking van vergunningen, en de systematische handelsbeperkingen.

3.4.1 Basisdefinities en -concepten

Een belangrijk element in de beoordeling van het eindgebruik zijn de verschillende basisconcepten en -definities inzake eindgebruik. Wat verstaan overheden onder ‘bestemming’, ‘land van bestemming’ ‘eindgebruiker’ en ‘land van eindgebruik’? En eveneens belangrijk: in welke mate onderscheiden ze de eerste ontvanger van de uitgevoerde of overgebrachte defensiegerelateerde producten en de finale eindgebruiker? Zeker bij defensiegerelateerde producten die geleverd worden aan industriële actoren, al dan niet voor integratie, is de eerste ontvanger meestal niet de effectieve gebruiker ervan.

We gaan hieronder na of de onderzochte overheden deze concepten expliciet omschrijven in hun wetgeving of beleidsdocumenten.

Alle vier de onderzochte stelsels maken een onderscheid tussen de vier concepten. Niet alle stelsels geven echter een omschrijving ervan.

Enkel **Brussel en Vlaanderen** definiëren de vier termen expliciet in hun respectieve wetgevingen. Daarbij valt op dat die omschrijvingen gelijkaardig zijn.

Wallonië omschrijft slechts één concept, de bestemming.

De **federale overheid** omschrijft de verschillende concepten niet formeel maar baseert zich op de gangbare douaneterminologie.¹²²

Tabel 10: Basisdefinities en -concepten (Eindgebruik)

	Bestemming	Land van bestemming	Eindgebruik (land van)	Eindgebruiker
Brussel	Natuurlijke persoon of rechtspersoon in het land van bestemming naar wie de goederen vanuit België worden overgebracht of uit- of doorgevoerd	Land waarnaar de goederen vanuit België worden overgebracht, of uit- of doorgevoerd	Land waar op het moment van de beslissing over de machtigingsaanvraag laatst bekende gebruik van de over te brengen, of uit of door te voeren goederen zich zal situeren	De op het moment van de beslissing over de machtigingsaanvraag laatst bekende natuurlijke of rechtspersoon waaraan het gebruik van de over te brengen of de uit of door te voeren goederen zal toevallen
Vlaanderen	Natuurlijke persoon of rechtspersoon in het land van bestemming naar wie de goederen vanuit België worden overgebracht of uit- of doorgevoerd	Land waarnaar de goederen vanuit België worden overgebracht, of uit- of doorgevoerd	Land waar op het moment van de beslissing over de vergunningsaanvraag laatst bekende gebruik van de over te brengen, of uit te voeren goederen zich zal situeren	De op het moment van de beslissing over de vergunningsaanvraag laatst bekende natuurlijke persoon of rechtspersoon waaraan het gebruik van de over te brengen of uit of door te voeren goederen zal toevallen
Wallonië	La personne physique ou morale qui est légalement responsable de la réception d'une exportation, d'une importation, ou d'un transit de produits liés à la défense			
Federale overheid	Geen expliciete definities voor bestemming, land van bestemming, eindgebruik en eindgebruiker			

3.4.2 Eindgebruik: bewijsdocumenten

Om ongewenste of illegale afwijking van uitgevoerde producten te voorkomen is een adequate en coherente controle op het eindgebruik noodzakelijk.¹²³ Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 benadrukt dat uitvoervergunningen enkel kunnen worden toegestaan op basis van **betrouwbare kennis over het eindgebruik** in het uiteindelijke land van bestemming.¹²⁴ Daarvoor is in principe een **'End-Use Certificate'** (EUC) of een andere vorm van officiële goedkeuring uit het land van bestemming nodig.

Alle onderzochte stelsels leggen bij een **individuele vergunning** een documentatievereiste op inzake het eindgebruik.

In **Vlaanderen**¹²⁵ en **Brussel**¹²⁶ is de controle op het eindgebruik voorzien bij **individuele (intracommunautaire) overbrengings- en (extra-communautaire) uitvoervergunningen**.¹ Formeel gezien is het bij individuele vergunningen niet vereist een

¹ Het Ontwerp van decreet tot wijziging en optimalisatie van diverse bepalingen van het Wapenhandeldecreet van 15 juni 2002 wenst deze praktijk wettelijk te verankeren.

eindgebruikscertificaat voor te leggen. Andere documenten zoals een Internationaal Importcertificaat of een kopij van de invoervergunning worden eveneens aanvaard. De praktijk toont echter dat zowel Vlaanderen¹²⁷ als Brussel¹²⁸ voor individuele vergunningen steeds een eindgebruikerscertificaat vereisen.

Het Waals Gewest en de federale overheid hanteren verschillende documentatievereisten voor de aanvraag van een (intracommunautaire) overbrenging of een (extra-communautaire) uitvoer.

Bij een **overbrenging** is de aanvrager vrijgesteld van het voorleggen van een eindgebruikscertificaat. Wallonië vraagt in dat geval een Internationaal Importcertificaat (IIC). De federale overheid ziet in dit geval af van de controle op het eindgebruik. De praktijk toont wel dat het Belgische leger vrijwel standaard een eindgebruikerscertificaat aan de vergunningsaanvraag toevoegt, ondanks de afwezigheid van enige wettelijke verplichting.¹²⁹

Voor een **uitvoer** naar landen buiten de Europese Unie vereist de federale overheid een Internationaal Importcertificaat of een eindgebruikerscertificaat. Wallonië laat voor bepaalde landen buiten de Europese Unie specifieke documentatieverplichtingen gelden.¹³⁰ De regel is dan dat de administratie ernaar streeft het meest bindende document (i.e. een IIC) te verkrijgen, indien mogelijk.¹³¹ De overige landen moeten wel steevast een eindgebruikerscertificaat voorleggen. In ieder geval vereist de Waalse vergunningsdienst een bewijs van levering, afgeleverd door de overheid van het ontvangend land.¹³²

Tabellen 11 en 12 geven een overzicht van de organisatie van de documentatievereisten in de verschillende stelsels.

Tabel 11: Vereiste documenten, Vlaanderen en Brussel

	Individuele vergunning	Globale vergunning	Algemene vergunning
Brussel	IIC, kopie invoervergunning of EUC bij uitvoer en overbrenging	Geen verplichting voor controle op eindgebruik	Geen verplichting voor controle op eindgebruik
Vlaanderen	IIC, kopie invoervergunning of EUC bij uitvoer en overbrenging	Geen verplichting voor controle op eindgebruik	Geen verplichting voor controle op eindgebruik

Tabel 12: Vereiste documenten, Wallonië en federale overheid

	Europese Unie	Australië, Andorra, Canada, Hongkong, Japan, Maleisië, Noorwegen, Nieuw-Zeeland, Singapore, Turkije, de Verenigde Staten van Amerika, en Zuid-Korea	Bosnië, Kroatië, IJsland, Liechtenstein, Macedonië, Servië, Zuid-Afrika en Zwitserland	Overige landen
Wallonië	IIC	IIC, of non-uitvoercertificaat, of kopij contract	Invoercertificaat	EUC
	Europese Unie	Niet-Europese Unie		
Federale overheid	Geen verplichting voor controle op eindgebruik	EUC of IIC		

3.4.3 Toetsingscriteria

Essentieel in een wapenexportcontrolesysteem zijn de criteria op basis waarvan de wenselijkheid en legitimiteit van een vergunningsaanvraag wordt beoordeeld. Deze criteria vormen de basis van de politieke analyse die we al vermeldde in dit rapport (zie 3.1.2). In dit onderdeel bekijken we de wijze waarop de verschillende overheden dergelijke criteria organiseren.

Europees kader

Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 speelt hier een cruciale rol.¹ Concreet formuleert het **acht juridisch bindende Gemeenschappelijke Criteria** waarmee lidstaten rekening moeten houden bij de evaluatie van vergunningsaanvragen voor de extra-communautaire uitvoer van defensiegerelateerde producten.

De Gemeenschappelijke Criteria hebben geen exclusief karakter. Het zijn expliciet minimale criteria. Dat betekent dat overheden vrij zijn om die criteria strenger te interpreteren, of te beoordelen, of om bijkomende criteria te formuleren.¹³³

De criteria zijn:

- Eerbiediging van internationale verplichtingen en verbintenissen van de lidstaten
- Respect voor de mensenrechten in het uiteindelijke land van bestemming
- Interne situatie in het uiteindelijke land van bestemming, in samenhang met interne spanningen of interne gewapende conflicten
- Behoud van regionale vrede, veiligheid en stabiliteit
- Nationale veiligheid van lidstaten en van bondgenoten en bevriende landen
- Gedrag van de ontvanger ten aanzien van de internationale gemeenschap, tegenover terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en eerbiediging van het internationaal recht
- Risico op interne afleiding of de ongewenste wederuitvoer van de militaire goederen
- Compatibiliteit van de uitgevoerde goederen met de technische en economische capaciteit van het ontvangende land^{II}

Deze acht criteria worden in het Gemeenschappelijk Standpunt verder verduidelijkt. Zo wordt bijvoorbeeld onder criterium 3 verstaan: *“De lidstaten weigeren een uitvoervergunning voor militaire goederen of technologie waardoor gewapende conflicten worden uitgelokt of verlengd dan wel bestaande spanningen of conflicten in het land van eindbestemming worden verergerd.”*

^I De Europese Unie hanteerde tot in 2008 de Gedragscode van 1998. Die was echter het product van een politiek akkoord zonder juridische grondslag. Het Gemeenschappelijk Standpunt daarentegen beschikt wel degelijk over een juridische grondslag, zodat lidstaten verplicht worden hun nationaal beleid in overeenstemming te brengen met de bepalingen van het Standpunt.

^{II} Dat achtste criterium werd tijdens de Europese Raad van Lissabon in 1992 toegevoegd aan de oorspronkelijke zeven criteria die tijdens de Europese Raad van Luxemburg in 1991 waren geformuleerd.

Het Gemeenschappelijk Standpunt bepaalt een zekere hiërarchie in de criteria. De eerste vier zijn weigeringsgronden: een schending impliceert een weigering van de vergunningsaanvraag. De vier overige criteria gelden als overwegingsgronden. Een schending ervan betekent niet automatisch een weigering van de vergunning, lidstaten zijn wel verplicht om er rekening mee te houden.

Verder maakt artikel 10 van het Gemeenschappelijk Standpunt het ook mogelijk rekening te houden met economische, strategische en industriële belangen bij de beoordeling van aanvragen voor uitvoer – zonder dat daarbij de toepassing van de Gemeenschappelijke Criteria aan die belangen ondergeschikt wordt.¹³⁴

Hieronder staan we stil bij de wijze waarop de stelsels de Europese criteria met betrekking tot de controle op het eindgebruik integreren en hun toepassingsgebied, de formulering van die Europese criteria, en de aanwezigheid van eigen bijkomende criteria.

Formele gelijkenissen

Formeel zien we in de onderzochte stelsels grote gelijkenissen in de manier waarop ze de Europese criteria integreren.

Alle stelsels nemen de criteria **direct op** in het **corpus van de wetgeving**. Deze criteria zijn enkel van toepassing op de **extra-communautaire handel**. En de vier stelsels maken gebruik van de mogelijkheid om **bijkomende toetsingscriteria** in te lassen. Die lopen in grote lijnen gelijk: ze hebben betrekking op de nationale belangen en op de mensenrechten. Enkel de federale wetgeving verwijst bovendien naar een overweging over economische, financiële en industriële belangen (**artikel 10 van het Gemeenschappelijk Standpunt**).

Tabel 13 biedt een overzicht van de aanvullende toetsingscriteria, per stelsel.

Tabel 13: Aanvullende criteria voor de beoordeling van vergunningsaanvragen

	Nationale belangen	Economische, financiële en industriële belangen (art. 10 GS)	Specifieke mensenrechten
Federale overheid ¹³⁵	X	X	X
Brussel	X		X
Vlaanderen	X		X
Wallonië ¹³⁶	X		X

Inhoudelijke verschillen

Als we de toepassing van de vier weigeringscriteria vergelijken, vinden we een duidelijk onderscheid tussen de diverse stelsels.

Alle stelsels voeren ter toetsing van de criteria een **risicoanalyse** uit. De verantwoordelijke diensten analyseren daarbij het risico dat een schending van het criterium zich voordoet. Daartoe evalueren ze de bestemming en/of eindgebruiker en de (inter)nationale context van die actoren.

De stelsels verschillen echter in een ander aspect van de risicoanalyse, namelijk het verband tussen de betrokken defensiegerelateerde producten en de schending van het criterium.¹³⁷

Wallonië en de federale overheid hanteren daarbij in hun wetteksten een opvatting die overeenstemt met die in de Europese teksten. Bij de formulering van de criteria komt de nadruk te liggen op het **direct causaal verband** tussen de betrokken defensiegerelateerde producten en de schending van het criterium. Een vergunning moet dan bijvoorbeeld geweigerd worden wanneer er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren defensiegerelateerde producten voor binnenlandse onderdrukking gebruikt worden.¹³⁸

Brussel en Vlaanderen **zwakken de noodzaak van dat rechtstreekse causaal verband af voor de criteria 2, 3 en 4**. Dat komt tot uiting in het gebruik van het werkwoord *kunnen* in de Brusselse en Vlaamse wetgevingen (zie tabel 15). Het feit dat een defensiegerelateerd product kan worden gebruikt voor binnenlandse onderdrukking is voldoende om een vergunning te weigeren, los van het feit of de uitvoer van dat specifiek product tot deze binnenlandse onderdrukking zou bijdragen.¹³⁹ Het gevolg is dat de Europese weigeringscriteria er strenger worden geïnterpreteerd dan in het Gemeenschappelijk Standpunt.

Tabel 14 biedt een overzicht van de formulering van de criteria 1, 2, 3 en 4.

Tabel 14: Formulering weigeringscriteria, per stelsel

	Criterium 1	Criterium 2	Criterium 3	Criterium 4
Europese Unie	"indien de verlening ervan strijdig is met [de internationale verplichtingen]"	"indien er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren militaire goederen of technologie gebruikt worden bij het begaan van ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht"	"weigeren een uitvoervergunning voor militaire goederen of technologie waardoor gewapende conflicten worden uitgelokt of verlengd dan wel bestaande spanningen of conflicten in het land van eindbestemming worden verergerd "	"indien er een duidelijk risico bestaat dat het beoogde ontvangende land de uit te voeren militaire goederen of technologie voor agressie jegens een ander land gebruikt of er kracht mee wil bijzetten aan territoriale aanspraken"
Vlaanderen en Brussel	"als de toekenning ervan strijdig is met [de internationale verplichtingen]"	"als de aanvraag goederen betreft die voor binnenlandse onderdrukking kunnen worden gebruikt en de ter zake bevoegde instanties (...) ten aanzien van de eindgebruiker ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht hebben vastgesteld of van mensenrechten die potentieel met gebruik van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal of ordehandhavingsmateriaal geschonden kunnen worden "	"goederen kunnen in gewapend conflict worden ingezet en de eindgebruiker is betrokken partij bij intern gewapend conflict in land van eindgebruik"	"goederen kunnen worden ingezet in een gewapend conflict en de eindgebruiker is betrokken partij in een regionaal gewapend conflict"

	Criterium 1	Criterium 2	Criterium 3	Criterium 4
		"als duidelijk risico bestaat dat de goederen gebruikt zullen worden bij begaan van ernstige schendingen van de mensenrechten of van het internationaal humanitair recht"		
Wallonië	"est refusée si elle est incompatible avec l'internationale verplichtingen!"	"s'il existe un risque manifeste que la technologie ou les équipements militaires dont l'exportation est envisagée servent à la répression interne ou s'il existe suffisamment d'indications à l'égard d'un pays destinataire donné que l'exportation y contribuera à une violation flagrante des droits de l'homme ou lorsqu'il est établi que des enfants-soldats sont alignés dans l'armée régulière"	"refuse la licence d'exportation de technologie ou d'équipements militaires susceptibles de provoquer ou de prolonger des conflits armés ou d'aggraver des tensions ou des conflits existants ou en cas de guerre civile dans le pays de destination finale"	"s'il existe un risque manifeste que le destinataire envisagé utilise la technologie ou les équipements militaires dont l'exportation est envisagée de manière agressive contre un autre pays ou pour faire valoir par la force une revendication territoriale."
	"refuse la licence d'exportation lorsqu'il apparaît que l'exportation contreviendrait gravement aux intérêts extérieurs de la Belgique ou aux objectifs internationaux que poursuit la Belgique"	"s'il existe un risque manifeste que la technologie ou les équipements militaires dont l'exportation est envisagée servent à commettre des violations graves du droit humanitaire international;"		
Federale overheid	"strijdig zoh zijn met de externe belangen van België of met de internationale verplichtingen die België nastreeft"	"indien (...) bijdraagt tot een klaarblijkelijke schending van de mensenrechten, er een duidelijk risico bestaat dat de beoogde uitvoer gebruikt wordt voor binnenlandse onderdrukking of waar vaststaat dat kindsoldaten ingezet worden in het geregeld leger"	"indien (...) gewapende conflicten uitlokt of verlengt, bestaande spanningen of conflicten in het land van eindbestemming verergert of in geval van burgeroorlog (...)"	"indien (...) bijdraagt tot een duidelijk risico dat het ontvangende land het bedoelde materiaal voor agressie jegens een ander land gebruikt of er kracht mee wil bijzetten aan territoriale aanspraken"

Het Gemeenschappelijk Standpunt formuleert niet alleen weigeringsgronden. Er is ook sprake van overwegingscriteria (criteria 5 tot en met 8). In **Vlaanderen, Brussel en op federaal niveau** zien we een verstrenging van die overwegingscriteria ten opzichte van de Europese criteria van het Gemeenschappelijk Standpunt, doordat **bijkomende weigeringsgronden worden** ingelast. In de drie stelsels gaat het over dezelfde criteria: de nationale veiligheid van een lidstaat en diens bondgenoten, (criterium 5), het

ondersteunen van terrorisme of internationale misdaad (criterium 6), en het risico op afwending (criterium 7). Een dergelijke verstrenging vinden we niet in Wallonië.¹

Tabel 15: Formulering bijkomende weigeringsgronden

	Criterium 5	Criterium 6	Criterium 7
Vlaanderen & Brussel	"...wordt de vergunning geweigerd als er een duidelijk risico bestaat dat de uitvoer de defensie- en veiligheidsbelangen van het Vlaams-/Brussel Hoofdstedelijk Gewest, België, andere EU- of NAVO-lidstaten of bevriende landen of bondgenoten rechtstreeks of onrechtstreeks bedreigen, of dat de goederen zullen gebruikt worden tegen eigen troepen of troepen van de vermelde landen."	"De vergunning wordt in ieder geval geweigerd als bevoegde instanties (...) hebben vastgesteld dat het land van eindgebruik het terrorisme of de internationale misdaad steunt of aanmoedigt of op een systematische en manifeste manier haar internationale verplichtingen en verbintenissen betreffende het geweldverbod als vermeld in artikel 2 van het handvest van de VN, het internationaal humanitair recht, non-proliferatie en ontwapening niet nakomt."	"De vergunning wordt in ieder geval geweigerd als een duidelijk risico bestaat dat de goederen of technologie zullen worden afgewend van hun doel of bestemming of wederuitgevoerd op een manier strijdig met de bepalingen van het decreet/ordonnantie of de uitvoersbepalingen ervan." "De vergunning wordt te meer geweigerd als er een duidelijk risico bestaat dat de goederen of technologie (...) zullen terechtkomen bij personen ten opzichte waarvan door de ter zake bevoegde instanties (...) ernstige schendingen van de mensenrechten of van het internationaal humanitair recht zijn vastgesteld of die betrokken zijn in een intern of regionaal conflict"
Federale overheid	"Elke aanvraag (...) wordt verworpen indien de nationale veiligheid van de lidstaten van de Europese Unie, van de gebieden waarvan een van de lidstaten de buitenlandse betrekkingen behartigt, alsmede van bevriende landen of bondgenoten in het gedrang komt"	"Elke aanvraag (...) wordt verworpen indien er voldoende aanwijzingen bestaan dat in het land van bestemming het terrorisme en de internationaal georganiseerde criminaliteit wordt gesteund of aangemoedigd"	"Elke aanvraag (...) wordt verworpen indien er voldoende aanwijzingen bestaan dat in het land van bestemming ernstig gevaar bestaat voor afwending binnen het land of het land bewezen heeft de clausule van niet-wederuitvoer niet na te leven" ¹⁴⁰

We merkten al op dat alle stelsels bijkomende criteria toevoegen. Vlaanderen¹⁴¹ en Brussel¹⁴² hebben er de meeste, maar die **zes bijkomende criteria fungeren slechts als overwegingen**, niet als weigeringsgronden (zie infra). Er is één uitzondering: de inzet van kindsoldaten door het reguliere leger. Als dat wordt vastgesteld, moet een vergunningsaanvraag door Brussel of Vlaanderen verworpen worden.¹⁴³

Wallonië en de federale overheid¹⁴⁴ hebben minder bijkomende criteria dan Brussel en Vlaanderen, maar ze fungeren wel als weigeringscriteria. Concreet gaat het om volgende weigeringscriteria: **nationaal belang** en de inzet van **kindsoldaten**. Het nationaal belang criterium stelt dat een vergunning geweigerd wordt indien de beoogde uitvoer strijdig is

¹ Overwegingen met betrekking tot de technische en economische capaciteit van het ontvangende land (criterium 8) hebben bij geen enkele van de bevoegde overheden tot een weigering aanleiding gegeven. Criterium 8 wordt niet in de tabellen opgenomen.

met de externe belangen en internationale doelstellingen van België (en/of het Waals Gewest als Wallonië de aanvraag behandelt). In Brussel en Vlaanderen is het criterium ‘nationaal belang’ ook aanwezig, zij het als overwegingsgrond.

Tabel 16 biedt een overzicht van de weigerings- en overwegingsgronden.

Tabel 16: Weigerings- en overwegingscriteria, per stelsel

	Federale overheid	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Criterium 1				x
Criterium 2	x			x
Criterium 3				
Criterium 4				
Criterium 5		x	x	
Criterium 6		x	x	
Criterium 7		x	x	
Criterium 8				

Rood/donkergrijs: weigeringsgronden. Geel/lichtgrijs: overwegingsgronden. x: bijkomende weigeringsgrond

Uitzonderlijke weigeringen

In de praktijk is de weigering van een vergunning eerder de uitzondering dan de norm. De cijfers in de jaarrapporten voor 2010 – 2015 geven aan dat gemiddeld¹ 1% van de vergunningsaanvragen geweigerd wordt. Maar die lage weigeringsgraad kan men niet zonder meer opvatten als een soepele houding van de vergunningsdiensten. Kandidaat-aanvragers kunnen immers vooraf formeel en informeel bij de vergunningsdienst de opportuniteit van een vergunningsaanvraag aftoetsen. Een negatief antwoord op zo’n vraag betekent logischerwijze dat het betrokken dossier zelf niet het stadium van de formele vergunningsaanvraag bereikt. Ook vallen aanvragen af om administratieve redenen, bijvoorbeeld een aanvraag die niet in orde is met de documentatievereisten.

In de periode 2010 – 2015 werden in België 36 vergunningen geweigerd. Vuurwapens (en hun onderdelen) en beeldvormingsapparatuur zijn de meest geweigerde producten. In tweede plaats gaat het over onderdelen voor voertuigen, munitie en vuurgeleidingssystemen.¹⁴⁵ Als we de stelsels vergelijken op het vlak van weigeringen, dan neemt Wallonië duidelijk het leeuwendeel op zich met 24 geweigerde vergunningen. De andere stelsels hebben een veel kleiner aantal weigeringen. Wederom zien we hier een illustratie van de schaalverschillen tussen de stelsels (zie 1.2).

Tabel 17 biedt een overzicht per stelsels van het aantal weigeringen.

¹ Gebaseerd op het gemiddelde van de verschillende stelsels.

Tabel 17: Aantal weigeringen, per stelsel (2010 - 2015)

Brussel	1
Federale overheid	2
Vlaanderen	9
Wallonië	24

Vervolgens hebben we getracht de **ingeroepen weigeringscriteria** te achterhalen. Het probleem is dat de vergunningsstelsels, op de federale overheid na, daarover niet systematisch rapporteren. Een oplossing bestaat er dan in om de door de Europese Unie aangereikte gegevens te gebruiken. Die hebben echter een belangrijke beperking. Het betreft geaggregeerde gegevens: ze maken het niet mogelijk na te gaan welke overheid een bepaald criterium inriep. Ondanks die methodologische beperking zien we dat in de periode 2010 – 2015 drie criteria het vaakst ingeroepen werden: criterium 2 (mensenrechten), criterium 3 (interne spanningen en gewapende conflicten), en criterium 7 (illegale afwending). Andere criteria werden weinig tot nooit ingeroepen.¹⁴⁶

Ten slotte staan we stil bij de **bestemmingslanden** waarvoor in de periode 2010 – 2015 een vergunning geweigerd werd (zie Tabel 18). Daar valt het overwicht van de Noord-Afrikaanse landen en het Nabije en Midden-Oosten op. Die vaststelling geldt echter niet voor de Waalse overheid, die weinig vergunningen voor deze regio's weigerde. In Vlaanderen heeft de meerderheid van de weigeringen in de behandelde periode dan weer betrekking op landen in Noord-Afrika en in het Nabije en Midden-Oosten (inclusief Pakistan).

Tabel 18: Geweigerde bestemmingen, per stelsel (2010 – 2015)

Brussel	
Algerije	2013
Federale overheid	
Thailand	2011
Egypte	2013
Vlaanderen	
Indië	2010
Israël	2010
Bahrein	2012 en 2013
Algerije	2013
Pakistan	2013
Thailand	2013
Zuid-Afrika	2013
Turkije	2015
Wallonië	
Georgië	2010
Guatemala	2010 en 2011
Hong Kong	2011
Swaziland	2011
Thailand	2011
Nigeria	2012
Oekraïne	2012
Bosnië	2013
Libanon	2013
Zuid-Afrika	2013
Venezuela	2014
Kosovo	2014
Kazachstan	2015

Bron: Gewestelijke en federale rapporten.

3.4.4 (Weder)uitvoerbeperkingen

De overheid van een uitvoerend land staat altijd voor de vraag of ze al dan niet medezeggenschap wenst te behouden over de betrokken defensiegerelateerde producten. Die vraag is van belang in het kader van een (weder)uitvoer. Minstens twee gevallen kunnen zich voordoen. Ofwel behoudt de overheid een zeggenschap, en is haar toestemming vereist bij een eventuele (weder)uitvoer. Ofwel legt ze de controle volledig in de handen van de overheid van het ontvangende land.

Richtlijn 2009/43 vraagt om zo weinig mogelijk (weder)uitvoerbeperkingen op te leggen. Om die reden legt de Richtlijn geen verplichte (weder)uitvoerbeperkingen op. Integendeel, de Richtlijn verleent aan de lidstaten slechts de *mogelijkheid* om het zeggenschap over de overgebrachte goederen te behouden.

Hier gaan we in op de wijze waarop de diverse stelsels met dit vraagstuk omgaan. We bekijken de algemene regeling van de (weder)uitvoerbeperkingen. En we gaan in op de wijze waarop (weder)uitvoerbeperkingen voor componenten georganiseerd worden.

Algemeen

Alle bestudeerde stelsels bevatten de mogelijkheid om (weder)uitvoerbeperkingen op te leggen. Ze hebben die mogelijkheid wel beperkt voor bepaalde landen en/of types producten. Alle stelsels zien af van het systematisch opleggen van (weder)uitvoerbeperkingen voor de landen waarvan aangenomen wordt dat ze over een efficiënt exportcontrolesysteem beschikken en/of en die als bondgenoten gelden.

Tabel 19 biedt een overzicht van de algemene organisatie van de (weder)uitvoerbeperkingen.

Tabel 19: Algemene organisatie (weder)uitvoerbeperkingen

	Brussel	Federale overheid	Vlaanderen	Wallonië
Type vergunning	Globale vergunningen Individuele vergunningen	Individuele vergunning	Globale vergunningen Individuele vergunningen	Individuele vergunning
Geografische scope vergunning	Intra- & Extra-EU	Extra-EU	Intra- & Extra-EU	Extra-EU
Focus	Land van Eindgebruik	Land van (weder)uitvoer	Land van Eindgebruik	Land van (weder)uitvoer
Geen beperking	Europese Unie EER	Europese Unie NAVO Australië, Nieuw-Zeeland, Japan, Zwitserland	Europese Unie NAVO Argentinië, Australië, Japan, Mexico, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea, Zuid-Afrika, Zwitserland	Europese Unie EER NAVO
Ad hoc beperking	NAVO OESO Kandidaat-lidstaat EU		Andere landen	
Systematisch beperking	Andere landen	Andere landen	Gevoelige goederen naar niet-EU en niet-NAVO	Andere landen

In Vlaanderen en Brussel zijn (weder)uitvoerbeperkingen gebaseerd op het **land van eindgebruik**. Ze kunnen bij **individuele en globale vergunningen** opgelegd worden, en dat zowel voor (intracommunautaire) **overbrengingen** als voor (extra-communautaire) **uitvoer**:

- 1 Vlaanderen** maakt wederuitvoerbeperkingen enkel verplicht voor de uitvoer van **gevoelige goederen** vanuit een EU-lidstaat naar niet-EU-, niet-NAVO- of niet-Wassenaarlanden, Rusland en Oekraïne.
- 2** Wanneer de bevoegde dienst oordeelt dat de eindgebruiker of het eindgebruik aanleiding tot bezorgdheid geeft op het vlak van **illegale afwending**, wordt eveneens een beperking opgelegd.

- 3 Voor een extra-communautaire uitvoer^I kan de bevoegde dienst eveneens wederuitvoerbeperkingen opleggen als hij meent dat er aanleiding is tot bezorgdheid over het **exportcontrolebeleid en de effectiviteit van het exportcontrolesysteem** van het land van bestemming of van eindgebruik.¹⁴⁷

In de praktijk legt Vlaanderen, gezien de aard van de verhandelde producten (componenten) en de specifieke afzetmarkten (EU en NAVO), weinig (weder)uitvoerbeperkingen op.¹⁴⁸

De **Brusselse** wetgeving bepaalt dat systematisch een wederuitvoerbeperking geldt als de eindgebruiker zich buiten de EU of EER bevindt.

Voor de landen van de NAVO, OESO en de kandidaat- EU-lidstaten kan de bevoegde dienst een wederuitvoerclausule opleggen als hij, op basis van de aard en hoeveelheid van de goederen, oordeelt dat:

- 1 het eindgebruik of de eindgebruiker aanleiding tot bezorgdheid kunnen geven op het vlak van een ongewenste wijziging van het doel of bestemming of een ongewenste wederuitvoer,
- 2 er twijfels zijn over het exportcontrolebeleid en de effectiviteit van het exportcontrolesysteem in het land van bestemming of van eindgebruik.¹⁴⁹

De praktijk^{II} geeft echter aan dat Brussel systematisch beperkingen oplegt, zowel voor de intracommunautaire als de extra-communautaire uitvoer.¹⁵⁰

Wallonië focust op het land van (weder)uitvoer. Wederuitvoerbeperkingen zijn de norm bij extra-communautaire uitvoer (via individuele vergunningen). Voor die laatste is de toestemming van de Waalse regering steeds vereist bij een wederuitvoer.

Die **algemene regeling is echter niet absoluut**. De toestemming van de Waalse regering is niet nodig als de goederen geëxporteerd worden vanuit een lid van de NAVO – Turkije uitgezonderd.¹⁵¹ Voor die landen geldt een gelijkaardige regeling als bij een **overbrenging**. Het Waals Gewest draagt dan de beslissingsbevoegdheid over aan de overheid van het ontvangende land.

De **federale overheid** hanteert een gelijkaardig systeem. Ze legt wederuitvoerbeperkingen enkel (systematisch) aan niet-westerse landen op.¹⁵²

Componenten

Met betrekking tot componenten stelt Richtlijn 2009/43 voorop dat de lidstaten bij intracommunautaire overbrengingen zo veel mogelijk moeten afzien van

^I De Vlaamse Regering voorziet in het nieuwe Ontwerp van decreet in de mogelijkheid om dit ook voor intracommunautaire overbrengingen te voorzien.

^{II} Zoals we reeds aankaartten werkt Brussel enkel met individuele vergunningen, zowel voor de intracommunautaire als de extra-communautaire handel. Dat heeft tot gevolg dat in de praktijk de wederuitvoerbeperkingen een systemisch onderdeel van de vergunningspraktijk vormen. Een wederuitvoerclausule is namelijk een vast onderdeel van het Brussels Eindgebruikscertificaat – een verplicht element bij het gebruik van een individuele vergunning

uitvoerbependingen om tot een versoepeling van het regime te komen. De Richtlijn vraagt dan ook om zo veel mogelijkheid de zeggenschap over een eventuele uitvoer over te laten aan de ontvangende lidstaat.

Enkel als de overbrenging als gevoelig wordt bestempeld kunnen beperkingen worden opgelegd. Richtlijn 2009/43 bevat elementen die moeten helpen die gevoeligheid in te schatten. De **gevoeligheid** wordt geëvalueerd op basis van

- de aard van de onderdelen in relatie tot de afgewerkte producten;
- de aard van de onderdelen in relatie tot eventueel eindgebruik van de eindproducten dat aanleiding tot bezorgdheid geeft;
- de betekenis van de onderdelen in relatie tot de producten waarin zij worden geïntegreerd.

Voor de extra-communautaire uitvoer geldt het versoepeld regime niet. Uitzondering daarop is de uitvoer van componenten met het oog op herstel, onderhoud en vervanging.¹⁵³

Enkel **Vlaanderen** en **Wallonië** beschikken over het versoepeld regime voor de intracommunautaire overbrenging van componenten. Slechts op basis van de gevoeligheid van de overbrenging kunnen ze uitvoerbependingen opleggen. Eveneens staan beide stelsels toe om zonder restricties componenten te exporteren buiten de Europese Unie met het oog op onderhoud of herstellingen.¹⁵⁴

Vlaanderen sluit daarbij echter expliciet de onderdelen voor gevoelige goederen uit van dat versoepeld regime. Zelf bij een overbrenging behoudt Vlaanderen het recht uitvoerbependingen op te leggen.¹⁵⁵ Dat is niet het geval in Wallonië, dat geen onderscheid maakt tussen componenten op basis van hun gevoeligheid.

Het versoepeld regime is in Vlaanderen van toepassing op alle overbrengingsvergunningen (algemeen, globaal en individueel). In Wallonië geldt het versoepeld regime enkel bij het gebruik van algemene vergunningen. Wallonië neemt overbrengingen van componenten via globale of individuele vergunningen niet in het versoepeld regime op, Vlaanderen doet dat wel.

Tabel 20: Organisatie (weder)uitvoerbependingen voor componenten

	Vlaanderen	Wallonië
Type vergunning	Algemene, globale en individuele vergunningen	Algemene vergunningen
Geografische scope	Intra-EU	Intra-EU

3.4.5 Schorsing of intrekking van vergunningen

Een ander aspect van beperkende maatregelen is de mogelijkheid om de voorwaarden van al uitgereikte vergunningen aan te passen. Vergunningen hebben in de praktijk een looptijd van een jaar tot meerdere jaren. In die tijd kan de situatie in het land van bestemming of eindgebruik sterk veranderen. Het kan betekenen dat de toestand of condities op basis waarvan de oorspronkelijke vergunningsaanvraag is goedgekeurd,

niet meer bestaan. Daarnaast kan tijdens de looptijd van een vergunning ook blijken dat een vergunninghouder zich niet houdt aan de voorwaarden die aan de goedkeuring verbonden waren.

In alle onderzochte stelsels bestaat de mogelijkheid om uitgereikte vergunningen op te schorten of in te trekken. Opnieuw zien we hier verschillen tussen de stelsels.

In **Vlaanderen**¹⁵⁶ en **Brussel**¹⁵⁷ is het in welbepaalde gevallen mogelijk een **overbrengings- of uitvoervergunning** op te schorten of in te trekken: om de openbare veiligheid en orde te garanderen, bij schending van de gebruiksvoorwaarden, en als de omstandigheden sinds de uitreiking zodanig veranderd zijn dat het een belangrijk effect heeft op het aftoetsen aan de toetsingscriteria.

In **Wallonië** zijn die drie gevallen enkel van toepassing op de **extra-communautaire uitvoervergunningen**.¹⁵⁸ Een **intracommunautaire overbrenging** wordt enkel opgeschort of ingetrokken voor formele en procedurele inbreuken.¹⁵⁹ Bij een **algemene vergunning** kunnen echter wel de openbare orde, publieke veiligheid of de essentiële belangen van het Waals Gewest ingeroepen worden om de vergunning in te trekken of op te schorten.¹⁶⁰

Op **federaal niveau**¹⁶¹ gaan de betrokken federale overheidsdiensten op collegiale wijze over tot opschorten of intrekken van de vergunning wanneer bijzondere omstandigheden (bijvoorbeeld een embargo) zich voordoen.¹⁶²

3.4.6 Tijdelijke handelsbeperkende maatregelen

Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 bepaalt in het eerste artikel dat lidstaten bij de beoordeling van aanvragen voor de uitvoer van militair materieel moeten uitgaan van een ‘case-by-case’-procedure. Traditioneel worden wapenembargo’s – het *systematisch* verbod om militair materieel uit te voeren naar bepaalde landen of bepaalde actoren – ingesteld door internationale instellingen. Vooral de VN-Veiligheidsraad, de EU en de OVSE leggen in dat kader bindende embargo’s aan België.¹ Deze internationale verplichting geldt mutatis mutandis voor de verschillende regio’s binnen alle lidstaten. Dit houdt in dat alle overheden die een bevoegdheid hebben inzake wapenexport – de Federale overheid, Vlaanderen, Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – gehouden zijn wapenembargo’s te respecteren.

Geen enkele van de bestudeerde overheden vermeldt expliciet de mogelijkheid van een unilateraal wapenembargo in zijn wetgeving. De case-by-casebenadering van vergunningsaanvragen is de norm. De praktijk geeft echter aan dat Vlaanderen in de periode 2011 – 2016 een on-holdbeleid heeft gevoerd. Als beleidsreactie op de Arabische Lente ontwikkelde dit instrument zich tot een beperkte lijst van landen waarvoor de

¹ Embargo's door de OVSE zijn uit zichzelf niet juridisch bindend, maar de Vlaamse decreetgever heeft in het Wapenhandeldecreet (art. 26, paragraaf 2, 2e lid) bepaald dat vergunningsaanvragen worden geweigerd als dat nodig is om een wapenembargo van de OVSE te doen naleven. Op die wijze heeft Vlaanderen voor zichzelf de OVSE embargo's wettelijk bindend gemaakt.

vergunningsaanvragen voor uitvoer van defensiegerelateerde producten systematisch werden geweigerd.¹⁶³ Momenteel voorziet het Ontwerpdecreet van de Vlaamse Regering echter in de wettelijke verankering van dergelijke on hold.¹⁶⁴

Samenvatting – Controle op eindgebruik

Op het vlak van de vereiste documenten voor de staving van het eindgebruik valt op dat Wallonië zich onderscheidt door het gebruik van het Internationaal importcertificaat (IIC). Andere stelsels leggen eerder de nadruk op het eindgebruikerscertificaat (EUC).

De toetsingscriteria van het Gemeenschappelijk Standpunt maken in alle stelsels **deel uit van het wetgevend kader**. Eveneens maken alle stelsels gebruik van de mogelijkheid om **bijkomende criteria** in te lassen in verband met de bescherming van de mensenrechten en het vrijwaren van het nationaal belang.

Ook maken alle stelsels gebruik van de mogelijkheid om hun toetsingskader te verstrengen (ten opzichte van het Gemeenschappelijk Standpunt). Ze hebben daartoe extra weigeringsgronden ingelast. Gemeenschappelijk voor alle stelsels is de weigeringsgrond van inzet van kindsoldaten. De stelsels leggen eigen accenten in die bijkomende weigeringsgronden.

Enkel Wallonië en de federale overheid hanteren het risico op het schenden van het nationaal belang als weigeringscriterium. In Vlaanderen en Brussel betreft het een overwegingscriterium.

Vlaanderen, Brussel en de federale overheid hebben extra weigeringsgronden op het vlak van schendingen van mensenrechten, risico op illegale of ongewenste afwending, risico voor de binnenlandse defensie en veiligheid en die van bondgenoten, en de risico's op terrorisme of internationale georganiseerde misdaad. Dergelijke bepalingen komen in Wallonië niet voor.

Vlaanderen en Brussel **verstrengen** verder hun toetsingscriteria doordat ze in bepaalde gevallen het belang van het oorzakelijk verband tussen het defensiegerelateerd product en de schending van het criterium afzwakken.

Enkel op **federaal vlak** is **artikel 10 van het Gemeenschappelijk Standpunt** (economische belangen) opgenomen in het wetgevend kader.

De controle op het eindgebruik wordt in alle stelsels afgebakend, op basis van de gehanteerde vergunning en/of van een geografisch criterium. Alle stelsels zwakken de controle op het eindgebruik af of zien ervan af wanneer het eindgebruik of de bestemming van de producten zich in een 'westers' land bevindt.

4

Transparantie en parlementaire controle

4.1 Publieke rapportage over wapenuitvoer

Publieke informatie over wapenuitvoer en het wapenuitvoerbeleid is noodzakelijk voor een effectieve parlementaire (en maatschappelijke) controle op het regeringsbeleid. In die zin is transparantie geen doel op zich, maar in de eerste plaats een middel om het wapenuitvoerbeleid van de overheid democratisch te controleren. Tijdens het grootste gedeelte van de twintigste eeuw werden in België echter geen gegevens over de uitvoer van militair materieel gepubliceerd. Strategisch-militaire belangen en commerciële confidentialiteit waren de belangrijkste redenen daarvoor.

Pas met de invoering van de wet van 5 augustus 1991 – een nieuw en strenger wetgevend kader – onstond er een rapportageplicht over de gegunde wapenuitvoer aan het parlement. Nadien verplichtte de Gedragscode van 1998 EU-lidstaten om een jaarrapport over wapenuitvoer op te stellen. Hoewel bedoeld als een vertrouwelijk document, wordt het geconsolideerde EU-verslag (gebaseerd op de nationale jaarverslagen) sinds 1999 publiek gemaakt.¹⁶⁵ Met het Gemeenschappelijk Standpunt verbonden lidstaten zich er vervolgens toe om naast de Europese rapportage ook een nationaal rapport te publiceren over de uitvoer van militair materieel, dat als basis dient voor het EU-jaarverslag.¹⁶⁶ België kende op het moment van de aanneming van de Gedragscode reeds een wettelijk verplichte rapportage over de gegunde uitvoer van militair materieel aan het federaal parlement.

Alle overheden in België rapporteren over de gegunde (en geweigerde) wapenuitvoer. De federale Belgische overheid rapporteert sinds 1992 aan het federaal parlement over de uitvoer van militair materieel.¹⁶⁷ De inhoud van die rapportage is geleidelijk verder uitgebreid. De eerste rapporten bevatten enkel een overzicht van de waarde van de gegunde uitvoer per bestemmingsland. De kwaliteit en omvattendheid van dit federale rapport is geleidelijk uitgebreid met een globaal overzicht van de vergunde waarde per type uitgevoerd goed en de geweigerde aanvragen.

Na de bevoegdheidsoverdracht in 2003 hebben de verschillende gewesten die publieke rapportage overgenomen in hun decretale verplichtingen. Sinds september 2003 publiceren de drie bevoegde gewestelijke (en federale) overheden gegevens over de goedgekeurde uitvoer van militair materieel. In 2004 hebben die overheden voor het eerst elk een jaarverslag ingediend bij de respectieve parlementen.

4.1.1 Beschikbaarheid

Tabel 21 beschrijft de vormelijke aspecten van de rapportage over wapenuitvoer en vergelijkt op die manier de beschikbaarheid.

Tabel 21: Vormelijke aspecten rapportage gegunde (en geweigerde) uitvoer van militair materieel

	Brussel	Federale overheid	Vlaanderen	Wallonië
Rapportage sinds	2004	1992	2004	2004
Wettelijke verplichting	Halfjaarlijks en jaarlijks	Halfjaarlijks en jaarlijks	Halfjaarlijks en jaarlijks	Halfjaarlijks en jaarlijks
Bijkomende rapportage	/	/	Maandelijks	/

Alle vier de systemen kennen een wettelijk verplichte halfjaarlijkse en een jaarlijkse rapportage over de gegunde (en geweigerde) wapenuitvoer. Zolang de gewesten geen eigen wetgevend kader hadden, golden de verplichtingen uit de federale wet van 2003, waardoor elke overheid halfjaarlijks en jaarlijks een verslag moest overmaken aan het bevoegde parlement.¹⁶⁸ Die verplichting is vervolgens door alle gewesten in hun eigen wettelijk kader overgenomen.¹⁶⁹

Enkel het Vlaams Gewest kent een bijkomende – maandelijks – rapportagefrequentie. In november 2005 is de Vlaamse overheid begonnen met de publicatie van maandelijks verslagen over de vergunde en geweigerde in-, uit- en doorvoer van defensiegerelateerde producten, op de website van de dienst Controle Strategische Goederen.¹⁷⁰ Die maandelijks rapporten geven vrijwel dezelfde informatie over de verleende en geweigerde vergunningen als de halfjaarlijkse rapportage. Deze rapportage is niet decretaal verankerd, al voorziet het huidige voorontwerp van decreet tot wijziging van het Wapenhandeldecreet in de decretale verankering van deze rapportage.¹⁷¹

4.1.2 Inhoud van de rapportage

Naast de frequentie zijn ook de inhoudelijke aspecten van de rapportage relevant. Om daar een zicht op te krijgen bekijken we de inhoud van de officiële verslagen van respectievelijk het Vlaams Gewest, het Waals Gewest¹⁷², het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de federale overheid.

Tabel 22 gaat in op de inhoudelijke aspecten van de respectieve rapporten.

Tabel 22: Inhoudelijke aspecten van publieke transparantie over gegunde (en geweigerde) uitvoer van militair materieel door de drie gewesten en de federale overheid

	Brussel	Federale overheid	Vlaanderen	Wallonië
Niveau rapportage	Land van bestemming	Land van bestemming	Vergunning	Land van bestemming
Type vergunning	Individueel	Individueel en globaal	Individueel, globaal en algemeen	Individueel
Categorisering producten	ML-categorieën	ML-categorieën	ML-categorieën & subcategorieën	ML-categorieën
Eindgebruikers en bestemmingen	Vijf types van bestemming (per land)	Soms opgenomen in voetnoot	Tien types van bestemming en tien types van eindgebruiker	Onderscheid publieke – private bestemming (geaggregeerd, per land van bestemming)
Weigeringen	Ja, met informatie per land van bestemming, over type bestemming/ eindgebruiker, waarde, en ML-categorie in halfjaarlijks rapport	Ja, met informatie per land van bestemming, over de ingeroepen criteria, waarde, en ML-categorie in halfjaarlijks rapport	Ja, met informatie over bestemming, eindgebruik, land van bestemming (en eindgebruik), waarde, product en criteria voor weigering, informatie over negatieve voorafgaande adviezen in jaarrapport	Ja, aantal weigeringen met totale waarde aanvragen en landen van bestemming
Effectieve waarde	Neen	Neen	Enkel voor globale en algemene vergunningen	Ja, algemeen percentage
Bijkomende relevante informatie	/	Beknpte inhoudelijke toelichting opvallende vergunningen	Tijdelijke vergunningen Toelichting opmerkelijke vergunningen Voorlopige adviezen Vrijstellingen van vergunningsplicht	/

Tabel 23 toont dat er zowel verschillen als gelijkenissen zijn. Wat de gelijkenissen betreft, zien we dat de verschillende officiële verslagen gelijkaardige informatie over de wapenuitvoer bevatten. De vergelijkbaarheid van de rapporten is hoog, omdat alle rapporten de uitgevoerde goederen categoriseren aan de hand van de categorieën van de Gemeenschappelijke Militaire Lijst van de EU. Ook bevatten alle verslagen informatie over geweigerde vergunningsaanvragen, en enige gegevens over de kenmerken van de bestemmingen of eindgebruikers (met uitzondering van het rapport van de federale overheid, dat daar niet systematisch op ingaat).

Toch bestaan er ook significante verschillen tussen de officiële verslagen. De mate van desaggregatie is het grootst in de Vlaamse rapportage: de Vlaamse verslagen rapporteren op niveau van elke afgeleverde vergunning, terwijl de andere overheden gegevens aggregeren op niveau van het land van bestemming. In de Vlaamse rapportage is het daardoor mogelijk om voor elke afgeleverde vergunning relevante informatie te analyseren over het land van bestemming (en eindgebruik), bestemming (en eindgebruiker), het type product en de gegunde waarde. Ook de **omvattendheid** van de rapportage is uitgebreider in Vlaanderen:

- De Vlaamse overheid rapporteert over het *gebruik van globale en algemene vergunningen*; de andere overheden maken daarover geen informatie publiek. Daartegenover staat dat de Waalse overheid een algemeen cijfer geeft van de effectieve waarde op basis van individuele vergunningen. Dergelijke informatie is in Vlaanderen niet beschikbaar voor individuele vergunningen, wel voor algemene en globale vergunningen.
 - De rapportage over de *geweigerde vergunningsaanvragen* is het meest gedetailleerd in de Vlaamse verslagen: elke geweigerde aanvraag wordt besproken met informatie over de redenen tot weigering, de bestemming en eindgebruiker, het type producten en de waarde.
 - Ook het onderscheid tussen het *land van bestemming* en het *land van eindgebruik*, en tussen *bestemming* en *eindgebruiker* is enkel in de Vlaamse rapportage expliciet en gedetailleerd.
- Ook de Brusselse en de Waalse rapportages geven enige informatie over de bestemmingen van de goederen, maar ze doen ook dat op een geaggregeerd niveau: het Brusselse rapport vermeldt het aantal vergunningen per type eindgebruiker (industrie, overheid, particulier, wapenhandelaar en andere)¹⁷³, het Waalse rapport geeft een procentuele verdeling tussen private en publieke bestemmingen.¹⁷⁴

4.2 Parlementaire en democratische controle

Transparantie over de gegunde en geweigerde wapenuitvoer is geen doel op zich, maar is in de eerste plaats een belangrijke voorwaarde voor een effectieve democratische en parlementaire controle op het wapenuitvoerbeleid van de regering.¹⁷⁵ Het openbare karakter van parlementaire debatten en besprekingen is relevant omdat actoren uit het maatschappelijk middenveld een belangrijke rol vervullen in de bredere democratische controle op het wapenuitvoerbeleid van de overheid.¹⁷⁶

In dit onderdeel gaan we de **actieve betrokkenheid van de verschillende parlementen in België in de controle op het wapenuitvoerbeleid na**. Hiervoor gebruiken we verschillende indicatoren:

- het aantal parlementaire vragen – mondeling, schriftelijk, actueel – over wapenuitvoer en wapenuitvoerbeleid, en de inhoud van het debat in parlementaire commissies en de plenaire vergadering;
- het bestaan van specifieke thematische commissies in het parlement voor de controle op het wapenuitvoerbeleid;
- de omvang en het publieke karakter van het parlementaire debat over het officiële jaarverslag van de regering over de gegunde en geweigerde wapenuitvoer

Tabel 23: Overzicht parlementaire vragen over buitenlandse wapenhandel in de vier bevoegde Belgische parlementen in de periode 2009-maart 2017.

	Mondelinge vragen		Schriftelijke vragen		Actuele vragen (plenair)	
	2009-2014	2014-nu	2009-2014	2014-nu	2009-2014	2014-nu
Brussel	0	0	0	0	0	0
Federaal	2	3	10	3	4	0
Vlaanderen	14	11	10	13	5	4
Wallonië	42	7	26	4	5	1

Behalve in het Brussels parlement, worden in de verschillende parlementen parlementaire vragengesteld over de uitvoer van militair materieel (tabel 24).

Het **Waalse** parlement kende vooral in de periode 2009-2014 veel vragen over wapenuitvoer. Een significant deel van die vragen had betrekking op de invoering van het Waalse Wapenhandeldecreet.

In het **Vlaams** parlement is de parlementaire aandacht in de huidige regeerperiode toegenomen. De aandacht is voornamelijk gericht op de uitvoer van defensiegerelateerde producten vanuit Vlaanderen naar het Midden- en Nabije Oosten, en op het wapenexportbeleid.

De aandacht voor wapenuitvoer in het **federaal** parlement is lange tijd beperkt gebleven vanwege de beperkte bevoegdheid op dat vlak.¹ De discussies gaan er over de verkoop van bepaalde producten –bijvoorbeeld de F-16-gevechtsvliegtuigen – of over de verkoop aan specifieke landen. Ook in de jaren daarvoor zijn in het federaal parlement vragen gesteld over de (eventuele) verkoop van overtollig militair materieel, met name van F-16's¹⁷⁷, A109 helikopters¹⁷⁸, pantservoertuigen¹⁷⁹ en fregatten¹⁸⁰.

Het **Brussels** parlement kende geen significante parlementaire activiteit in de controle op het vergunningsbeleid van de Brusselse regering.

Twee parlementen kennen bovendien een **afzonderlijke subcommissie voor de controle op de wapenuitvoer**. Het Waals parlement heeft een '*sous-commission de contrôle des licences d'armes*'. Die subcommissie van de commissie Buitenlands Beleid bestaat uit acht leden en bespreekt de halfjaarlijkse en jaarlijkse verslagen van de Waalse overheid. De bespreking vindt echter achter gesloten deuren plaats en is meestal beperkt in duur. We weten dus niet wat er gezegd wordt. In 2016 kwam de subcommissie twee keer samen, voor een totale vergaderduur van ongeveer 70 minuten.¹⁸¹

¹ In de Kamer van Volksvertegenwoordigers worden eveneens parlementaire vragen gesteld over de invoer van militair materieel, namelijk de aankopen door het Belgisch leger. Naar aanleiding van de aankondiging van de aankoop van nieuwe gevechtsvliegtuigen, fregatten en mijnenjagers, en ander militair materieel in de komende jaren, zijn verschillende parlementaire initiatieven genomen. Vanwege de focus van dit onderzoek op het *uitvoer*beleid, gaan we hier niet verder in op aankoop (en invoer) van militair materieel.

Het federale parlement heeft recent de bevoegdheden van de subcommissie Legeraankopen uitgebreid: sinds oktober 2016 is deze subcommissie ook formeel bevoegd om toezicht te houden op de legerverkopen.¹⁸²

In het Vlaams Parlement worden de officiële verslagen van de regering uitgebreid besproken in de commissie Buitenlands Beleid. Die bespreking is vaak uitgebreid en ook openbaar. Sinds de huidige regeerperiode geeft de bevoegde minister in publiek toegankelijke antwoorden verdere inhoudelijke toelichting over vergunde en geweigerde wapenuitvoer: het gaat daarbij om inhoudelijke informatie over specifieke dossiers, over het product en de eindgebruiker in kwestie, en over de concrete afweging van de relevante toetsingscriteria.

Hoewel in het Vlaams Parlement formeel geen afzonderlijke commissie voor wapenhandel bestaat, zijn verschillende Vlaamse parlementsleden actief op dit domein en proberen ze met diverse initiatieven actief mee vorm te geven aan het wapenexportbeleid.

Verschiedende parlementaire resoluties hebben bijvoorbeeld geleid tot een specifiek beleid van de Vlaamse overheid ten aanzien van de bestemming Israël. Principieel worden geen aanvragen goedgekeurd met het Israëlisch leger als eindgebruiker. In de periode 2005–2011 zijn in het Vlaams Parlement diverse resoluties aangenomen die de Vlaamse regering onder andere oproepen om geen uitvoervergunningen voor het Israëlisch leger goed te keuren.¹⁸³ Sinds 2006 hanteren de achtereenvolgende Vlaamse regeringen deze beleidslijn; recent heeft minister-president Bourgeois deze beleidslijn nogmaals bevestigd.¹⁸⁴ Vlaanderen kende in de periode maart 2011 – januari 2016 het ‘on-holdbeleid’. Als beleidsreactie op de Arabische Lente ontwikkelde dat instrument zich tot een beperkte lijst van landen waarvoor vergunningsaanvragen voor de uitvoer van defensieproducten systematisch werden geweigerd.¹⁸⁵ In 2016 heeft het Vlaams Parlement de regering opgeroepen om de mogelijkheid een unilateraal Vlaams wapenembargo in te stellen wettelijk te verankeren.¹⁸⁶ Het door de Vlaamse Regering goedgekeurde Ontwerp van decreet tot wijziging van het Wapenhandeldecreet voorziet in die mogelijkheid.¹⁸⁷

Samenvatting – Transparantie en parlementaire controle

Alle wapenexportcontrolesystemen in België kennen een historisch gegroeide **traditie van een zekere transparantie over wapenuitvoer**. De drie gewesten hebben de oorspronkelijke federale bepalingen van 1991 overgenomen en in hun wetgevend kader geïntegreerd. De identieke categorisering van de uitgevoerde goederen in de verschillende jaarverslagen draagt bovendien bij aan de sterke vergelijkbaarheid van de officiële verslagen.

Tegelijkertijd ontstonden snel afwijkingen ten aanzien van het federale sjabloon. Zo blijkt de publieke transparantie in het Vlaams Gewest momenteel inhoudelijk het meest uitgebreid. De bijkomende maandelijkse rapportage en het zeer hoge niveau van desaggregatie – er wordt gerapporteerd op niveau van elke afgeleverde (of geweigerde) vergunning – betekent dat de Vlaamse regering veel relevante informatie met een hoge frequentie publiek maakt. Ook de Waalse overheid deelt informatie over afzonderlijke vergunningen, maar achter gesloten deuren binnen de subcommissie 'wapenexportcontrole'. **De parlementaire transparantie is dus eveneens groot in Wallonië, maar de publieke transparantie is er minder sterk dan in Vlaanderen.** Er is op dit vlak dus wel een reële parlementaire controle mogelijk, maar geen breder maatschappelijk toezicht op de gegunde wapenuitvoer vanuit Wallonië en op het Waalse wapenuitvoerbeleid.

De parlementaire aandacht voor wapenuitvoer is vooral in het Vlaams en het Waals parlement significant. In beide parlementen worden regelmatig parlementaire (schriftelijke en mondelinge) vragen gesteld aan de bevoegde ministers, en krijgt wapenexport een plaats in het plenaire debat. Opvallend is dat ook het **federale parlement** sinds kort een hernieuwde aandacht voor wapenexport kent. Illustratief is de formalisering van haar controlebevoegdheid doordat de subcommissie Legeraankopen ook bevoegd wordt voor de controle op de Legerverkopen.

5

Conclusie

Deze studie is uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Parlement. De Vlaamse volksvertegenwoordigers wensen in het kader van de evaluatie van het Vlaams Wapenhandeldecreet een beeld te krijgen van de diverse vergunningsstelsels in België, en de wijze waarop de Vlaamse wapenexportcontrole zich tot de andere stelsels verhoudt. Dit rapport geeft een overzicht van de wapenexportcontrole in België, en van de gelijkenissen en verschillen van de federale en regionale wetgevingen en beleidslijnen. Op basis van de verzamelde resultaten kunnen we het volgende stellen.

De onderzochte wapenexportcontrolesystemen vertonen grote overeenkomsten, maar terzelfdertijd zien we dat de betrokken overheden eigen accenten aan hun controlestelsels geven. Die accenten hebben soms verstrekkende gevolgen.

We illustreren dit aan de hand van enkele voorbeelden uit het onderzoek.

Op het vlak van de *administratieve procedures* van de wapenexportcontrole zien we dat alle bevoegde overheden voorzien in gelijkaardige analyses. Vergunningsaanvragen worden *administratief*, *technisch* en *politiek* beoordeeld. In drie stelsels worden andere diensten bij de analyse van de vergunningsaanvraag betrokken. Bijvoorbeeld, Wallonië categoriseert de aanvragen in *eenvoudig*, *gevoelig* en *zeer gevoelig* op basis van meerdere criteria (geografisch, materieel, bestemmeling) vervat in een evaluatieschema. Wallonie-Bruxelles International staat in voor de politieke analyse van de *gevoelige aanvragen*. Voor *zeer gevoelige* dossiers gebeurt dat door een adviescommissie. In Brussel wordt het (technisch) advies van de Vuurproefband in Luik gevraagd wanneer een vergunningsaanvraag vuurwapens (of componenten ervan) betreft. Verder zien we dat Vlaanderen zich onderscheidt van de andere stelsels doordat het formeel geen plaats voorziet voor andere diensten in de evaluatie van een vergunningsaanvraag.

Wanneer we het *materieel toepassingsgebied* analyseren zien we sterke gelijkenissen. De Gemeenschappelijke Europese Militaire Lijst is in alle stelsels geïmplementeerd. Eveneens komt overal dezelfde bijkomende categorie (nl. ordehandhavingsmateriaal) voor. In de vier stelsels wordt dus de extracommunautaire uitvoer van defensiegerelateerde producten met een paramilitair gebruik of van producten die voor

interne repressie of mensenrechtenschendingen kunnen dienen onder controle gebracht. Verder voorzien de onderzochte stelsels in welbepaalde vrijstellingen waardoor defensiegerelateerde producten van de vergunningsplicht ontheven worden. Tevens bestaat in alle stelsels de mogelijkheid voor de vergunningsdiensten om via een militaire catch-all producten die niet op de Militaire Lijsten voorkomen toch onder de vergunningsplicht te brengen. Niettemin is ook hier sprake van duidelijke verschillen. Op de Benelux-vrijstelling na zijn de vrijstellingen niet overal dezelfde. Daarnaast merken we op dat enkel de Waalse overheid nog effectief gebruik maakt van de militaire catch-all-bepaling. Daarbij hanteert het een andere invulling ervan dan Vlaanderen en Brussel. Terwijl die laatste ingaan op de technische aspecten van het product, ligt de focus in Wallonië op de eindgebruiker. Het is interessant op te merken dat de Waalse vergunningsdienst dit ad-hoc-instrument op systematische wijze toepast. Door dergelijke systematische toepassing van deze catch-all verbreedt de Waalse vergunningsdienst op significante wijze het materieel toepassingsgebied van de controle. Daardoor komen producten die formeel gezien niet onder vergunningsplicht vallen wegens hun eindgebruik(er) op systematische wijze toch onder controle te staan.

Inzake de *vergunningen* merken we op dat in alle vergunningsstelsels globale overbrengingsvergunningen voorkomen, en dat alle gewestelijke overheden algemene overbrengingsvergunningen publiceren. Eveneens merken we een Europese focus in het geografische toepassingsgebied van deze vergunningen op. Het is dan ook niet mogelijk om via deze vergunningen defensiegerelateerde producten rechtstreeks buiten de Europese Unie (en voor Wallonië buiten de Europees Economische Ruimte) uit te voeren. Doch, het aantal door de gewesten gepubliceerde algemene overbrengingsvergunningen verschilt. De Vlaamse en Brusselse overheden hebben duidelijk meer dergelijke vergunningen gepubliceerd dan het Waals Gewest. In Vlaanderen en Brussel is daardoor sprake van een uitgebreider versoepeld systeem voor intracommunautaire overbrengingen.

Op vlak van de *controle op het eindgebruik* integreren alle overheden de Europese toetsingscriteria van het Gemeenschappelijk Standpunt rechtstreeks in hun wetgeving. Eveneens voegen alle overheden bijkomende weigeringscriteria toe. Verder zien we dat alle stelsels duidelijke informatievereisten opleggen aan bedrijven die gebruik wensen te maken van vergunningen en over de mogelijkheid beschikken om (weder)uitvoerbeperkingen op te leggen. Nemen we echter de formulering van de weigeringscriteria onder de loep, dan vallen duidelijke verschillen op. Vlaanderen en Brussel lassen in de formulering namelijk de term *kunnen* in. Het gevolg hiervan is een afzwakken van het causaal verband tussen de uitgevoerde defensiegerelateerde producten en de (mogelijke) schending van het criterium. Daardoor verstrengen beide gewesten hun toetsingscriteria ten opzichte van het Gemeenschappelijk Standpunt. In Wallonië en op federaal niveau daarentegen benadrukt de formulering van de weigeringscriteria het leggen van een direct causaal verband. Verder hanteren enkel Wallonië en de federale overheid het criterium 'nationaal belang' als een weigeringsgrond. Dat heeft tot gevolg dat een vergunningsaanvraag verworpen wordt als de beoogde uitvoer de externe belangen van België en/of die van het Waals Gewest schaadt. Daarentegen is in Brussel en Vlaanderen het 'nationaal belang' slechts een overwegingsgrond. Een schending van de externe belangen van België en/of het Vlaams

of Brussels Gewest leidt dan ook niet noodzakelijk tot een weigering van de vergunning. Inzake de documentatievereisten is eveneens sprake van duidelijke verschillen. Bijvoorbeeld, de federale overheid ziet in geval van een intracommunautaire overbrenging af van de controle op het eindgebruik. Dat is niet het geval in de andere stelsels.

Ten slotte voorzien alle stelsels in een verplichte *rapportering* van de uitvoerende macht aan het parlement over het vergunningsbeleid inzake wapenexport. De rapportering door de Vlaamse Regering aan het Vlaams Parlement is het meest omvattend en gedetailleerd. In het Waals Parlement en de Federale Kamer werden specifieke bevoegde commissies voor controle opgericht. De commissie in het Waals Parlement vergadert achter gesloten deuren om de confidentialiteit maximaal te verzekeren.

De vastgestelde gelijkenissen kunnen we, ten eerste, in verband brengen met het (Belgische) verleden van de verschillende vergunningsstelsels.

Vooreerst delen alle vergunningsstelsels eenzelfde (Belgische) verleden. Vlaanderen en Brussel hebben weliswaar meer dan Wallonië de breuk met de vroegere nationale kaders willen benadrukken. Dat neemt echter niet weg dat ook in Vlaanderen en in Brussel elementen van het vroegere Belgische kader voorkomen. Een aantal uitgesproken gelijkenissen zijn terug te brengen tot het gemeenschappelijke Belgisch verleden van de stelsels. De toevoeging van ordehandhavingsmateriaal aan de militaire lijst, de Benelux-vrijstelling en de militaire catch-all zijn hier duidelijke illustraties van. Hetzelfde geldt voor de integratie van de toetsingscriteria in de wetgevende kaders, en de verplichte rapportering aan het parlement.

Ten tweede, de gelijkenissen vloeien eveneens voort uit actuele ontwikkelingen, gekenmerkt door de invloed van de Europese Unie op de wapenexportcontrole.

De jongste decennia tracht de Europese Unie een steeds grotere stempel te drukken op de controle van de internationale wapenhandel door de lidstaten. Ze stelt verschillende regulerende initiatieven op om de handel tussen lidstaten te versoepelen en de verschillende vergunningsstelsels te harmoniseren. De Europese regelgeving fungeert dan ook als een (procedureel en formeel) sjabloon. Dit gemeenschappelijk kader fungeert als een referentie voor de hier onderzochte vergunningsstelsels. Dat heeft tot gevolg dat deze stelsels op bepaalde vlakken gelijkenissen vertonen. De aanwezigheid van algemene en globale overbrengingsvergunningen, de sterk gelijklopende informatieverplichtingen voor bedrijven die gebruik wensen te maken van vergunningen, de expliciete opname en het gebruik van dezelfde toetsingscriteria en van de Gemeenschappelijke Europese Militaire Lijst zijn duidelijke voorbeelden van de invloed van de Europese Unie op de uitbouw van de wapenexportcontrole in België.

De vastgestelde verschillen kunnen we in belangrijke mate (maar niet exclusief) verklaren aan de hand van het profiel van de defensiegerelateerde industrie en de aard van de uitgevoerde producten.

Het leeuwendeel van de Waalse productie en uitvoer betreft klassieke defensiegerelateerde producten (bijvoorbeeld vuurwapens en munitie) die onmiddellijk als een gewelddmiddel gebruikt kunnen worden. De uitvoer vanuit Wallonië betreft

verder hoofdzakelijk een rechtstreekse uitvoer. In de meerderheid van de gevallen is de initiële bestemming immers de eindgebruiker van de uitgevoerde defensiegerelateerde producten. Dossiers met ongekend eindgebruik zijn dan ook zeldzaam.

Die situatie helpt gedeeltelijk te verklaren waarom de politieke analyse (van de legitimiteit) van het/de eindgebruik(er) en van de risico's verbonden aan het/de eindgebruik(er) op vrij uitgebreide manier is uitgewerkt in de Waalse wapenexportcontrole. Ten eerste, er vindt een categorisering van aanvragen plaats op basis van hun gevoeligheid. Dergelijke indeling maakt het mogelijk om op een efficiënte manier met de beschikbare middelen om te gaan. Ze worden dan ook voornamelijk ingezet voor de (politieke) analyse van de dossiers die als risicovol (*gevoelig* en *zeer gevoelig*) beschouwd worden. Eveneens zorgt de indeling ervoor dat diensten als Wallonie-Bruxelles International en de adviescommissie een rol krijgen in de analyse van de vergunningsaanvraag. Meer bepaald staan zij alleen in voor de politieke analyse. Voor zeer gevoelige dossiers kan de Waalse minister-president eveneens het advies inroepen van externe experts die niet verbonden zijn aan de adviescommissie.

De Vlaamse defensiegerelateerde productie en uitvoer betreft hoofdzakelijk hoogtechnologische componenten. Het zijn die onderdelen die, na de uitvoer, door een ander bedrijf geïntegreerd worden in een wapensysteem, waarna het bedrijf dit wapensysteem gaat verhandelen. De bestemming van de Vlaamse componenten is dan ook doorgaans niet de eindgebruiker ervan. Dat confronteert Vlaanderen met het vraagstuk van de onrechtstreekse uitvoer. Die situatie wordt bemoeilijkt doordat een significant aandeel van het eindgebruik van Vlaamse defensiegerelateerde producten ongekend is.

Deze problematiek verklaart waarom het verkrijgen van een zicht op het eindgebruik en het behouden van de controle op de (weder)uitvoer in de Vlaamse wetgeving gedetailleerd gereguleerd worden. Vlaanderen onderscheidt dan ook, ten eerste, expliciet op conceptueel vlak de noties van *bestemming* en *eindgebruiker*. Ten tweede, de nadruk ligt in Vlaanderen op het gebruik van het eindgebruikerscertificaat. Via dat certificaat maakt de eindgebruiker zich bekend, en bevestigt hij dat het gebruik van de uitgevoerde defensiegerelateerde goederen exclusief bij hem ligt. Ten derde, Vlaanderen voorziet in de mogelijkheid om (weder)uitvoerbeperkingen op te leggen, zelf in het geval van een intracommunautaire overbrenging. Wallonië draagt in dergelijk geval systematisch de controle over de uitgevoerde defensiegerelateerde producten over aan de overheid van het invoerend land.

Ondanks de eigen specifieke uitdagingen voor elk vergunningsstelsel, mogen we niet uit het oog verliezen dat de stelsels eveneens voor gemeenschappelijke uitdagingen staan.

Via een wapenexportcontrolesysteem wenst de overheid een toezicht te houden op de uitvoer van defensiegerelateerde producten die een bedreiging kunnen vormen voor de veiligheid of mensenrechten. Door het opstellen van voorwaarden ijvert de overheid niet naar een totaal verbod op de handel in dergelijke strategische producten, wel naar een evenwicht tussen economische belangen, mensenrechten – en veiligheidsoverwegingen.

Een evenwicht vinden tussen de drie elementen die een rol spelen in de uitbouw van een wapenexportsysteem, namelijk economie, ethiek, en nationale strategie en veiligheid, is dan ook een belangrijke uitdaging voor de betrokken overheid.

We merken op dat de defensiegerelateerde industrie in België door de geringe interne afzetmarkt afhankelijk is van de uitvoer om haar eigen voortbestaan te kunnen garanderen. Uitvoer is primordiaal voor de betrokken bedrijven, in heel België. Elementen in de vergunningsstelsels wijzen erop dat de verschillende overheden daar rekening mee houden. Die opmerking geldt natuurlijk niet voor de federale overheid. Zij is sinds de regionalisering van de wapenexportcontrole niet langer bevoegd om de uitvoer door commerciële bedrijven te controleren. Dat is nu een bevoegdheid van de gewesten.

Dat rekening wordt gehouden met het economische aspect van de wapenexport zien we bijvoorbeeld in de maximale invulling van het materieel toepassingsgebied van de algemene en globale overbrengingsvergunningen. Ook het – in vergelijking met Wallonië – grote aantal (Vlaamse en Brusselse) algemene overbrengingsvergunningen is daarvan een indicatie. Gezien het belang als afzetmarkt van de Europese Unie voor Vlaanderen kan dat worden opgevat als een instrument ter ondersteuning van de eigen industrie. Eveneens zien we dat bijvoorbeeld het Waals Gewest de uitvoer naar controversiële afzetmarkten (bijvoorbeeld Saudi-Arabië) goedkeurt. Het behoud van de werkgelegenheid in de Waalse defensiegerelateerde industrie is dan ook een belangrijke politieke bezorgdheid. Verder zien we dat de gewestelijke overheden in het geval van de uitvoer van componenten toelaten om de industrie (de integrator) als eindgebruiker aan te duiden. Eveneens zien we dat Vlaanderen de mogelijkheid van (weder)uitvoerbeperkingen inperkt (de administratie kan ze slechts in welbepaalde gevallen toepassen), en ze in de praktijk in geringe mate oplegt. De vraag is hier in welke mate een overheid het economisch argument laat primeren ten opzichte van andere elementen zoals veiligheid en mensenrechten.

Een volgende belangrijke uitdaging betreft de samenwerking tussen de beleidsdomeinen Defensie, Economie en Buitenlandse Zaken. In vergelijking met andere landen is België op dat vlak een uniek geval. Als enig land organiseert het de wapenexportcontrole grotendeels op sub-nationaal niveau. Daarbij rijst de vraag van de afstemming tussen enerzijds de verschillende wapenexportcontroleregimes en beleidslijnen, en anderzijds het buitenlands en veiligheidsbeleid van de gewesten en van België. De vergunningsstelsels in België worden geconfronteerd met gemeenschappelijke uitdagingen zoals de overdracht van immateriële technologie, de ontwikkeling van nieuwe technologieën, en de strijd tegen illegale handel. Samenwerking en afstemming tussen alle betrokken diensten blijft essentieel voor een performante functionerende wapenexportcontrole in België.

Eindnoten

- ¹; Leloup, R. (2008). Le commerce extérieur des armes dans le fédéralisme Belge. Bruxelles : GRIP, p.11; De Pauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.101-105.
- ² Depauw, S. & Seniors, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.72-76.
- ³ Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.33-35.
- ⁴ Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.36-38.
- ⁵ Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.37-38; De France, O., Mampaey, L. & Zandee, D. (2016). *Defence industrial policy in Belgium and the Netherlands*, Paris: Ares, p.4.
- ⁶ Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.39.
- ⁷ Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.39-41. Voor de FN Herstal zie ook Deloge, P. (2012). La Fabrique Nationale de Herstal (1889-1992): un marchand d'armes de guerre à la recherche de marchés civils, in : Eck, J.F. & Chélini, M.P. (eds.). *PME et grandes entreprises en Europe du Nord-Ouest 19e – 20e siècle. Activités, stratégies, performances*, Villeneuve d'Ascq : Presses Universitaires du Septentrion, p.49-60.
- ⁸ Mampaey, L. (1998). L'industrie Belge de la défense. Adaptation, consolidation et mythe de la reconversion, Bruxelles : GRIP, p.23; Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.38.
- ⁹ Deloge, P. (2009). Etat belge et entreprises de la défense durant la guerre froide : le cas de la FN, in: Colignon, A., Lanneau C. & Raxhon, Ph. (eds.). *Radicalités, identités, patries. Hommage au professeur Francis Balace*, Liège: Université de Liège, p.275-288.
- ¹⁰ Groupe de Recherche et d'Information sur la paix et la sécurité. (2014). Profil des 75 entreprises représentatives du secteur de l'armement en Belgique, 2014. Te raadplegen via <http://www.grip.org/sites/grip.org/files/DATA-BASE/BE/ENTREPRISES/Tableau2.pdf>
- ¹¹ Groupe de Recherche et d'Information sur la paix et la sécurité. (2014). Profil des 75 entreprises représentatives du secteur de l'armement en Belgique, 2014. Te raadplegen via <http://www.grip.org/sites/grip.org/files/DATA-BASE/BE/ENTREPRISES/Tableau2.pdf>
- ¹² Mampaey, L. (1998). L'industrie Belge de la défense. Adaptation, consolidation et mythe de la reconversion, p.5. Te raadplegen via <https://www.grip.org/sites/grip.org/files/RAPPORTS/1998/1998-1.pdf>; Duquet, N. (2014). De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Acco: Leuven & Den Haag, p.47; De France, O., Mampaey, L. & Zandee, D. (2016). *Defence industrial policy in Belgium and the Netherlands*, Ares: Paris, p.4.
- ¹³ Duquet, N. (2014). Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.59.
- ¹⁴ Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2015, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 27.
- ¹⁵ Jaarrapport Waalse Regering 2015. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ¹⁶ Interview FOD Economie.
- ¹⁷ Duquet, N. (2014). Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.49-61; De France, O., Mampaey, L. & Zandee, D. (2016). *Defence industrial policy in Belgium and the Netherlands*, Paris: Ares, p.4.
- ¹⁸ Interview met de Brusselse vergunningsdienst.
- ¹⁹ Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.32.
- ²⁰ Rapporten FOD Economie. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ²¹ Jaarrapporten Waalse regering. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ²² Rapporten FOD Economie. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ²³ Halfjaarlijkse rapporten Brusselse regering. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ²⁴ Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse Buitenlandse handel in 2015, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.36.
- ²⁵ De France, O., Mampaey, L. & Zandee, D. (2016). *Defence industrial policy in Belgium and the Netherlands*, Paris: Ares, p.4.

- ²⁶ Duquet, N. (2011). Van Vlaamse Makelij. Het eindgebruik van Vlaams militair materiaal. Brussel: Vlaams Vredesinstituut; Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2015. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.19-22.
- ²⁷ Vincineau, M. (1974). La Belgique et le commerce des armes, Bruxelles : Editions Vie ouvrière, p. 34-35.
- ²⁸ Vincineau, M. (1974). La Belgique et le commerce des armes, Bruxelles : Editions Vie ouvrière, p.35.
- ²⁹ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.16.
- ³⁰ Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.77.
- ³¹ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.16.
- ³² Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.78.
- ³³ De Pauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.77.
- ³⁴ Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.78.
- ³⁵ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.16-18; Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.78.
- ³⁶ Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.78.
- ³⁷ De Pauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.78.
- ³⁸ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.18.
- ³⁹ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.18.
- ⁴⁰ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.18.
- ⁴¹ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.19.
- ⁴² Van Boxstael, J.L. (1993). Les compétences fédérales et régionales, *Revue Belge de Droit International*, 1993 : 1, p.239-256.
- ⁴³ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.19.
- ⁴⁴ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.22.
- ⁴⁵ Baum, T. (2014). Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.23-24; De Pauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.97.
- ⁴⁶ Depauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.97.
- ⁴⁷ Depauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.98.
- ⁴⁸ Interview FOD Economie; Interview FOD Buitenlandse Zaken; Interview Brusselse vergunningsdienst; Interview Waalse vergunningsdienst; Depauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.105-106.
- ⁴⁹ Artikel 10, Samenwerkingsakkoord.
- ⁵⁰ Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.99-100.

- ⁵¹ Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). *Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer*, Leuven & Den Haag: Acco, p.89.
- Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.100-101.
- ⁵² Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse Buitenlandse handel in 2015, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.46-54.
- ⁵³ Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.132.
- ⁵⁴ Samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, het Vlaams Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik, *B.S.*, 20 december 2007.
- ⁵⁵ Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.46-47.
- ⁵⁶ Artikel 70, §1; Brussels Wapenhandelbesluit.
- ⁵⁷ Interview Brusselse vergunningsdienst.
- ⁵⁸ Interview FOD Economie; Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken. *Zie ook* Artikel 6, Koninklijk Besluit van 8 maart 1993.
- ⁵⁹ Caponetti, L. & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.6; Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁶⁰ Jaarrapporten Waalse regering. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>
- ⁶¹ Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁶² Interview FOD Economie; Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken; Interview Brusselse vergunningsdienst; Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.119.
- ⁶³ Baum, T. & Duquet, N. (2014). *Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2013*, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.17-18.
- ⁶⁴ Artikel 12, Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.
- ⁶⁵ Interview FOD Economie & FOD Buitenlandse Zaken.
- ⁶⁶ Artikel 13, 2°, Waals Wapenhandeldecreet; Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Landenstudie Wallonië, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.22; Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁶⁷ Artikel 3, Koninklijk Besluit 14 december 2012 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 8 maart 1993.
- ⁶⁸ Bijlage, Vlaams Wapenhandeldecreet. Bijlage 4 – Lijst van ordehandhavingsmateriaal, Ordonnantie Wapenhandel; Artikel 13, 2°, Waals Wapenhandeldecreet; Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.22.
- ⁶⁹ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.23; Artikel 2, 2°, Ordonnantie Wapenhandel; Artikel 2, 2°, Wapenhandeldecreet.
- ⁷⁰ Bijlage, Koninklijk Besluit van 8 maart 1993.
- ⁷¹ Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, voetnoot p.59.
- ⁷² Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ⁷³ Interview Brusselse vergunningsdienst.
- ⁷⁴ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.25; Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁷⁵ Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁷⁶ Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ⁷⁷ Artikel 14, §3, 5°, Vlaams Wapenhandeldecreet.
- ⁷⁸ Artikel 28, Ordonnantie Wapenhandel.
- ⁷⁹ Artikel 26, Waals Wapenhandeldecreet.
- ⁸⁰ Artikel 2, 9°, Vlaams Wapenhandeldecreet.
- ⁸¹ Artikel 2, 9°, Ordonnantie Wapenhandel.
- ⁸² Interview Brusselse vergunningsdienst.
- ⁸³ Interview Brusselse vergunningsdienst.
- ⁸⁴ Interview FOD Economie. Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ⁸⁵ Artikel 10, §2, Vlaams Wapenhandeldecreet.
- ⁸⁶ Artikel 10, § 2, Vlaams Wapenhandeldecreet
- ⁸⁷ Interview Waalse vergunningsdienst.
- ⁸⁸ Interview Waalse vergunningsdienst.

- ⁸⁹ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.31; Artikel 17, Waals Wapenhandeldecreet.
- ⁹⁰ Interview FOD Economie; Interview FOD Economie & FOD Buitenlandse Zaken; Interview Waalse vergunningsdienst; Interview Brusselse vergunningsdienst; Interview Vlaamse vergunningsdienst.
- ⁹¹ Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.66.
- ⁹² Artikel 5, 3^e, Richtlijn 2009/43.
- ⁹³ Artikel
- ⁹⁴ Artikel 27, §1, Brussels Wapenhandelbesluit.
- ⁹⁵ Artikel 8, §2, Waals Wapenhandeldecreet.
- ⁹⁶ Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse Buitenlandse handel in 2015, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.72-76.
- ⁹⁷ Tekst van de Waalse Algemene vergunningen LGT1 en LGT2.
- ⁹⁸ Artikel 9, §2, 2°, Vlaams Wapenhandelbesluit. Artikel 27, §3, 2°, Brussels Wapenhandelbesluit; Artikel 13, §1, Waals Wapenhandelbesluit; Tekst van de Algemene Vergunningen LGT 1 en LGT 2.
- ⁹⁹ Artikel 6, Richtlijn 2009/43.
- ¹⁰⁰ Depauw, S. & Baum, T. (2016), *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.67.
- ¹⁰¹ Artikel 6, Richtlijn 2009/43.
- ¹⁰² Vlaamse en Federale Jaarrapporten. Te raadplegen via <https://www.grip.org/fr/node/1029>; Interview Brusselse vergunningsdienst; Interview Waalse vergunningsdienst.
- ¹⁰³ Artikel 8, §2, Richtlijn 2009/43.
- ¹⁰⁴ Artikel 10, Vlaams Wapenhandelbesluit.
- ¹⁰⁵ Artikel 28, §1, Brussels Wapenhandelbesluit.
- ¹⁰⁶ Artikel 9, Waals Wapenhandelbesluit.
- ¹⁰⁷ Interview FOD Economie & FOD Buitenlandse Zaken; Interview Brusselse vergunningsdienst; Interview Wallonie Bruxelles International; Interview Vlaamse vergunningsdienst.
- ¹⁰⁸ Artikel 8, 3^e, Richtlijn 2009/43.
- ¹⁰⁹ Artikel 49, Vlaams Wapenhandeldecreet en artikels 60 en 61, Vlaams Wapenhandelbesluit.
- ¹¹⁰ Artikel 44, §2, Ordonnantie Wapenhandel (overbrenging) en artikel 44, §3, Ordonnantie Wapenhandel (uitvoer), artikel 66, §2, artikel 67, en artikel 69, §2 en §3, Brussels Wapenhandelbesluit.
- ¹¹¹ Artikel 17, Waals Wapenhandelbesluit (algemene vergunning), en artikel 21, Waals Wapenhandelbesluit (globale overbrengingsvergunning).
- ¹¹² Interview Waalse vergunningsdienst.
- ¹¹³ Artikel 8, §3 en 8, §4, Richtlijn 2009/43.
- ¹¹⁴ Artikels 60 en 61, Vlaams Wapenhandelbesluit.
- ¹¹⁵ Artikel 44, §2 en §3, Ordonnantie Wapenhandel; Artikel 69, §1, Brussels Wapenhandelbesluit.
- ¹¹⁶ Artikel 7bis, Koninklijk Besluit van 8 maart 1993.
- ¹¹⁷ Artikel 12, §3, Waals Wapenhandeldecreet; Artikel 33, Waals Wapenhandelbesluit.
- ¹¹⁸ Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ¹¹⁹ Nijs, T. (2015), *De controle op de Vlaamse internationale wapenhandel. Actoren, regels, hete hangijzers en uitdagingen*, Heule, INNI Publishers, p.117.
- ¹²⁰ Duquet, N. (2011). Van Vlaamse Makelij. Het eindgebruik van Vlaams militair materiaal. Brussel: Vlaams Vredesinstituut; Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2015. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.19-22.
- ¹²¹ Interview Waalse vergunningsdienst.
- ¹²² Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ¹²³ Bromley, M. & Griffiths, H. (2010). *End-user certificates: improving standards to prevent diversion*, SIPRI Insights on Peace and Security, No. 2010/3, Stockholm: SIPRI.
- ¹²⁴ Artikel 5, Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.
- ¹²⁵ Cops, D. Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering, Brussel : Vlaams Vredesinstituut, p.96-97.
- ¹²⁶ Artikel 30, §2, Ordonnantie (overbrenging) en artikel 34, §2 Ordonnantie (uitvoer).
- ¹²⁷ Cops, D. Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering, Brussel : Vlaams Vredesinstituut, p.132-134.
- ¹²⁸ Interview Brusselse vergunningsdienst.
- ¹²⁹ Interview FOD Economie.
- ¹³⁰ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.33.
- ¹³¹ Interview Waalse vergunningsdienst.

- ¹³² Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.40.
- ¹³³ Artikel 3, Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.
- ¹³⁴ Overweging 14, Richtlijn 2009/43.
- ¹³⁵ Artikel 4, §1, 1°, en artikel 4bis, Wet van 5 augustus 1991.
- ¹³⁶ Artikel 14, criterium 2, Waals Wapenhandeldecreet.
- ¹³⁷ Zie ook Depauw, S. & Seniora, J. (2014). Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België, in: Baum, T., Depauw, S. & Duquet, N. (red.). Belgische wapenhandel. Een politiek, economisch en ethisch hangijzer. Leuven & Den Haag: Acco, p.89-90.
- ¹³⁸ Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.125.
- ¹³⁹ Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.125.
- ¹⁴⁰ Artikel 4, §1, 4°e, Wet van 5 augustus 1991.
- ¹⁴¹ Artikel 28, Vlaams Wapenhandeldecreet.
- ¹⁴² Artikel 38, Ordonnantie Wapenhandel.
- ¹⁴³ Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.125-126.
- ¹⁴⁴ Artikel 4, 1° en 4°a, Wet van 5 augustus 1991.
- ¹⁴⁵ Jaarrapporten Europese Unie. Te raadplegen via https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8472/annual-reports-on-arms-exports-_en
- ¹⁴⁶ Jaarrapporten Europese Unie. Te raadplegen via https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8472/annual-reports-on-arms-exports-_en
- ¹⁴⁷ Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse Buitenlandse handel in 2015, Vlaams Vredesinstituut: Brussel, p.99.
- ¹⁴⁸ Cops, D. Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering, Brussel : Vlaams Vredesinstituut, p.99.
- ¹⁴⁹ Artikel 30, §3, en Artikel 30, §3, Ordonnantie Wapenhandel.
- ¹⁵⁰ Interview Brusselse Vergunningsdienst.
- ¹⁵¹ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.39; Interview Waalse vergunningsdienst.
- ¹⁵² Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ¹⁵³ Cops, D. & Duquet, N. (2016). Vlaamse Buitenlandse handel in 2015, Vlaams Vredesinstituut: Brussel, p.98-102; Artikel 4, §8, Richtlijn 2009/43.
- ¹⁵⁴ Artikel 20, §2, 2°, Vlaams Wapenhandelbesluit. Artikel 3, 4°, Wapenhandelbesluit Artikel 13, §1, 2°, Waals Wapenhandelbesluit.. Artikel 13, §3, Waals Wapenhandelbesluit.
- ¹⁵⁵ Artikel 20, §2, Wapenhandelbesluit
- ¹⁵⁶ Nijs, T. (2015). *De controle op de Vlaamse internationale wapenhandel. Actoren, regels, hete hangijzers en uitdagingen*, Heule: INNI Publishers, p.137; Titel 4, Wapenhandeldecreet.
- ¹⁵⁷ Artikel 39, Ordonnantie Wapenhandel.
- ¹⁵⁸ Artikel 18, Waals Wapenhandeldecreet.
- ¹⁵⁹ Artikels 37 t.e.m. 41, Waals Wapenhandelbesluit.
- ¹⁶⁰ Artikel 39, Waals Wapenhandelbesluit.
- ¹⁶¹ Artikel 7, Wet van 5 augustus 1991.
- ¹⁶² Interview FOD Economie en FOD Buitenlandse Zaken.
- ¹⁶³ Cops, D. Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa. Het complexe vraagstuk van Europese harmonisering, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.103.
- ¹⁶⁴ Ontwerp van decreet tot wijziging en optimalisatie van diverse bepalingen van het Wapenhandeldecreet van 15 juni 2002. Te raadplegen via <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1126323>
- ¹⁶⁵ Depauw, S. & Baum, T. (2016). *Spelregels voor wapenhandel. Het juridisch kader voor de buitenlandse handel in strategische goederen*, Leuven & Den Haag: Acco, p.60.
- ¹⁶⁶ Artikel 8, 3°, Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.
- ¹⁶⁷ Deze rapporten zijn te raadplegen via de website van GRIP: http://www.grip.org/fr/node/1029#trf_be
- ¹⁶⁸ Artikel 17 van de wet van 26 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van en de bestrijding van illegale handel in wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, B.S., 7 juli 2003
- ¹⁶⁹ Artikel 50 Vlaams Wapenhandeldecreet; Artikel 45 Ordonnantie Wapenhandel; Artikel 24 Waals Wapenhandeldecreet.

- ¹⁷⁰ Dienst Controle Strategische Goederen, <http://www.vlaanderen.be/int/maandelijke-verslagen-wapens-en-aanverwant-materiaal>
- ¹⁷¹ Ontwerp van decreet tot wijziging en optimalisatie van diverse bepalingen van het Wapenhandeldecreet van 15 juni 2002. Te raadplegen via <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1126323>
- ¹⁷² Gouvernement wallon, *Rapport au Parlement wallon sur l'application du Décret du 21 juin 2012 relatif à l'importation, au transfert, à l'exportation et au transit d'armes civiles et de produits liés à la défense, Rapport annuel 2015*, <http://gouvernement.wallonie.be/sites/default/files/nodes/story/7155-rapportannuel2013.pdf>.
- ¹⁷³ Brusselse Hoofdstedelijke regering, *Jaarverslag aan het Brussels Hoofdstedelijk Parlement over de toepassing van de ordonnantie van 20 juni 2013 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen, toebehoren en munitie ervan*, periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2015, verslag nr. XII, p. 73.
- ¹⁷⁴ Gouvernement wallon, *Rapport au Parlement wallon sur l'application du Décret du 21 juin 2012 relatif à l'importation, au transfert, à l'exportation et au transit d'armes civiles et de produits liés à la défense, Rapport annuel 2015*, p. 49, <http://gouvernement.wallonie.be/sites/default/files/nodes/story/7155-rapportannuel2013.pdf>.
- ¹⁷⁵ Depauw, S. (2011), Risks of the ICT-Directive in terms of transparency and export control. In A. Bailes & S. Depauw (eds.). *The EU defence market: balancing effectiveness with responsibility*. Conference Report (pp. 67-74). Brussels: Flemish Peace Institute.
- ¹⁷⁶ Erickson, J. (2015), *Dangerous trade. Arms exports, human rights, and international cooperation*, New York: Columbia University Press, p. 7-8.
- ¹⁷⁷ De Crem, P., mondelinge vraag P1107 tot minister K. De Gucht over "de verkoop van F16-gevechtsvliegtuigen", Handelingen plenaire vergadering, zitting 2005-2006 PLEN 172 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1 december 2005. (<http://www.dekamer.be/doc/PCRI/pdf/51/ip172.pdf#search=%22P1107%22>); Vautmans, H., mondelinge vraag 9999 tot minister P. De Crem over "de verkoop van F16's aan Jordanië", Handelingen Commissie Landsverdediging, zitting 2008-2009 COM 411 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 14 januari 2009; Vijnck, D., mondelinge vraag 9950 tot minister P. De Crem over "de verkoop door België aan Jordanië van F16 vliegtuigen en mogelijk ook van Agusta-helikopters", Handelingen Commissie Landsverdediging, zitting 2008-2009 COM 411 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 14 januari 2009;
- ¹⁷⁸ Flahaut, A., antwoord op de schriftelijke vraag 0096 d.d. 15 juni 2004 door L. Sevenhans, Schriftelijke Vragen en Antwoorden, zitting 2003-2004 QRVA 51 41, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 16 juli 2004. (<http://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=qrva&language=nl&cfm=qrvaXml.cfm?legislat=51&dossierID=51-B041-14-0096-2003200421670.xml>)
- ¹⁷⁹ De Crem, P., antwoord op de schriftelijke vraag 0126 d.d. 17 juli 2009 door D. Vijnck, Schriftelijke Vragen en Antwoorden, zitting 2009-2010 QRVA 52 79, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2 oktober 2009. (<http://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=qrva&language=nl&cfm=qrvaXml.cfm?legislat=52&dossierID=52-B079-440-0126-2008200909497.xml>)
- ¹⁸⁰ Van den Eynde, F., mondelinge vraag 17504 tot minister P. De Crem over "het budget van Defensie", Handelingen Commissie Landsverdediging, zitting 2009-2010 COM 735 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 6 januari 2010; De Vriendt, W., mondelinge vraag 17571 tot minister P. De Crem over "de afbetaling door Bulgarije van de twee fregatten Wielingen en de Myosotis", Handelingen Commissie Landsverdediging, zitting 2009-2010 COM 735 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 6 januari 2010; Vijnck, D., mondelinge vraag 17785 tot minister P. De Crem over "de inkomsten uit de verkoop van militair materieel", Handelingen Commissie Landsverdediging, zitting 2009-2010 COM 735 CRIV 52, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 6 januari 2010
- ¹⁸¹ Caponetti, L., & Michel, Q. (2017). Arms export control policy and legislation in Wallonia, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.44.
- ¹⁸² Artikel 151 'controle op de legeraankopen en -verkoop', reglement van de Kamer van volksvertegenwoordigers, oktober 2016, https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/reglement/reglementNL.pdf
- ¹⁸³ Glorieux, E., Tavernier, J. & Stassen J., *Voorstel van resolutie betreffende de steun aan een rechtvaardige vrede in Palestina en Israël. Verslag namens de Subcommissie voor Wapenhandel uitgebracht door de heren Jan Loones en Jan Laurys aan de Commissie voor Economie, Werk en Sociale Economie*, zitting 2004-05 stuk 210-4, Vlaams Parlement, 16 juni 2005; Roegiers, J., Koninckx, F., Verstreken, J., Hoebeke, A.M. & De Bruyn, P., *Voorstel van resolutie betreffende de oorlog in Gaza*, zitting 2008-09 stuk 2026-3, 7 januari 2009; Caluwé J., Verstreken, J., Kennes, W., Diependaele, M., Hendrickx, M., Idrissi, Y. & Roegiers, J., *Voorstel van resolutie betreffende de evoluties in het Midden-Oosten en de Maghreb*, zitting 2010-11 stuk 967-3, Vlaams Parlement, 16 februari 2011.
- ¹⁸⁴ Bourgeois, G., antwoord op de schriftelijke vraag 3 'tijdelijke uitvoer van systemen naar Israël – vergunning' door T. Soens tot minister-president G. Bourgeois, Schriftelijke Vragen en Antwoorden, zitting 2016-2017, Vlaams Parlement, 21 november 2016.
- ¹⁸⁵ Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2016). Vlaamse wapenexportcontrole in Europa, Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p.103.
- ¹⁸⁶ Van Overmeire, K., Kennes, W., De Croo, H., Van Esbroeck, J., Poschet, J. & Hendrickx, M., *Resolutie betreffende de situatie in het Midden-Oosten en de handel in strategische goederen vanuit Vlaanderen naar die regio*, zitting 2015-2016 stuk 654-3, Vlaams Parlement, 9 maart 2016.
- ¹⁸⁷ Ontwerp van decreet tot wijziging en optimalisatie van diverse bepalingen van het Wapenhandeldecreet van 15 juni 2002. Te raadplegen via <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1126323>